

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI: 836
A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI: 652
ERNST REUTER İSKAN ve ŞEHİRCİLİK UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI: 30

**GÖRÜMSÜZ KENT İMGESİ:
ESKİŞEHİR'DE GÖRME
ENGELLİLERİN KENT İMGESİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Selçuk ÖZKAYA

Ankara • 2024

ANKARA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI: 836
A.Ü. SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ YAYINLARI: 652
ERNST REUTER İSKAN ve ŞEHİRCİLİK UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI: 30

GÖRÜMSÜZ KENT İMGESİ: ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Selçuk ÖZKAYA

ANKARA • 2024

Görüksüz Kent İmgesi:
Eskişehir'de Görme Engellilerin Kent İmgesi Üzerine Bir Araştırma
Ankara Üniversitesi Yayınları: 836
A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 652
Ernst Reuter İskan ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları: 30

Selçuk ÖZKAYA

ISBN: 978-605-136-783-5
e-ISBN: 978-605-136-782-8

Editör: Can Giray ÖZGÜL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASİMEVİ
İncitaşı Sokak No: 10 06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 05/04/2024

Sevgili Anneme ve Babama

SUNUŞ

Kenti bir imge olarak zihnimizde nasıl canlandırıp sembolize ederiz? Duyu organlarımızla bir kenti nasıl duyumsarız? Bir başka deyişle kenti nasıl duyarız, görürüz, hissederiz, koklarız ve algılarız? Kentle nasıl bir etkileşim kurarız? Kentte yönümüzü nasıl buluruz? Kenti nasıl hatırlayıp zihin haritamızda şekillendiririz? Kenti bir dile benzetip bir metin gibi okuyup anlamlandırabilir miyiz? Bu kapsamda kentin okunaklılığını arttırabilir miyiz? Kentin, kullanıcıları yönünden farklı anlamları ve kullanımlarını sosyal bilimler açısından nasıl değerlendirebiliriz? Bu ve benzeri sorular bir kenti gündelik kullanıcıları odaklı bir yaklaşımla ele almayı gerektirir. Böyle bir perspektifle kenti sadece tasarlayanlar açısından değil kentin kullanıcıları yönünden de incelemek gereklidir.

Kent İmgesi adlı kitabıyla kent çalışmalarında kentin kullanıcıları odaklı yeni yaklaşımların önünü açan Kevin Lynch'e referansla "okunaklılığın" sadece görme duyusuna indirgenmeyip diğer duyularımızda da keskin ve yoğun bir biçimde verili olduğunda söz konusu olacağını belirtebiliriz. Bu durumda bir kentin imgelenebilir olması durumu (bir başka deyişle söz konusu kentin anlaşılır, okunaklı veya görünür olması) o kentin iyi düzenlenmiş olmasına işaret eder. Kuşkusuz, böyle bir kentte insan yönünü düzgün bir şekilde bulabilir, kolayca hareket edebilir, dolayısıyla insanın çevresiyle etkileşimi ve uyumu artar. Gözlemci ile gözlenen arasında çift yönlü süreç kapsamında algılayanın eğitilmesinin yanı sıra kentsel çevrenin yeniden düzenlenmesiyle imgenin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi mümkündür. Buna göre kentsel çevrenin yeniden düzenlenmesinde yerel yönetimler ve yerel yönetimlerin izleyeceği kentsel politikalar önemli bir rol üstlenir.

Kevin Lynch'in ortaya koyduğu araştırma yöntemini çalışmasında temel alan genç meslektaşım Selçuk Özkaya görme engellilerin kent imgesinin kentsel politikalarla nasıl daha güçlü hale getirilebileceğini Eskişehir örneğinde analiz etmekte ve gerçekleştirdiği alan araştırmasıyla önemli bulguları ortaya koymaktadır. Görme engellilerin kentle kurduğu ilişki sonucunda ortaya çıkan anlam dünyasını araştıran bu kitap, ulaştığı sonuçlar açısından karar vericilere uygulama bakımından ışık tutacak ve yeni kentsel politikaların geliştirilmesi için katkı sağlayacak niteliktedir. Titiz bir çalışma ve araştırmanın sonucu olarak ortaya konmuş bu eser, kenti sadece fiziksel ve nesnel bağlamıyla değil kentlilerin algısı ve imgelemi açısından öznel bir yönden incelemek isteyen okurlar için de başucu kitabı olacak içeriğe sahiptir.

Prof. Dr. Tayfun Çınar

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları ABD
Öğretim Üyesi

TEŞEKKÜR

Bir düşüncenin kitap olarak ifade bulmasında; değerli rehberliği, anlayışı, ilgisi ve emeğiyle bana yol gösteren, tüm bu süreçlerde desteğini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Tayfun ÇINAR'a ve önerileriyle bu çalışmanın olgunlaşmasında katkıda bulunan değerli hocalarım Doç. Dr. Can Giray ÖZGÜL'e ve Doç. Dr. Asmin KAVAS'a teşekkürlerimi sunarım. Kent, çevre ve yerel yönetim politikalarıyla tanışmamı sağlayan ve bu alanda beni yetiştiren Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Kent, Çevre ve Yerel Yönetim Politikaları Kürsüsü'ne ve bu çalışmayı kitap olarak basmaya değer gören Ernst Reuter İskân ve Şehircilik Araştırma ve Uygulama Merkezi'ne teşekkür ederim.

Desteklerini her konuda her zaman hissettiğim değerli hocalarım Prof. Dr. Can HAMAMCI'ya, Prof. Dr. Nesrin ALGAN'a, Prof. Dr. Çınar ÖZEN'e ve Prof. Dr. Ahmet ÖZALP'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın gerçekleştirildiği süre içinde her türlü idari desteği sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Alper ÖZMEN'e, deneyimleriyle bana çok şey öğreten, beni yetiştiren değerli hocam Prof. Dr. Bilge Kağan ŞAKACI'ya ve bölümde her zaman desteklerini hissettiğim değerli hocalarım Arş. Gör. Esmâ YÜRÜK'e, Arş. Gör. Doğu DÜZGÜN'e ve Dr. Öğr. Üyesi Talha KÖSEOĞLU'na teşekkür ederim.

Araştırmaya katılım göstererek, bu kitabın oluşması için gerekli bilgileri edindiğim, sorduğum tüm sorulara bütün samimiyetleriyle yanıt veren, görüşmeler sırasında nezaketleriyle beni ağırlayan değerli katılımcılarıma ve saha araştırması sırasında sağladığı desteklerden dolayı değerli ağabeyim Mehmet ÇEVİK'e teşekkürlerimi sunarım.

Akademik hayatımın öncesinde ve her safhasında yanımda olan ve destekleriyle, emekleriyle, anlayışlarıyla bugünlere gelmemi sağlayan sevgili annem Nuran ÖZKAYA'ya ve sevgili babam Murat ÖZKAYA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Selçuk ÖZKAYA

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	x
GRAFİK LİSTESİ.....	xi
ŞEMA LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT İMGESİ	13
1. Kent İmgesinin Tanımı.....	13
2. Kent İmgesi Çalışmalarının Tarihi.....	24
3. Kent İmgesi ve Duyu Organları	37
4. Bölüm Değerlendirmesi	42

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLİK	45
1. Engelliliğe İlişkin Tanımlar	46
2. Engelliliğe Temel Yaklaşımlar.....	49
3. Engellilere Yönelik Mevzuat	54
4. Bölüm Değerlendirmesi	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ	71
1. Eskişehir'in İdari Tarihi ve Demografisi.....	72
2. Yöntem.....	73
3. Araştırmanın Bulguları.....	76
4. Bölüm Değerlendirmesi	102
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	111
EKLER	135
EK-1	137
EK-2	146
EK-3	159

TABLO LİSTESİ

Tablo-1. Literatürdeki Kent İmgesi Araştırmalarının Örneklem Sayıları.....	32
Tablo-2. Türkiye’deki Kent İmgesi Çalışmaları	36
Tablo-3. Engellilikte Tıbbi ve Sosyal Model.....	51
Tablo-4. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2011-2015 Stratejik Plan Bütçeleri.....	63
Tablo-5. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan Bütçeleri.....	65
Tablo-6. Yıllara Göre Eskişehir’de Görme Engelli Sayısı	73
Tablo-7. Örneklem.....	75
Tablo-8. Düğüm/Odak Noktaları	94

GRAFİK LİSTESİ

Grafik-1. Eskişehir'de Görme Engelli Sayısının Yıllara Göre Değişimi.....	74
Grafik-2. Yollar	77
Grafik-3. Yollar için Belirteçler	78
Grafik-4. Kenarlar/Sınırlar	82
Grafik-5. Düğüm/Odak Noktaları	95

ŞEMA LİSTESİ

Şema-1. K1, K4, K9'un Bölge İmgeleri	85
Şema-2. K7, K10, K11'in Bölge İmgeleri	86
Şema-3. K3 ve K6'nın Bölge İmgeleri	87
Şema-4. K2, K5, K8'in Bölge İmgeleri	89

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Akt.	: Aktaran
Al.	: Almanca
AVM	: Alışveriş Merkezi
Cd.	: Cadde/Caddesi
ESOGÜ	: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Fr.	: Fransızca
GZFT	: Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler
İng.	: İngilizce
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
K	: Katılımcı
SSK:	: Sosyal Sigortalar Kurumu
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.Y.	: Tarih Yok
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WHO	: World Health Organization

GİRİŞ

Kent imgesi; bireylerin kenti zihinlerinde genelleştirdikleri bir resimdir (Lynch, 1960 [2019]¹: 4). Bu bağlamda kent imgesi; öznenin, fiziksel gerçeklik olarak kentle kurduğu ilişkiyle doğan bir anlam dünyasıdır. Kent imgesinin içeriği; yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri başlıkları altında ulamlaştırılmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 51).

Yollar; kentin zihindeki temsilinin üzerine oturduğu iskelet sistemi gibi düşünülebilir (Gold, 2011 [2021]: 502-503). Bireye kent içinde hareket imkânı oluşturan yollar sayesinde, birey kenti gözlemlemekte ve gözlemlediği öğelerin bütünüle ilişkisini kurmaktadır. Yollara örnek olarak; sokaklar, caddeler, demiryolları ve kanallar gösterilebilir. Sınırlar/kenarlar da yollara benzer biçimde doğrusal öğeler olup, yollardan farklı biçimde ulaşım ile işlevlendirilmemiş öğelerdir. Sınırlar/kenarlar; bölgeler arasındaki sürekliliği bölerek, iki bölgeyi birbirinden ayırmakta ve iki bölgeyi birbirleriyle bitştirmektedir. Kıyıları, demiryolları, duvarlar; sınır/kenar öğelerine örnek olarak gösterilebilir. Bölgeler; kent imgesinde iki boyutlu düzlemler olarak yer alan ve belirli bir karakteristikle tanımlı alanlardır. Bunun yanında bölgeler; kent imgesinde kentin bölümlerini oluşturmaktadır. Düğüm/odak noktaları, kent imgesinde faaliyetlerin yoğunlaştığı veya yolların kesiştiği öğelerdir. Kavşaklar veya bölgelerin çekirdeği olma niteliği üstlenen öğeler, düğüm/odak noktalarına örnek gösterilebilir. İşaret öğeleri ise, kent imgesinde noktasal referans işlevi üstlenen öğelerdir. Kentsel çevrede yer alan her şey işaret öğesi olabilmektedir. İşaret öğelerinin; hareketi öngörülebilir olan güneşten bir binaya, bir dükkandan bir kuleye pek çok farklı örneği olabilir (Lynch, 1960 [2019]: 52-53).

Yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri olarak ulamlaştırılan kent imgesi; belirtildiği üzere öznenin, fiziksel gerçeklik olarak kentle kurduğu ilişki sonucunda ortaya çıkan bir anlam dünyasıdır. Bu kapsamda kent imgesi, dille benzeşir. Çünkü dil; öznenin gerçeklikle kurduğu ilişkidir (Tura, 2021: 116). Ve dil; ötekinin, dünyanın ve benin anlamını üretmektedir (Lemaire, 1978: 101'den akt. Tura, 2021: 116).

Kent, dille benzeştiği gibi aynı zamanda tıpkı bir metin gibi de okunabilir (Lynch, 1960 [2019]: 3). Bu ise metnin yazarını ve okuyucusunu akla

¹ Çalışma boyunca; çeviri eserlerde, çevrilen eserin orjinal yayım tarihi, parantez içerisinde gösterilirken, çalışmada kullanılan Türkçe çevirisinin baskı yılı köşeli parantez içerisinde gösterilecektir. Aynı şekilde yasa gibi tüzel kaynaklarda da çalışma boyunca, ilgili kaynağın yürürlüğe giriş tarihi, parantez içerisinde gösterilirken; ilgili kaynağın geçirdiği son değişikliğin tarihi köşeli parantez içerisinde gösterilecektir.

getirmektedir. Yazar sözcüğünün İngilizce'deki karşılığı olan "author" sözcüğünün, Latince hükmetme ya da kurma gücü anlamına gelen "auctoritas"² sözcüğüyle etimolojik bir bağı bulunmaktadır (Seymour, 2017: 27). Bu kapsamda yazar, yazdığı metnin anlamını belirleyen olarak politiktir. Ancak metnin, yazar tarafından belirlenmiş tekil bir anlamı bulunmamaktadır (Barthes, 1968 [1977]: 146). Yazarın yazdığı metnin tekil anlamını belirleyebilmesinin işlevi, anlamı statikleştirmektir (Barthes'ten akt. Allen, 2004: 74). Böylece tekil, bütünleşik ve tartışılmaz bir anlama ve hakikate ulaşılmakta; moderniteye katılmaktadır (Barthes'tan akt. Allen, 2004: 74). Bu sabitleştirilmiş anlamın ve yazarın otoritesinin reddi ise, meta anlatılara karşı gerçekleştirilen devrimci bir etkinliktir (Barthes, 1968 [1977]: 147). Bu bağlamda kent imgesi çalışmaları; kenti, okurları aracılığıyla araştırmaktadır. Kentin yazarı olma iddiası ise, modern kent planlama anlayışında görülmektedir.

Modern kent planlama anlayışı; kenti, politik tartışmalara gerek duymayan bir tür makine gibi görmektedir. Kente bu bakış; kenti, kent sorunlarını ve bu sorunlara uygulanacak çözümleri, değerlerden ve siyasetten bağımsız teknik meseleler olarak görmeyi beraberinde getirmiştir. Bu teknik bakış, kent planlama sürecini apolitikleştirmekle kalmamış aynı zamanda bu kapsamdaki tartışmalarda yer alabilmek için uzman olmayı gerektirmiştir (Taylor, 1998: 78).

Modern kent planlamanın bu anlayışının, altında yatan bağlam ise onun modernliğidir. Modernizm; meta anlatıyı, teknik-bilimsel rasyonaliteyi, evrenselliği ve kalıcılığı içinde barındırır (Harvey, 1990 [1997]: 374-375). Bu nitelikler birbirleriyle bağlantılıdır. Modernizmin yöntemi olan pozitivism, doğa bilimlerinde doğayı dönüştürebilme yetisini kazandıran bir etkiye sahip olduğu için kesinliği ve bu kesinlikle birlikte evrenselliği doğurmuş; bu kapsamda da modern bakışla doğa bilimlerinde sağlanan başarının sosyal ve siyasal olanda da gerçekleştirilebileceğine duyulan inançla, pozitivismin kesinliği ve evrenselliği, sosyal ve siyasal olana boca edilmiştir (Sunar, 1999'dan akt. Özalp, 2009: 125-126). Bu durum ise toplumu, kesinlik iddiası taşıyan aşkın bir hakikat anlayışına göre düzenlemek anlamına gelmektedir. Bu da bireylerle politik iktidarın ya da devletle toplum arasında yabancılaşmanın tohumunu toprağa atmaktadır (Özalp, 2009: 129-131).

Modernlik bu kapsamda, kent plancısına yani kent yazarına; kentin anlamını belirleme kudretini elinde tutan bir nitelik atfetmektedir. Ancak kent imgesi çalışmaları, okur üzerinden bu anlamı araştırmakta ve okurda zaten var olan ve okurca oluşturulmuş bu anlamı, kente ilişkin kılmaktadır. Bu bağlamda kent imgesi çalışmaları; okurun kente yabancılaşmasını gösteren çalışmalardır

2 Türkçe'de "iktidarın ilkesi" (Ağaoğulları, 2015: 408) ve "otorite" (Yılmaz, 2015: 172) şeklinde çevirileri bulunmaktadır.

(Jameson, 1984 [1994]: 112; 1991: 415) ve okunaklılık kavramı da bu bağlam içinde, yabancılaştırıcı olmamayı ifade etmektedir.

Kent imgesi çalışmalarının, okur üzerinden kenti araştırması; kentin algılanışını araştırmakla gerçekleşmektedir. Bu algı sonucu oluşan imge, modernizmin aksine postmodernizmin içerdiği bir kavramdır (Harvey, 1990 [1997]: 374). Postmodernizm; modernliğin meta anlatısı, teknik-bilimsel rasyonalitesi, evrenselliği ve kalıcılığı karşısına sırasıyla; imgeyi, çoğulcu ötekiliği, yerelliği ve gelip geçiciliği koymaktadır (Harvey, 1990 [1997]: 374-375). Modernite kapsamında anılan kavramlardan olan endüstrileşme ve fordizm de, postmodernite içinde sanayisizleşme ve postfordizm olarak yer almaktadır (Harvey, 1990 [1997]: 374-375).

Endüstriyelleşme kapsamında kapitalizmin meta mantığına indirgenmiş aklın adına dayatılan homojenleştirmenin körleştirdiği alanlar (Lefebvre, 1970 [2019]: 36-37) için postmodernite aydınlatıcı bir gizilgüç (potansiyel) üstlenmektedir. Ancak bu, postmodernitenin moderniteden kopuk bir anlam dünyası olduğu ya da postmodernitenin kendi kendini mutlak anlamda bilebileceği anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda kent imgesi çalışmaları, imgeyi araştıran çalışmalar olarak; modernizmin göremediği bir alana ışık tutmaktadır. Ancak bu kör alanlar her daim var olacaktır ve bilim, bunu kabullenip aşma iddiasının kendisidir. Bunun yanında şunu belirtmek gerekir; kitabın bu bölümünde körlük, pejoratif bir anlamda kullanılmamakta olup, Lefebvre'nin literatürde yer etmiş "kör alan" kavramına sadakat adına kullanılmıştır. Lefebvre'nin kavramına sadakat ise bu kitabın anakronizme karşı aldığı tavrın bir sonucudur. Elbette "körlük" kavramının Lefebvre'de olduğu gibi pejoratif bir anlamda kullanılması, kitabın genel anlamıyla ruhuna aykırıdır. Ancak yarım asır öncesini, günümüzün anlam dünyasıyla yargılamanın kendisi de sorunludur. Engelliliği dışlaması nedeniyle, dünya tarihinde pek çok eser eleştirilebilir; ancak bu, anakronizme düşmek anlamına gelmektedir. Bu nedenle bu kitap, geçmişi yargılamaktan ziyade; kendi zamanında kent imgesini ve engelliliği araştıran bir çalışmadır. Ayrıca belirtmelidir ki, engellilik daha az aydınlatılsa da; kent imgesi çalışmalarıyla günümüze değin pek çok farklı alan aydınlatılmıştır. Fakat yeri gelmişken, tıbbi bir terim olan körlüğün; sosyal olana boca edilmesinin kendisini de modernite ve postmodernite kapsamında ele almak gerekmektedir.

Tıp, bir insan bedenindeki noksanlığı saptayıp sonrasında bunu tedavi etmek üzere, noksanlıkla tanımladığı bedeni norm olarak kabul ettiği bedene dönüştürmeyi amaçlamaktadır (Burcu, 2020: 23-24; Albert, 2004: 2). Burada normun kuruluşu, modernite kapsamında ele alınan pozitivizmin kesinlik iddiasının bir sonucudur. Bu kitap, tıptaki bu tanımın kendisini olumsuzlamamakta; ancak tıbbi tanımların sosyal ve siyasal olana boca

edilmesini olumsuzlamaktadır. Çünkü tıbbi olanın, sosyal ve siyasal olana boca edilmesi; sosyal ve siyasal yaşamda beden üzerinden kurulan bir normal-anormal ayırımına neden olmaktadır. Ve bu ayırım aynı zamanda engelliliği, toplumsal bir inşa olarak değil de, doğadan gelen ve tıbbın alanına itilen bir olgu haline getirmektedir. Bu kitap ise engelliliği; hem tıbbi bir sorun olmaktan ziyade inşa edilmiş bir toplumsal sorun olarak, hem de statik değil dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Bu bağlamda temel sorun, tıbbi anlamda norm olarak kabul edilen görebilen bedene göre tasarlanan kentsel çevrenin, göremediği için tıbbi anlamda norm dışında kalan bedenleri baştan okur kabul etmemesinin kendisidir. Ancak, insanın uyum yetisinin gücü yadsınamaz (Lynch, 1960 [2019]: 5) ve her ne kadar kent, daha çok görsellikle tasarlanırsa da, barındırdığı işitsel, somatosensorik ve kokusal belirteçlerle; sesli ya da Braille alfabeyle yazılmış bir metin gibi okunabilir. Bu bağlamda bu kitap, bir kent imgesi çalışması olarak kenti, görme engelli okurları aracılığıyla araştırmaktadır.

Kenti, görme engelli okurları aracılığıyla kavramak, kent imgesinin somatosensorik, işitsel ve kokusal niteliğini öne çıkacaktır. Bu nedenle bu çalışmada incelenen kent imgesi, kuşkusuz Şakaja (2020)'nin isimlendirdiği gibi görsel olmayan bir kent imgesi (the non-visual image of the city) olacaktır. Bu kitapta ise daha özel olarak “görsel olmayan kent imgesi” yerine *görümsüz kent imgesi* kavramı kullanılmaktadır. Görüm, görme yetisi anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2023). Görümsüz ise, görme yetisiz anlamına gelmektedir. Bu bağlamda “görsel olmayan” yerine “görümsüz” sözcüğünün kullanılmasının nedeni, kitapta araştırılan kent imgesinin görme engellilere ait olduğunun gösterilmesindedir. Çünkü “görsel olmayan”, kent imgesinin niteliğini belirtmekle birlikte kent imgesini oluşturan öznenin kim olduğuna ilişkin özgül bir anlam taşımamakta, daha geniş bir anlam taşımaktadır. Bu kitapta kentin okuru olarak oluşturdukları kent imgesi araştırılan özne, görme engelliler olduğundan; görme yetisi kullanılmadan kurulan bir kent imgesini anlatmak adına, *görümsüz kent imgesi* kavramı oluşturulmuştur. Kitabın ismi de, oluşturulan bu kavramdır.

Bal (2018: 11), kentsel algıların gruplara göre değişmesini irdelemeyi, kent sosyolojisinin çalışma alanı olarak ifade etmiştir. Bu kapsamda kent imgesi çalışmaları, kent sosyolojisi çalışmasıdır ve kent imgesi çalışmalarının tarihi 1960'lara dayanmakta olup genç bir alandır. Benzer şekilde engellilik sosyolojisi de kent imgesi çalışmalarından daha eskiye gitmemekte olup, yeni bir alandır. Bu çalışma, kent imgesi çalışması olması bağlamında kent sosyolojisi³; görme engelliler üzerine yapılan bir çalışma olması dolayısıyla da engellilik sosyolojisi

3 Kent sosyolojisi, kent imgesi çalışmalarını da kapsayan geniş bir alandır. Kent imgesi çalışması olmayıp; kent sosyolojisi ile engellilik sosyolojisini içinde barındıran güncel bir çalışma olarak Dalkıran (2021) gösterilebilir.

çalışmasıdır. Aynı zamanda bu kitap, genel anlamda kent aracılığıyla okur ve yazar arasındaki politik ilişkiyi incelemesi bağlamında siyaset bilimi ve kamu yönetimi; bu ilişkiyi kent ölçeğinde incelemesi kapsamında da kent, çevre ve yerel yönetimler politikaları kapsamında yer alan bir çalışmadır.

Araştırmanın Problemi

Kent imgesi; insanların yönlerini bulmalarında ve bağımsızca hareket edebilmelerinde, zihinlerindeki kent temsilidir. Kent imgesinin oluşumunda ise görsellik baskın konumdadır (Lynch, 1960 [2019]: 3, 106-108). Görme engelli bireylerde ise görsel imge oluşturulamadığından kent imgesinin baskın bir unsuru noksandır. Bu nedenle görme engelli bireylerin bağımsızca yön bulma ve hareket etme yetileri sınırlanmaktadır. Araştırmanın problemi; Eskişehir'deki görme engelli bireylerde kent imgesinin oluşmasında etkili etmenlerin saptanması ve görme engellilerin kent imgelerinin kentsel politikalarla nasıl daha güçlü hale getirilebileceğidir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezi

Araştırmanın amacı, görme engellilerdeki kent imgesinin araştırılması, açıklanması ve Eskişehir örneğinde test edilmesidir. Bu sayede, kent imgesinin oluşumunu etkileyen etmenlerin daha etkili olabilmesi için gerekli kentsel politika önerilerine ulaşılabilecektir.

Araştırmanın hipotezleri;

1. Kent imgesi; bireylerin kente yabancılaşmasını gösterir. Bir başka deyişle kentin bireylerin zihnindeki temsili olarak kent imgesi, bireyin kentle kurduğu ilişkideki mesafelenmeyi gösterir. Bu kapsamda okunaklılık, yabancılaşmayı azaltır.
2. Görme engellilik, mekânı algılamada eksiklik ya da yetersizlik nedeni değil, farklılık nedenidir.
3. Engellilik bir sosyal inşadır ve uygun politikalarla bireyler daha az engellenebilir.
4. Eskişehir'de görme engellilerin kent imgesi vardır.
 - 4.1. Eskişehir'de görme engellilerin kent imgesi öznedir.
 - 4.2. Eskişehir'de yayalaştırılmış ve araç trafiğine kapalı alanlar, görme engelliler için daha okunaklıdır ve kente yabancılaşmayı azaltmaktadır.
 - 4.3. Eskişehir'de kentsel raylı sistem, görme engelliler için daha okunaklıdır ve kente yabancılaşmayı azaltmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Çalışma, konu yönünden görme engellileri; mekân yönünden Eskişehir'i; kuram yönünden de kent imgesini incelemektedir. Türkiye'de kent imgesine yönelik birçok çalışma yapılmıştır ancak bunlar içerisinde görme engellileri konu edinen çalışma bulunmamaktadır. Görme engellilerin zihinlerindeki mekânsal temsil üzerine yapılmış çalışmalar olsa da bunların kent ölçeğinde değil, otellerin mekânsal temsili gibi daha mikro ölçekte yapılmış çalışmalar olduğu dikkat çekmektedir (örn. Kahvecioğlu, 1998). Bunun yanında, kent imgesi üzerine yapılmış uluslararası düzeydeki çalışmalar arasında da görme engellileri konu edinen çalışma⁴ sayısı, görenleri konu edinenlere kıyasla çok azdır. Bu nedenle bu kitap; yalnızca ülkemizde değil, uluslararası literatürdeki çalışmaların bu zamana değin aydınlattığı alandan farklı bir alana ışık tutacaktır. Ayrıca mekân yönünden Eskişehir kenti üzerine yapılmış kent imgesi çalışmaları içinde de görme engellileri konu edinen çalışma bulunmamaktadır (örn. Kurt, 2010; Dülger, 2017; Topçu, Aköz Çevrimli ve Geyikli, 2021; Meral ve Çelen Öztürk, 2023).

Bilişsel ve algısal süreçlerden edinilen bilgi; politika, planlama ve tasarım kanalıyla çevre kalitesinin insan için artmasına olanak sağlamaktadır. Bu bilgi de kent imgesi çalışmaları ile araştırılabilmektedir (Gärling ve Golledge, 1989: 203). Buna örnek olarak, İngiliz Kentsel Tasarım İlkeleri gösterilebilir. Resmi kılavuzda amaç olarak gösterilen ve İngiliz ulusal planlama politikası tarafından çerçevelenen İngiliz Kentsel Tasarım İlkeleri'nde okunaklılık (legibility) ilkesinin bulunması; Lynch tarafından gerçekleştirilen Kent İmgesi çalışmasının bir sonucudur (Punter, 2007: 183-184; Lynch, 1960 [2019]: 3-7). Ayrıca Kent İmgesi isimli çalışmayla Lynch'in; Kaliforniya'da San Francisco'nun, Venezuela'da Ciudad Guyana'nın, Massachusetts'te Brookline'nın ve bu gibi kentlerin planlanmasında; UNESCO'nun çocukluk deneyimi çalışmalarında ve kent pazarlama alanındaki çalışmalarda önemli etkisi olmuştur (Larice ve Macdonald, 2013: 126). UNESCO'nun dışında da çocuklar üzerinde kent imgesi çalışması uygulanmıştır (örn. Matthews, 1980; Niman ve Wejang, 2023).

Araştırmanın Yöntemi

Görme engellilerin kent imgelerinin, Eskişehir örneğinde araştırılacak, açıklanacak ve sınanacak olması; araştırmanın amacını oluşturduğu için ve Eskişehir'de derinlemesine görüşme yapılabilecek görme engelli sayısının azlığı, değişken sayısının çokluğu nedeniyle, bu çalışmada araştırma yöntemi olarak

4 Kan Kılıç, Doğan ve Duarte (2020)'nin ve Şakaja (2020)'nin çalışmaları uluslararası literatürde yer alan önemli çalışmalardandır.

nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay çalışması kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerde, sorulan sorular önceden hazırlanmış ancak önceden hazırlanan sorularla kelimesi kelimesine aynı bir görüşme gerçekleştirilmemiştir. Görüşme yapılan kişinin yanıtları ekseninde, önceden hazırlanan sorulardan farklı sorularla görüşme devam ettirilmiştir. Bu nedenle bu çalışmada yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Elde edilen verilerin analizinde ise Lynch'in hazırladığı olduğu bir tematik çerçeve içerisinde çalışma sürdürülerek, betimsel analiz uygulanmıştır.

Kentin insanlardaki imgesinin bir soru haline getirilip araştırılması 1950'li yıllara dayanmaktadır. Bu çalışmaların ilki Kevin Lynch tarafından 1960 yılında yayımlanan Kent İmgesi isimli eserdir. Bu eser, bu alanın ilk ve öncü çalışması olduğundan; yöntem konusunda da öncü niteliktedir. Bu nedenle de Lynch'in kent imgesi çalışmalarındaki yeri halen önemini korumaktadır. Çalışmada görme engellilerin Eskişehir kenti üzerine olan kent imgeleri incelenmiş, Lynch'in 1960'ta yapmış olduğu çalışmadan yararlanılmıştır. Bu kapsamda çalışmada, Kevin Lynch'in Kent İmgesi (1960 [2019]) isimli çalışmasında uygulamış olduğu yöntem izlenmiştir. Lynch'in Los Angeles, Boston ve Jersey City'de yapmış olduğu çalışma 5 yıl sürmüştür (O'Rourke, 2013: 113). Lynch, görüşme yaptığı kişilere açık uçlu sorular yönelmiş, bunun yanında da kente dair basit bir eskiz çizdirerek katılımcıların kent imgesini saptamaya çalışmıştır. Lynch'in uygulamış olduğu bu yöntemi, bilişsel haritalama yöntemi olarak isimlendirenler bulunmaktadır (örn. Milgram, 1970: 1468; Efland, 2002: 125-128). Ancak Lynch çalışmasında yalnızca bir kez bilişsel harita kavramını kullanmıştır (Pile, 1996: 25). Heft (2013: 18) de buna uygun şekilde, bilişsel haritalama kavramını yeniden ele almak üzere, çevresel psikoloji perspektifi içinden yazmış olduğu makalesinde; Lynch'i, bilişsel harita kavramını psikolojiyle bağını kurmadan kullandığı gerekçesiyle, temel literatürün içerisinde konumlandırmamıştır. Fakat bilişsel haritalama kavramını, kent planlama literatürüne tanıtan kişi Kent İmgesi isimli eseriyle Lynch olmuştur (Reynolds, 2007: 82). Öte yandan kavramın kullanım alanı geniştir; reklam, suç önleme, arama kurtarma, coğrafi eğitim konuları, haritacılık, uydu taramaları ve özellikle Coğrafi Bilgi Sistemleri olmak üzere bilgisayar arayüzleri ile veri tabanlarının tasarlanması ve anlaşılmasında da kullanılmaktadır (Kitchin, 1994).

Bilişsel harita kavramı ilk kez Tolman (1948 akt. Kitchin, 1994: 2) tarafından psikoloji disiplini içinde kullanılmıştır (Kitchin, 1994: 2). Bilişsel haritaların iki evrensel amacı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yer tanımak ve yön bulmak; ikincisi de mekânsal deneyimleri organize etmektir (Golledge, 1999: 20). Bilişsel haritalama yöntemi, insanların kentsel çevreyle kurdukları algısal ilişkiye ilişkin elverişli bir kavrayış geliştirmektedir (Gold, 2011 [2021]: 501). Algısal olan daha dar bir alanla sınırlıyken, bilişsel olan daha geniş bir alana

ilişkindir. Buna örnek olarak, algımıza göre düz bir dünyada yaşadığımız izlenimini edindiğimiz halde; bilişsel olarak küre bir dünyada yaşamakta olduğumuzu bilmemiz gösterilebilir (Rapoport, 1977: 34). Bu kapsamda algıdan ziyade bilgiye dayanan gösterenler de bilişsel haritalara katkı sunmaktadır; örneğin gerçek haritalar da bilişsel haritalara katkıda bulunmaktadırlar (Herskovits, 1986: 103). Buna ek olarak bilişsel haritalama yönteminin, sosyolojik işlevi de bulunmaktadır. Kente erişim konusundaki eşitsizlikleri (Hayden, 1995: 27) ve sınıfsal eşitsizlikleri (Knox ve Pinch, 2010: 226) gösteren bir yöntemdir. Bununla birlikte bellek çalışmalarında (örn. Yolalan ve Çelen Öztürk, 2021) kullanılan ve sınır çalışmalarında (örn. Kaisto ve Wells, 2020) önerilen bir yöntem olarak da öne çıkmaktadır.

Araştırma, Lynch'in de uygulamış olduğu gibi, katılımcıların hem sözlü yanıtlarından hem de çizdikleri eskizlerden yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Ancak araştırmanın örneklemindeki bazı katılımcılar eskiz çizmeyi istememişler, yalnızca sözlü şekilde çalışmaya katılmak istemişlerdir. Bu nedenle Spencer'in (1973 akt. Gold 2011 [2021]: 506) ve kendisi de görme engelli bir bilim insanı olan Reginald Golledge⁵'nin (1976 akt. Billinghamurst ve Weghorst, 1995: 41) de ifade ettiği gibi; eskiz çizdirme yöntemiyle kent imgesi araştırmasının, insanların yalnızca kent imgesini değil; aynı zamanda çizim yeteneğini ölçtüğü eleştirisine katılarak eskiz çizmeyi reddeden katılımcılarla yalnızca sözlü biçimde yarı-yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Evans (1980) tarafından da elle çizilmiş eskizler aracılığıyla bilişsel haritalamanın sorunları tartışılmıştır. Siegel (1981 akt. Witmer, Bailey ve Knerr, 1996: 416) de eskizler çizilerek yapılan bir araştırmanın hem ölçüm için zor olacağı hem de edinilen bilginin değerini azaltabileceğini belirterek eleştiride bulunmuştur. Stevens (2007: 208), De Certeau⁶'ya atıfta bulunarak Lynch'in; bilişsel haritaları eskizlerle ele alarak, nesnelerin görünürlüğünü ve havadan bakış açısının kopuk ve soyutlanmış mesafesini, ayrıcalıklı kıldığını ifade etmektedir. Hall ve Barrett (2017: 238) da Golledge, Spencer ve Stevens'a benzer şekilde, Lynch'i; çalışmasında her ne

5 Golledge (1976 akt. Billinghamurst ve Weghorst, 1995: 41)'nin bilişsel haritalama yöntemine ilişkin diğer eleştirileri ise yöntemin; üç boyutlu bir temsilin iki boyuta sıkıştırılması kapsamında bir indirgeme içermesi, insanların mekânsal algılarından çok hafıza yeteneğini ölçmesi ve nicel araştırmalar için uygulanması zor bir yöntem oluşturmasıdır (akt. Billinghamurst ve Weghorst, 1995: 41).

6 De Certeau, göstergebilimsel ve fenomenolojik bir kavrayışa sahiptir (Napolitano ve Pratten, 2007: 7). De Certeau (1980 [2002]: 93) için görünürlük; şehir plancısı ve haritacının kenti algılayış biçimine verilen isimdir. Bu uzman grupları kenti De Certeau'ya göre görsel olarak ele almaktadır ve bu görsellik özünde gerçeğin sahte bir taklittir. Uzman, yazar ya da mukteditir bu kapsamda De Certeau için benzer anlam kazandığı söylenebilir. Ancak De Certeau; uzmanın, yazarın ya da mukteditir için görünürlüğün başladığı eşğin altında görünmeyen alanlar olduğunu ve buranın yürüyerek deneyimlendiğini; aynı zamanda da bu durumun yazarsız bir anlatı oluşturduğunu ifade etmektedir.

kadar kullandığı teknik kapsamında öncü nitelikte olsa da, görme duyusunun başat olarak ele alınması ve katılımcılardan edinilen eskizlerin kişilerin çizme yetileri dikkate alınmaksızın değerlendirilmesi kapsamında eleştirmiştir (Hall ve Barrett, 2017: 238). Cosgrove (2008: 180-181) da Lynch'in çalışmasından sonra göz organının kent deneyiminin sağlayıcısı haline geldiğini belirtmektedir. Buna örnek olarak, kentsel peyzaj (townscape) analizlerinde de Lynch'in algısal metodolojisinin, görsel çalışmalarla izlenerek kullanılması (Moughtin vd., 1999: 58) gösterilebilir. Fakat diğer taraftan Lynch'in bu görsellik vurgusunun, aslında görme engelliler için yön bulmanın ne denli zor olduğunu vurgulayan bir niteliği de olduğu belirtilmektedir (Kersten, 2022: 281). Özetlemek gerekirse, genellikle bilişsel haritalama kavramı, görsel olarak ele alınmaktadır (Rodaway, 2002: 118).

Eskiz çizme yöntemi dışında kent imgesi çalışmalarında kullanılan başka yöntemler de bulunmaktadır. Cherem (1972 akt. Chenoweth, 1984: 136) tarafından geliştirilen, "Kullanıcı Katımlı Fotoğraflama (Visitor Employed Photography)" tekniği buna örnek gösterilebilir. Bu tekniğe göre; katılımcılara fotoğraf makinesi dağıtılmış, kentsel alanda istedikleri yerlerin fotoğrafını çekmeleri istenmiş, çektikleri fotoğrafları neden çektiklerine dair açıklamalar yaptırılmıştır. Daha sonra fotoğrafların sıklık derecesi üzerinden ve çekilme gerekçeleriyle birlikte niteliksel bir analize girilmiştir (Chenoweth, 1984: 136).

Eskiz çizdirme yöntemi dışındaki diğer bir yöntem örneği olarak Pirjo Laaksonen, Martti Laaksonen, Päivi Borisov ve Jenniina Halkoaho (2006) tarafından gerçekleştirilen çalışma gösterilebilir. Çalışmada Finlandiya'nın Vasaa kentinin imgesi, görsel kolaj yöntemiyle saptanmaya çalışılmıştır. Vasaa kentine ilişkin fotoğrafların katılımcılara dağıtıldığı ve katılımcılara bu fotoğraflarla anlamlı bir kolaj oluşturabilmeleri için makas ve yapıştırıcı gibi araçların verildiği bu çalışmada, katılımcılara oluşturdukları kolajı tanımlamaları için 73 farklı sıfat sunulmuştur (Laaksonen vd., 2006).

Diğer bir yöntem; Philip Salesses, Katja Schechtner ve Ce'sar A. Hidalgo (2013) tarafından gerçekleştirilen, kent algılanışı bağlamında nicel yöntemlerin eksikliğini gidermek için ve kent imgesinin anlam bileşenine ilişkin yeni bir yöntem geliştirme üzerine yapılan araştırmadır. Buna göre ABD'den Boston ve New York, Avusturya'dan Linz ve Salzburg kentlerinden sırasıyla 1236, 1706, 650 ve 544, toplam 4136 fotoğraf; oluşturulan bir internet sitesinde ikili biçimde katılımcılara gösterilmiş; "*Hangisi daha güvenli gözükmektedir?*", "*Hangisi daha üst sınıfa ait bir yer gibi gözükmektedir?*" gibi sorularla bu ikili fotoğraflardan birinin seçilmesi yoluyla yanıt verilmesi istenmiştir (Salesses, Schechtner ve Hidalgo, 2013). Benzer bir çalışma olarak Yıldız Kuyrukçu ve Çınar (2023) örnek gösterilebilir.

Zou ve Zhou (2023) çalışması bina ölçeğinde bir çalışma olup; görme engellilerle yapılan bir çalışma olması bağlamında önemlidir. Çalışmada eskiz çizdirme yöntemi uygulanmamış bunun yerine katılımcılara küpler verilmiştir. Katılımcılar, zihinlerindeki mekânsal temsili, bu küpler aracılığı ile dışa vurmuşlardır.

Tüm bunların yanında Lynch'in yöntemi teknolojinin katkılarıyla da geliştirilmiştir. Dalton ve Bafna (2003)'nin çalışmasıyla Lynch'in kent imgesi yöntemi, space syntax (mekân dizimi)⁷ yöntemiyle kavranmıştır. Dalton ve Bafna'nın çalışmasını, Lynch'in yöntemini iki boyutlu izovist⁸lere indirgemekle eleştiren (Morello ve Ratti, 2009: 839) ve bu eksikliği, izovist kavramının kapsamını genişleterek gidermeyi hedefleyen Morello ve Ratti (2009), Lynch'in yönteminin teknoloji ile buluşturulmasına katkı sağlayan Dalton ve Bafna'nın çalışmasını geliştirmiştir.

Lynch'in kent imgesi yöntemini teknolojiyle buluşturan diğer bir çalışma da 2019'da Gabriele Filomena, Judith A. Verstegen ve Ed Manley (2019) tarafından gerçekleştirilen çalışmadır. Bu çalışmada; Lynch'in 1960 yılındaki çalışmasında incelediği kentlerden olan Boston üzerinde Coğrafi Veri Bilimi (Geographic Information Science) kapsamında bilgisayar kullanılarak gerçekleştirilen yeni bir nicel yaklaşımla kent imgesi çalışması yapılmıştır. Bunun sonucunda, Lynch'in 1960 yılında Boston üzerine gerçekleştirmiş olduğu nitel çalışmanın sonuçlarına yakın sonuçlar elde edilmiştir. Bu kapsamda Filomena, Verstegen ve Manley, geliştirdikleri yeni nicel yöntem yaklaşımının, nitel ve uzun vadeli araştırmalar yerine kullanılabilceğini belirtmektedir (Filomena, Verstegen ve Manley, 2019). Ayrıca Görücü (2019) tarafından da yeni bir araştırma yöntemi olarak Co-gnito isimli ciddi oyun (serious game) öne sürülmüş; oyunun eğlenceli olmasının yanı sıra çok miktarda ve önemli detayda

7 “Space syntax, farklı ölçeklerde yapı çevrenin, yani binaların, bina gruplarının, bölgelerin ve kentlerin mekânsal dokularını incelemek, tanımlamak ve analiz etmek için kullanılan, teori ile desteklenen teknikler bütününe verilen isimdir. Mekân ve sosyal yapı arasında karşılıklı etkileşim olduğu savından hareket eden space syntax yaklaşımı, mekânsal örgütlenmenin insan hareket ve görüş alanları ile ilişkisini nesnel olarak inceler ve mekânların insanları biraraya getirme potansiyellerini ortaya çıkarır. Bu yaklaşım hem teorik, hem metodolojik ve hem de bilgisayarla desteklenmesi açısından, ilk ortaya atıldığı 1970'lerin sonundan beri oldukça gelişmiş olup, günümüzde mimarlık, iç mimarlık, kentsel tasarım ve planlama dallarının yanı sıra arkeoloji, antropoloji, ulaşım, enformasyon teknolojileri, kent ve insan coğrafyası, peyzaj mimarlığı ve bilişime değin pek çok alanda kullanılmaya başlamıştır.” (Güney vd., 2007).

8 İzovist kavramının, Morello ve Ratti (2009: 839) tarafından, belirli bir bakış açısında mevcut olan görüş alanı olarak tanımlandığı belirtilmiştir. Bilimsel literatürde izovistin genellikle, göz yüksekliğinde ve yer düzlemine paralel olarak alınan bu görüş alanı boyunca yatay bir dilimi temsil etmekte olduğu ve bu kapsamda kapalı, iki boyutlu bir çokgen olduğu ifade edilmiştir (Morello ve Ratti, 2009: 839).

veri üretebilen bir araştırma aracı olarak kullanılabileceği belirtilmiştir (Görücü, 2019: 210-211).

Kent imgesi çalışmalarında, sosyal medya analiziyle gerçekleştirilen çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak Sri Lanka'nın Colombo kenti üzerine gerçekleştirilmiş bir çalışma olan Abesinghe ve arkadaşları (2023)'nın çalışması; Eskişehir'deki heykelleri konu edinen Meral ve Çelen Öztürk (2023)'in çalışması; Yusufeli üzerine gerçekleştirilen Torun (2021)'un çalışması ve Acar (2022)'in İzmir Konak ve Bayraklı kent merkezleri üzerine gerçekleştirmiş olduğu tez çalışması gösterilebilir.

Kent imgesi çalışmalarında kullanılan bu teknoloji den ve fotoğraflardan yararlanılarak gerçekleştirilen yöntemlerin; literatürü geliştirdiği ve farklı araçlarla farklı alanları aydınlattıkları yadsınamaz. Fakat bu çalışmada; görme engellilerin kent imgesi araştırıldığından ve bu nedenle de çoğunlukla sözlü görüşmelerle kent imgesine dair veriler elde edilmek zorunda olduğundan; derinlemesine görüşme yapmaya sunduğu elverişlilik nedeniyle 1960'ta yayımlanmış olan Kent İmgesi (Lynch, 1960 [2019]) çalışmasının yöntemi uygulanmıştır.

Kent imgesi çalışmalarının Lynch tarafından uygulanan klasik yöntemi doğrulanmıştır (Milgram, 1970: 1468). Francaviglia (1996: 70), üzerinden 30 yılı aşkın süre geçmiş olmasına rağmen Lynch'in metodolojisinin halen kentleri okumamız için önemli bir araç işlevi üstlendiğini belirtmektedir. Yöntem aynı zamanda daha geniş mekânlarda, ulusal ya da küresel ölçekte düşünüldüğünde önem kazanmakta ve önemli bir bilimsel potansiyel taşımaktadır (Jameson, 1991: 51-52; 1984 [1994]: 112). Mimarlık alanı için halen önerilen araştırma yöntemleri arasında yer almakta (Lucas, 2016); turizm bağlamında etkinlik çalışmaları (event studies) kapsamında da yer edinmektedir (Getz, 2007: 218). Sonuç olarak, Lynch'in yöntemine yapılan eleştiriler dikkate alınarak, bu çalışmada Lynch'in yöntemi doğrudan doğruya uygulanmamış; Lynch'in yapmış olduğu derinlemesine görüşme ve bu görüşmeler sırasında sormuş olduğu sorulara –Eskişehir'e uyarlanması ve yarı-yapılandırılmış görüşmenin sorular konusunda oluşturduğu esneklik dışında– sadık kalınarak katılımcılardan eskiz çizimlerini isteme noktasında esnekliğe gidilmiştir.

1960 yılında yayımlanan ilk Kent İmgesi çalışması; Los Angeles, Boston ve Jersey City'de çalışma kapsamında sırasıyla 15, 30 ve 15 kişi olmak üzere toplam 60 kişi üzerinden gerçekleştirilmiştir (Lynch, 1960 [2019]: 16). Lynch'e örnekleminin temsil niteliğinin yetersiz olduğuna ilişkin eleştirilerde bulunulmuş (Pacione, 1990: 11); Lynch de, çalışmasındaki örneklemin temsili niteliğinin çok yeterli olmadığını kabul etmiştir (Pile, 1996: 218). Ancak nitel çalışmalarda araştırmacıların; örneklemin temsili niteliğinden çok, örneklemin toplumsal yaşamı nasıl aydınlatığıyla ilgilenmekte olduğu ve bu kapsamda da örnekleme,

araştırılan toplumsal olguya ilişkin anlayışın daha da geliştirilmesi ve derinleştirilmesi amacıyla yaklaştığı unutulmamalıdır (Neuman, 2006 [2014]: 320). Bu nedenle de temsil niteliğinin görüşülen kişi sayısı ile ölçülmemesi gerekmektedir. Bu çalışmanın evreni, Eskişehir'de yaşayan görme engellilerdir. Örneklemi ise, kartopu yöntemiyle ulaşılmış 10 total görme engelli; 1 de az görendir.

Çalışmanın giriş bölümünde; araştırmanın problemi, amacı, önemi ve yöntemine değinilmiştir. Birinci bölümde, Kent İmgesi kavramı detaylı biçimde incelenmiştir. İkinci bölümde, engelliliğe ilişkin tanımlar, yaklaşımlar, mevzuat ve Eskişehir'de uygulanan politikalar gösterilmiştir. Üçüncü bölümde de Eskişehir'de 11 görme engelli birey ile gerçekleştirilen kent imgesi araştırmasının bulguları açıklanmış ve analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KENT İMGESİ

Giriş bölümünde de bahsedildiği üzere modernite, yabancılaştırıcı bir etkiye sahiptir. Bu yabancılaşma; endüstriyellemenin derinleştirdiği işbölümü ve uzmanlaşma sonucu, işçi-ürün arasında olabileceği gibi; politik karar alma yetkisini temsilcisine aktaran birey ve temsilcisi tarafından alınan politik kararlar arasında da olabilmektedir. Bu süreç kent bağlamında izlendiğinde ise, kenttaşın kentine yabancılaşması sonucunu doğurmaktadır.

Kent imgesi çalışmaları; kenttaşın kentle kurduğu ilişkiyi gösteren çalışmalar olarak aynı zamanda yabancılaşmayı da gösterir (Jameson, 1984 [1994]: 112; 1991: 415). Bu kapsamda okunaklılık kavramı, bir kentin kenttaşıyla kurduğu ilişkideki yabancılaşmanın daha az olduğunu anlatmaktadır. Okunaklı bir kent, daha az yabancılaştırıcı bir kent; kenti okunaklılaştıran bir olgu da, yabancılaştırıcılığı azaltan bir olgudur. Okunaklılık, modern kentin ve modern mimarinin oluşturduğu kafa karışıklığı ve korkuyu yatıştırmak için kente bütünsel bir bakışı sağlama amacıyla oluşturulmuş bir yanıtıdır (Ellin, 1999: 61-63). Okunaklılık aynı zamanda postmodern mekânın, kavranması zor ve yön bulmayı zorlaştırıcı etkisine (Jameson, 1984 [1994]: 104-105; Soja, 1989 [2015]: 324) de çareidir. Modern kentte standartizasyon ve tektiplilik, okunaklılığı zayıflatırken; postmodern kentte öngörülemezlik, okunaklılığı zayıflatmaktadır. Ayrıca kente yabancılaşmanın önemli bir etmeni olan otomobile adanmış mekânlar (Freund ve Martin, 1993: 97-107) da, bulunduğu her alanın okunaklılığını zayıflatmaktadır.

Bu bölümde, kent imgesi kavramının tanımı, tarihi, unsurları ve duyu organlarıyla ilişkisi gösterilmiştir. Böylece, çalışmanın, kent imgesine ilişkin kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur.

1. Kent İmgesinin Tanımı

Kent imgesi kavramının en genel tanımı, “*tasarı, düzenlenişi, görünümü ve yapılarının yapıtasarcılık özellikleriyle, bir kentin insanda bıraktığı izlenimdir*” (Keleş, 2021: 83). Fakat bu çalışmada bu kavramın tanımı özelleşecektir. Bu kapsamda öncelikle, çevrenin imgesinin ne olduğuna değinilecektir. Çünkü kent imgesi, çevrenin imgesinin daha özelleşmiş bir halidir. Çevrenin imgesi, kısaca “*bireyin dış dünyayı zihninde genellediği bir resimdir*” ve duyu organlarının anlık algısından ve kişinin geçmiş deneyimlerinden oluşmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 4; Groh (2014 [2019]: 17, 183). Çevrenin imgesi; çevreden edinilen bilginin yorumlanması ve hareketi

yönlendirmek açısından önemli bir işleve ve hem duygusal hem de pratik açıdan kişi için hayati bir niteliğe sahiptir (Lynch, 1960 [2019]: 4). Çevrenin imgesinin hayati niteliği; canlılarda çevreyi tanıma ve yön bulmanın, evrimsel tarih içerisinde çok eskilere dayanmasından da anlaşılabilir (Groh, 2014 [2019]: 173).

Çevrenin imgesi, birey ile çevresi arasında oluşan gerek bireyden çevreye gerek çevreden bireye yönelen bir süreçtir. Çevre, farklılıklar ve ilişkiler içermekte; birey de kendi uyum yetisi ve amacı doğrultusunda çevreyi seçmekte, düzenlemekte ve anlamlandırmaktadır. Oluşturulan çevre imgesi, bu sayede algılananı sınırlandırmakta ve vurgulanmak isteneni vurgulamaktadır. Bu süreç işlerken de birey algılarıyla kendi çevre imgesini sürekli sınamaktadır. Ve bu nedenle de verili bir gerçeklik, farklı bireylerde farklı imgelerle kavranabilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 7).

Her bireyin birbirinden farklı bir kent imgesine sahip olması; gerek kendi geçmişiyile yani hafızasıyla, gerek yaşam rutinlerinin farklılıklarıyla gerek de duyu organlarının fiziksel gerçekliği farklı algılamasıyla açıklanabilir. Duyu organlarının farklılığına örnek olarak, insanların kulak yapılarının birbirinden farklı olması ve bu nedenle de bir konserde herkesin birbiriyle aynı sesi duymamaları gösterilebilir (Groh, 2014 [2019]: 125). Hafızanın, kişisel biyografilerin ve bu bağlamda anlam dünyasının farklılığı nedeniyle oluşabilecek farklı imgelere örnek olarak da; fiziksel gerçeklikte yanyana ya da bitişik olan iki mahallenin, bireylerin zihninde mesafeli ve uzak iki mahalle olarak imlenmesi örnek gösterilebilir (Barthes, 1967 [2021]: 210).

Çevrenin imgesi, üç bileşene ayrılarak kavranabilir. Bu bileşenlerden ilki kimliktir. Kimlik, çevresel imgeye işlenmeden önce bir nesnenin diğer varlıklardan ayrıştırılarak tanımlanmasını, onun varlık olarak kabul edilmesini ve onun tekliğini/tekliliğini imlemektedir (Lynch, 1960 [2019]: 8). Bu bağlamda çevrenin imgesi, nesnelere nerede olduklarına ilişkin bilgiye ek olarak nesnelere neliğine ilişkin de bilgiler içermektedir (Groh, 2014 [2019]: 15). Bu kapsamda nesnelere; şekilleriyle bize kendilerinin ne olduklarına dair ipuçları sunmakta; şekiller de, nesnenin nerede başlayıp nerede bittiğine dair bir sınır bilgisi içermektedir (Groh, 2014 [2019]: 15). Çevrenin imgesinin ikinci bileşeni ise yapıdır. Yapı; çevresel imgede nesnenin tek olarak değil, gözlemciyle ve diğer nesnelere uzamsal olarak ilişki halinde bulunmasını imlemektedir (Lynch, 1960 [2019]: 8-9). Son bileşen ise anlamdır. Anlam, imgede yer alan nesnenin gözlemciyle eylem ya da duygu açısından kurduğu ilişkiyi ifade etmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 9). Anlam, kolektif iletişim için de bir potansiyeldir (Pile, 1996: 219). Çevrenin imgesinin bu üç bileşeni, daha nesnel olandan daha öznel olana doğru bir sıralama içermektedir. En öznel nitelikte olan anlam bileşeni, bitişik iki mahalleyi ayrı iki mahalle olarak imlemeye neden olabilir (Barthes, 1967 [2021]: 210).

Lynch tarafından gerçekleştirilen 1960 yılındaki ilk kent imgesi çalışmasında anlam bileşeni, çalışmanın dışında bırakılmıştır (Lynch, 1960 [2019: 9; Norberg-Schulz, 1976: 20). Anlamı dışlamak; kentsel çevreyi, fiziksel çevrede hareket etme düzeyine indirgeyip, kentsel imgenin sembolik düzeyini göz ardı etmek anlamına da gelmektedir (Wirth-Nesher, 1996 [2003]: 6). Ancak daha sonra yapılan kent imgesi çalışmalarında anlam bileşeni çalışma kapsamı içine alınmıştır. Buna örnek olarak Nasar (1990) ile Saleses, Schechtner ve Hidalgo (2013)'nın çalışmaları gösterilebilir. Bunun yanında, Lynch'in 1960 yılında gerçekleştirmiş olduğu çalışmada kent imgesinin yalnızca kimlik ve yapı unsurlarına odaklanıp anlamı dışlaması, tam olarak Lynch'in düşündüğü gibi gerçekleşmemiş; çalışmada yer alan "düşük sınıf", "yüksek sınıf" gibi kavramlar anlam bileşeni için içerik oluşturmuştur (Nasar, 1990). Buna ek olarak, Lynch'in anlamı dışlaması; kentte anlamın farkına varılmasına da neden olmuştur. Çünkü anlamın dışlandığının belirtilmesi aynı zamanda kentlerin anlam unsurunun var olduğunu da göstermektedir (Barthes, 1967 [2021]: 208).

Çevrenin imgesi kavramı için yapılan açıklamalar, aynı zamanda kent imgesi için de geçerlidir. Çünkü kent imgesi, çevrenin imgesinin kent kapsamında sınırlanmış halidir. Bu durum ise, kente ilişkin bir tanım yapmayı gerektirmektedir. Bu kapsamda kent, insanın duyu organlarına yönelen bir sanat eseridir. Bu sanat eseri, mimari eserler gibi uzamda yer kaplayan ancak mimari eserlere göre daha büyük ölçekli olduğu için algılanabilmesi uzun zaman gerektiren; bir senfoni gibi zamanda akan ancak sonu çoğunlukla gelmeyen bir eserdir. Bununla birlikte kent, yalnızca fiziksel bir yapı olarak sanat eseri değildir; kenttaşlar da hem bu eserin içinde olan hem de bu eseri performe eden sanatçılardır. Kenttaşlar ise homojen bir nitelikte değildir; çok çeşitli sınıf ve karakterlere sahip birçok insan aynı kent içerisinde bulunarak, bu sanat eserinde sanatçı ve seyirci olarak etki doğururlar. Bu nedenle kent, bir sanat eseri olarak, tam anlamıyla kontrol edilemez ve dinamik bir yapıdadır (Lynch, 1960 [2019]: 1-2). Kent imgesinin, çevrenin imgesinden daha özel olması nedeniyle; daha özgül bileşenleri bulunmaktadır. Bunlar, yollar; sınırlar/kenarlar; bölgeler; düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleridir. Bu unsurlara geçmeden önce, çevrenin imgesinin ve dolayısıyla kent imgesinin temsil niteliğini etkileyen iki temel kavrama değinmek gereklidir. Bunlar; okunaklılık ve imgelenebilirlik.

Okunaklılık ve İmgelenebilirlik

Kent imgesi çalışmaları, okunaklılığın evrensel belirleyenlerini bulma arayışındır (Wirth-Nesher⁹, 1996 [2003]: 6). Okunaklılık kavramı; kentin,

9 Wirth-Nesher, yer yer göstergibilimin de ötesine geçerek kenti okuma ve deneyimleme fenomenolojisinde bulunan bir düşündürdür (Greenstein, 1997: 462).

kendisine atıfla tutarlı bir doku içinde tanınabilirliğini ve tıpkı bir sayfa gibi tanımlanabilir sembollerle oluşturduğu doku sayesinde okunabileceğini belirtmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 3). Yani okunaklılık, kentin işlevler üzerinden tanımlanmış bir doku değil, dilbilimcilerin söyledikleri gibi belirgin ya da belirgin olmayan öğeler üzerinden tanımlı bir dokusu olduğunu ifade etmektedir (Barthes, 1967 [2021]: 209). Okunaklılık aynı zamanda, belirtilen bu kentsel dokunun; kolayca ayırt edilebilme, gruplandırılabilme ve bütünlük niteliklerine sahip olmasının gerekliliğini de içermektedir. Okunaklılık kavramı genel olarak görsel bir nitelik olarak ele alınmıştır (Rodaway, 2002: 118). Ancak bir kentin yalnızca görme duyusuna değil; koku alma duyusuna, işitme duyusuna ve somatosensörük duyuma da yönelmesi, o kentin okunaklılığını güçlendiren etmenler arasındadır (Lynch, 1960 [2019]: 3-4; Henshaw, 2014: 21, 192).

Okunaklılık, imgeyi güçlendirmenin yanı sıra kentlilerin kendi aralarındaki iletişimini ve kolektif hafızalarını da güçlendirmektedir; “memleket” gibi “yuva” gibi ortak duyguların oluşturulmasında, güven duygusunun sağlanmasında etkilidir (Lynch, 1960 [2019]: 5). Okunaklı olmayan bir fiziksel çevre, güvenin aksine korku duygusunu oluşturmakta; okunaklı bir çevre ise güvenin yanı sıra kent deneyiminin derinliğini ve yoğunluğunu da artıran bir etki oluşturmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 5). Fakat bu durum, okunaklılığı fetişleştirme anlamına gelmemelidir; fiziksel çevredeki sürprizler, labirentler ve belirsizlikler de kendi içinde bir değerdir (Lynch, 1960 [2019]: 6). Bu bağlamda Pardela, Zalewska ve Iwankowski (2022)'nin çalışması önemlidir. Ancak bunların; kentin temel düzeni kaybedilmeyerek, bütünün küçük bir parçası olmaları ve zaman içinde tanımlanabilir nitelikte olmaları koşuluyla kentsel çevrede “değer” olarak nitelenebileceği unutulmamalıdır (Lynch, 1960 [2019]: 6). Buna uygun olarak Stevens (2006: 820; 2007: 211) da; kentin her zaman okunaklı olmasına gerek olmadığını, öngörülemezliğin ve tahmin edilemezliğin de içerilmesi gerektiğini belirtmekte; bunun sağlanması açısından da kentsel alanda oyunun önemine değinmektedir. Bunların yanında bilgisayar alanında arayüz modellemesi tartışmalarında da okunaklılık kavramı yer almaktadır (Dieberger, 1997).

Okunaklılık kavramı, zımnen bir eksikliği işaret etmektedir. Bu eksiklik, kentlerin kolayca kavranabilir, algılanabilir ya da bilinebilir niteliklerini kaybetmeleridir. Bu kaybedişe ilişkin iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki, modern kentin bu nitelikleri kaybettiğine ilişkin yaklaşımdır. Buna göre; okunaklılık, modern kentin ve modern mimarinin oluşturduğu kafa karışıklığı ve korkuyu yatıştırmak için kente bütünsel bir bakışı sağlama amacıyla oluşturulmuş bir yanıttır (Ellin, 1999: 61-63).

Kentlerin kolayca kavranabilir, algılanabilir ya da bilinebilir niteliklerini kaybettiklerini ileri süren diğer temel yaklaşımsa; postmodern mimarinin ve

postmodernliğin, kentin belirtilen niteliklerini kaybettiğini öne süren yaklaşımdır. Buna göre; postmodern mekân, bilişsel haritalarda kavranması zor bir niteliğe ve yön bulmayı zorlaştırıcı bir etkiye sahiptir (Jameson, 1984 [1994]: 104-105; Soja, 1989 [2015]: 324). Postmodern kentin bütün olarak kavranamamasının altında yatan neden ise yabancılaşmadır (Jameson, 1984 [1994]: 112; McGuigan, 2006: 78; Harvey, 1989 [2015]: 341). Bu yabancılaşma; mekânsal kategorilerin, zamansal kategoriler üzerinde hakimiyet kurmaya başlaması ve yetiştirilmesi mümkün olmayan bir hızda değişim göstermeleri nedeniyle gerçekleşmektedir (Harvey, 1990 [1997]: 227). Bu yabancılaşmanın diğer bir nedeni de otomobile adanmış mekân olarak tanımlanan oto-mekânlardır (auto space) (Freund ve Martin, 1993: 97-107). Buna göre; yüksek sürate izin veren otoyollar ile büyük otopark alanlarının aynılığı, mekânda kendimizi nerede konumlandığımızı belirlememizi zorlaştırmaktadır. Bu durum bir yersizlik duygusuna neden olmakta; yersizlik duygusu da yabancılaşma durumunu doğurmaktadır (Freund ve Martin, 1993: 97-107). Bu kapsamda belirtilmelidir ki otomobil önceliğinin oluşturduğu yabancılaşma, otomobil önceliği ile tanımlanan modern kentteki (Tümertekin ve Özgüç, 1988: 470'ten akt. Bal, 2015: 80-81) yabancılaşmanın bir vechesini de açıklamaktadır.

Postmodernliği yabancılaşmayla ilişkili gören bu ikinci yaklaşım; yabancılaşmayı yalnızca kente karşı değil, toplumsal olarak da ele almaktadır. Bu yaklaşımın önemli isimlerinden Jameson; mekânsal olarak haritalamanın yetersizliğinin kentsel deneyimi felce uğratmasıyla, toplumsal açıdan haritalamanın yetersizliğinin siyasi iklimi kavrama konusunda engel oluşturması arasında ilişki kurmaktadır (Reynolds, 2007: 183-184). Kurulan bu ilişkinin anlamı, "bilişsel harita" kavramının son tahlilde "sınıf bilinci"ni de içerir hale gelmesidir (McGuigan, 2006: 79). Bu yaklaşıma göre; yabancılaşmış ve yabancılaştırıcı postmodern mekânın bilişsel haritası inşa edildiğinde; mekân yeniden fethedilecek, geçmişin izleri yeniden ortaya çıkacak ve alternatif yollar üretilecektir (Pile, 1996: 248).

Bu iki yaklaşımın ayrıldığı temel nokta, kenti okunaksız kılan şeyin ne olduğudur. Bu soruya "modernite" yanıtını verenler ile "postmodernite" yanıtı verenler iki temel yaklaşımı oluşturmaktadır. Ancak bu iki yaklaşım birbirinden bıçakla kesilmiş, uçurumla ayrı, uzak yaklaşımlar değildir. Modernite ve postmodernite konusunda daha detaylı bilgi için Harvey (1990 [1997])'in eseri incelenebilir. Sonuç olarak her iki yaklaşıma dayanarak şu söylenebilir; kentler büyümüş, yayılmış ve okunaksız hale gelmişlerdir. Okunaklılık kavramı da, bu durumu eski haline getirmek üzere, buna verilmiş bir yanıttır. Bu kapsamda da okunaklılık kavramına, belirli alanlarda gereken önem verilmiş; örneğin kent tasarım politikaları için ilke haline getirilmiştir (Moughtin, Oc ve Tiesdell, 1999: 22-23; Dovey, 2005: 130). Yalnızca kent tasarım politikaları alanında değil;

sağlık alanında da okunaklılık kavramı ele alınmıştır. Okunaklılığın güvenle olan ilişkisine dayanılarak insanların fiziksel aktiviteleriyle olan ilişkilerini inceleyen fiziksel aktivite çalışmalarında (King vd., 2002: 20; Zimring vd., 2005) ve demansı olan insanlar için kent tasarım çalışmalarında (Passini vd., 1998: 136) okunaklılık kavramının etkisi önemlidir. Fiziksel aktivite; sağlık alanının dışında, çok daha teorik alanlarda da okunaklılık bağlamında etki sahibidir. Fiziksel aktiviteyle, kent gözlemlenmekte ve yeniden yaratılmaktadır (Jensen, 2013: 50). Kent bir dildir¹⁰ ve fiziksel hareketle konuşulmaktadır (Barthes, 1967 [2021]: 210; De Certeau, 1980 [2002]: 97-98). Fiziksel hareket vasıtasıyla kent konuşulurken; dil üzerine yani kent üzerine haritalar vasıtasıyla iktidar tarafından belirlenmiş olan anlamın yerine yenisi tanımlanmakta ve yapı karşısında özneye alan açılmaktadır (Pile, 1996: 226, 249). Offenhuber (2017: 43-44) ise okunaklılık kavramını; aşağıdan ve yukarıdan okunaklılık olarak ikiye ayırmaktadır. Yukarıdan okunaklılığı antropolojist ve siyaset bilimci James C. Scott'ın okunaklılık tanımıyla açıklarken; aşağıdan okunaklılığı Kevin Lynch'in okunaklılık tanımıyla anlatmaktadır. Yukarıdan okunaklılık, modern devletin nesnelere ve kişilerin nerede olduğunu bilmesiyle, yönetimle ilgilidir. Kural koyan, deneyimi önceleyen ve belirleyen bir anlamdadır. Aşağıdan okunaklılık ise Lynch'in tanımladığı gibidir.

İmgelenebilirlik kavramı ise bir nesnenin güçlü bir imge yaratma olasılığına sahip olmasını anlatmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 10). Bu bağlamda özgün bir tasarım, imgelenebilirliğe katkı sağlayan bir etki doğurmaktadır (Rapoport, 1977: 116). Çevresel imgenin üçüncü bileşeni olan anlam unsuru da, imgelenebilirliği olumlu etkilemektedir (Appleyard, 1979: 150). Ayrıca süs ve dekorasyon da; gerek koku alma, iştme ve somatosensörük duyuma hitap etme, gerek kent içinde hatırlanabilirliği artırma etkileri dolayısıyla sırasıyla okunaklılığa ve imgelenebilirliğe olumlu etki sağlamaktadır (Moughtin, Oc ve Tiesdell, 1999: 1-4, 14-15, 22-23, 155).

Literatürde okunaklılık ve imgelenebilirlik kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasına rastlanmaktadır. Moughtin, Oc ve Tiesdell (1999)'de de görüldüğü üzere imgelenebilirlik kavramı ile okunaklılık kavramı birbirleriyle eş zamanda ya da yer yer birbirinin yerine de kullanılmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 11). Örneğin Gold (2011 [2021]: 502) imgelenebilirlik ile okunaklılığı birbirlerine yakın anlamlarda kullanmış, imgelenebilirliği “*birbirine bağlı parçalar ile devamlılık örüntüleri biçiminde algılanabilirlik*” olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Sabah Ökesli ve Gürçınar (2012)'in Adana'yı konu edindikleri çalışmalarında, bu kitapta “imgelenebilirlik” olarak çevrilen “imageability” kavramı “okunabilirlik” olarak çevrilmiştir (Saban Ökesli ve Gürçınar, 2012: 37). Ayrıca, space syntax (mekân dizimi) literatürünün önemli

10 Burada Barthes'ın kent ve dil arasında kurduğu ilişki metaforik değildir (Tonkiss, 2005:136).

kavramlarından ve bir mekânın kalitesi olarak tanımlanan “intelligibility” kavramıyla; imgelenebilirlik ve okunaklılık kavramı arasında ilişki kuran çalışmalar da bulunmaktadır (örn. Dalton ve Bafna, 2003: 59.1).

Bu kitapta okunaklılığın; kentin, kendisine atıfla tutarlı bir doku içinde tanınabilirliği ve tıpkı bir sayfa gibi tanımlanabilir sembollerle oluşturduğu doku sayesinde okunabilirliği (Lynch, 1960 [2019]: 3) şeklindeki tanımı kabul edilmekle birlikte; bu tanım görme engellilerin kent imgelerine dolayısıyla düzenlenmiştir. Buna göre bu kitaptaki okunaklılık kavramının tanımı; “*kentin, kendisine atıfla tutarlı bir doku içinde tanınabilirliği ve tıpkı bir Braille ya da sesli sayfa gibi tanımlanabilir sembollerle oluşturduğu doku sayesinde dokunsal ve sessel okunabilirliği*”dir. Ayrıca okunaklılık kavramının altında yatan yabancılaşmanın nedeni olarak, otomobile adanmış mekân olarak tanımlanan oto-mekânların (auto space) gösterilmesine (Freund ve Martin, 1993: 97-107) katılarak; bu kitapta yayalaştırılmış ve araç trafiğine kapatılmış alanlarda Eskişehir’deki görme engellilerin kent imgelerinin daha güçlü olduğu hipotezinde bulunulmuştur.

Kent İmgesinin Unsurları

Kent imgesinin içeriği, fiziksel unsurlardan yola çıkılarak oluşturulan bir imge olarak, beş farklı unsurdan oluşmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 51-55, 91-99). Bu unsurlar; yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleridir. Bu beş unsur, kente dair toplanan bilgileri ifade edebilmek için gerekli olan bir sembolik dil arayışının sonucudur (Sepe, 2013: 64). Kent imgesini oluşturan bu beş unsur, birbirlerinden ayrı olarak ele alınamayacak niteliktedir ve bir bütünün parçalarıdır (Lynch, 1960 [2019]: 51-55, 91-99). Ancak bu unsurlar, bulguların analizi için gerekli bir kavramsal çerçeve olarak işlevlendikleri için, analiz sırasında ayrı ayrı incelenmiştir. Ayrıca belirtilmelidir ki; kent imgesini oluşturan bu beş unsur, kişiden kişiye değişebildiği gibi zamana göre de değişmektedir. Mevsimler ve saatler, araç kullanımı ya da yayalık ve ölçek, imgeyi değişken kılmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 53-54, 91-92).

Yollar

Yollar; kentin sokaklarını, yaya yollarını, toplu taşıma alanlarını, kanalları ve demiryollarını kapsamaktadır. İnsanlar hareket halindeyken kenti gözlemlemekte ve bütünüle ilişkisini kurmaktadır. Hareket halinde olunan yerler, yollar olduğundan; yollar, kent imgesinde kritik bir öneme sahiptir (Lynch, 1960 [2019]: 52). 1960 yılında Jersey City, Boston ve Los Angeles kentlerinde Lynch tarafından gerçekleştirilen kent imgesi çalışmasında; yolların, pek çok kişinin imgesinde baskın olduğu saptanmıştır (Lynch, 1960 [2019]: 52).

Kenti iyi tanıyan insanlarda yollar arası ilişkiler ve bağlantılar kuvvetlidir (Lynch, 1960 [2019]: 54-55). Bunun yanında, yollar; kent imgesinin iskeletini oluşturan öğelerdir (Gold, 2011 [2021]: 502-503).

Kenarlar/Sınırlar

Kenarlar/sınırlar, ulaşım için kullanılmayan doğrusal öğeleri ifade etmektedir. İşlevleri, iki bölge arasında sınır niteliği üstlenmek; yani iki bölge arasındaki sürekliliği doğrusal olarak bölmektir. Bu bağlamda çift anlama sahiptirler; bölgeleri bölerler ve bir araya getirerek birleştirirler. Kıyıları, demiryolları, gelişme bölgesi sınırları, duvarlar, kenarlar/sınırlara örnek olarak gösterilebilir. Kenarlar/sınırlar, yollar kadar baskın olmasalar da kent imgesinde önemli bir yer tutmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 52).

Bölgeler

Bölgeler; iki boyutlu alanlar olarak algılanan orta ve/veya büyük ölçekli kent bölümleridir. İçine girildiği hissedilebilir alanlardır ve ortak belirleyici karakteristikleriyle ayırt edilmektedirler. Yani, kentsel mekânda aynı karakteristiği ortak bir şekilde sürdüren mekânlar bölge olarak nitelendirilebilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 52). Bu özellikleriyle bölgeler, kentin farklılaşan bölümlerden oluştuğu düşüncesini desteklemektedir (Rossi, 1984: 69). Eğer bölgeler dışardan görünebilir bir konumdaysa, dışsal bir referans olarak da kullanılabilir (Lynch, 1960 [2019]: 52). Bölgelerin kent imgesinde en baskın öge olduğunu saptayan çalışmalar bulunmaktadır (Kaya ve Akdemir, 2020).

Düğüm/Odak Noktaları

Düğüm/odak noktaları, temel olarak belirli faaliyetlerin ve yolların kesiştiği yerlerdir. Bu noktalar eğer faaliyetlerin bir araya geldiği alanlarsa, bir bölgenin çekirdeğini veya faaliyet merkezini oluşturabilmektedir. Bir sembol işlevi görmektedirler ve etkileri mekâna yayılmaktadır. Kentin ve bölgelerin nüvesi olarak nitelenebilirler. Faaliyetlerin toplandığı noktalar olarak ve bir “nüve” olarak çekirdeğini oluşturdukları bölgelerin niteliklerini belirlemektedirler. Eğer düğüm/odak noktaları birden fazla yolun kesiştiği alanlarsa kavşak noktası ismini almaktadır. Kavşak noktalarının niteliği, kavşak noktasını oluşturan yolların niteliğiyle belirlenmektedir. Düğüm/odak noktaları, bütün imgelerde yer almakla birlikte hepsinde değil bazılarında baskındır (Lynch, 1960 [2019]: 52-53).

İşaret Öğeleri

İşaret öğeleri, referans noktalarıdır. Çoğunlukla kolayca tanımlanabilir, bir bina, bir işaret levhası, bir dükkân ya da bir dağ gibi fiziksel oluşumlardır. Hareketi yavaş ve sıradan olan Güneş gibi hareketli bir cisim bile işaret öğesi

olabilirken, kentin içinde veya dışında, yüksekte –bu sayede kentin her yanından görülebilir bir niteliğe sahip olabilirler– veya alçakta, büyük ölçekli ya da küçük ölçekli işaret öğeleri örnekleri olabilmektedir. Çoğunlukla yerel ölçekli oldukları, sınırlı bölgelerden ve belirli rotalar üzerinden görülebildikleri belirtilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 53-54).

Kent imgesinin beş unsuru; istatistiksel olarak daha gelişmiş yöntemler kullanılarak yapılan çalışmalarla tekrarlanmıştır (Gärling ve Golledge, 1989: 224). Bu beş unsur sınanarak doğrulanmış; ancak literatürde genellikle verili bir kavram seti olarak ele alınmıştır (Marshall, 2012: 260). Hatta belirtilen beş unsur, mağazalara uygulanarak tüketici davranışı alanındaki çalışmalarda da kullanılmıştır (örn. Ebster ve Garaus, 2011: 32-35). Oysa kent imgesini beş unsurla tanımlama gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır (Marshall, 2012: 260). Bu bağlamda beş unsuru ilerleten çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar temelde ikiye ayrılabilir. Bunlardan bazıları bu beş unsurun anlamına ilişkin katkılar sunarken, bazıları yeni unsurlar önermektedir.

Beş unsurun anlamını ilerleten çalışmalara örneklerden birisi Bell (2012)'dir. Bell (2012: 303) tarafından, bu beş unsur kent mozaiği üzerinden tanımlanmıştır. Buna göre; bölgeler, kent mozaiklerine katkıda bulunmakta; kenarlar/sınırlar, kent mozaiğini tanımlamakta; yollar, kıvrımları ve kollara ayrılmayı ifade etmekte; düğüm/odak noktaları ise çevrelenmeyi, anıtları ve bireysel kent mimarisini tanımlamaktadır (Bell, 2012: 303). Bell (2012: 303)'in yapmış olduğu bu kavramsallaştırmada, literatürde daha çok işaret öğeleri kapsamında ele alınan anıtlar; bundan farklı olarak düğüm/odak noktası şeklinde ele alınmıştır. Porteous (1996: 218) da, Lynch'in Kent İmgesi çalışmasını aynı zamanda bir kentsel estetik çalışması olarak görmektedir. Porteous'a göre; Lynch, her ne kadar kent içindeki yön bulmayla ilgilendiğini ifade etse de kent imgesinin unsuru olarak belirttiği beş unsurun estetik bir niteliğini ortaya çıkarmaktadır. Ancak Porteous unsurları yalnızca görsel nitelikleriyle ele almaktadır (Porteous, 1996: 218).

Banai (1999) ise beş unsurun birbirleriyle olan ilişkisini kavramak için bir yöntem önerisinde bulunmuştur. Matris modeliyle gerçekleştirilen bu yöntemin öğeler arası ilişkiyi daha detaylı biçimde ele alacağı belirtilmiş; bu sayede kent imgesi çalışmalarının nitel yöntemi geri plana atılmaksızın nicel bir veri elde edileceği de ifade edilmiştir (Banai, 1999).

Pile ise; yollar, kenarlar/sınırlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğelerinin temelde, yollar ve kenarlar/sınırlar olarak caddelere (street); kenarlar/sınırlar, bölgeler ve düğüm/odak noktaları olarak işaret öğelerine (landmark) indirgenebileceğini ifade etmektedir (Pile, 1996: 220). Pile (1996: 220), kent imgesi öğelerinin temelde işaret öğeleri ve caddeler olarak ele alınabileceğini ifade ettikten sonra bunun Lefebvre'nin anıtlar (monuments) ve

caddeler (streets) analiziyle ilişkilendirilebileceğini ve bu bağlamda da okunaklı bir kent peyzajının, iktidar ilişkilerinin anlamını ve soyutlamasını yerelleştireceğini ve yoğunlaştıracağını belirtmektedir. Böylece Pile; Lynch'in kent imgesi çalışmasında kapsam dışında bırakılan iktidar ilişkilerini, kapsayacak bir kuram oluşturmaktadır.

Göstergebilimciler de kenti ve mimari yapıları; ideolojinin, sosyal ilişkilerin ve kavramların gösterenleri olarak dilsel bir analogiyle okunabilir bir metin şeklinde varsaymalarında Lynch'in kent imgesinin beş unsuru kullanılmışlardır (Goss, 1988: 397). Ayrıca bu dil, kentsel çevreyi anlamak ve manipüle edebilmek için bir işlev üstlenmektedir (Appleyard, 1979: 150). Kent İmgesi'nin beş unsuru, dilin kuruluşuyla mekânsal bilincin arasında paralellik olduğu savını¹¹; insanların içinde yaşadıkları kentleri kavramsallaştırmalarını sağladığı için güçlendirmektedir (Landau ve Jackendoff, 1993: 225-229).

Kent imgesinin 5 unsuruna yeni unsurlar öne süren bir çalışma olarak ise Stevens (2006; 2007)'in çalışmaları örnek gösterilebilir. Stevens (2006: 803), kentin oyun¹² ile deneyimlenmesine yönelik yapmış olduğu çalışmasında bu beş

11 Groh (2014 [2019]: 201) da benzer biçimde, gündelik dilde kullanılan “yakın arkadaş/uzak akraba”, “ileriki günler/geride kalan sınavlar” gibi metaforların mekânla ilgili çekici olarak nitelenmektedir. Bu konunun felsefe kapsamındaki bir incelemesi için Karatani (1995 [2017])'nin çalışması önerilir.

12 Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, Stevens'in oyun olarak kastettiği şey, temel anlamıyla oyundur, yani örnek olarak kaykay sürmek gösterilebilir (Stevens, 2006: 812-813). Ancak bunun sonrasında kentsel alanda oyuna yüklediği anlamlar özgül hale gelmektedir. Stevens (2006: 820)'in oyuna yüklediği anlamlardan ilki, oyunun insan eylemlerini verimlilik ilkesi üzerinden tanımlamayı dışlaması ve çevreyi araçsal bir nitelikten çıkarmasıdır. Bu sayede kentin her zaman okunaklı olmasına gerek yoktur (Stevens, 2006: 820), oyun biraz da öngörülemezlik, tasarlanamazlık ve tahmin edilemezlik içermektedir (Stevens, 2007: 211). Çünkü oyun, enerji savurganıdır ve keşfedicidir (Stevens, 2006: 820). İkinci olarak oyun, kentsel çevreyi araç olmaktan ziyade kendi içinde haz verici bir amaç olarak çoklu duyu kanalıyla algılama işlevi görmektedir (Stevens, 2006: 820). Üçüncü olarak oyun, şans da içermektedir. Bu sayede durağanlığı, planlanmış/tasarlanmış olanı delmekte ve dinamizm yaratmaktadır (Stevens, 2006: 821). Son olarak Lynch'in imgelenebilirlik kavramıyla, oynanabilirlik (playability) arasında oluşturmuş olduğu tabloyla Stevens (2006: 822), tüm düşüncelerini özetlemektedir. Buna göre, Lynch'in imgelenebilirliğinde; nesne deneyimlenir ve algılanır, daha sonra bu araçsal düşünce ile kavranır yani biliş sahasında işlenir ve amaca yönelik hareketi oluşturur. Stevens'in oynanabilirliğinde (playability) ise, araçsal olmayan bir düşünce ile yani arzu ile nesneye yaklaşılır, burada iki olasılık bulunmaktadır; (i) amaca yönelik hareket oluşursa performans ortaya çıkar ve izleyici tarafından yorumlanan bir tür deneyim sonucuna ulaşılır; (ii) amaca yönelik olmayan hareket oluşursa keşif ortaya çıkar ve somatosensorik duyum sonucu deneyim sonucuna ulaşılır (Stevens, 2006: 822). Lynch'in çalışmasının normatif bir kavram seti olarak ele alınmasını eleştiren Stevens (2006: 822), oynanabilirlik (playability) kavramıyla birlikte niyet merkezli bir yaklaşım geliştirdiğini ifade etmektedir. Oynanabilirliğin (playability) sonucunda oluşan iki farklı deneyim türü olan “somatosensorik duyum” ve “izleyici tarafından yorumlanma”dan ilki, beden ve kent

unsura yeni unsurlar önermiştir. Çalışmasında kullanmış olduğu beş unsurun, kent imgesinin klasik unsurlarından yollarla, düğüm/odak noktalarıyla ve kenarlarla, ortak olduğunu ifade eden Stevens; bölgeler ve işaret öğeleri bağlamında kendi çalışmasının farklılaştığını belirtmiş, bunların yerine destekler (props) ve eşikler (thresholds) isimli yeni unsurlar öne sürmüştür. Stevens (2006: 807)'in öne sürmüştüğü beş unsur; yollar (paths), kesişimler (intersections), sınırlar (boundaries), destekler (props) ve eşikler (thresholds)'dir. Stevens (2006: 807) bu kavramları Lynch'in kavramlarıyla benzerlik kurarak tabloştürmüştür. Bunlar sırasıyla Lynch'in, yollar (path), düğüm/odak noktaları (nodes), sınırlar/kenarlar (edges), işaret öğeleri (landmarks) ve bölgeler (districts)'le eşleştirilmiştir. Görselliğin Lynch'te ayrıcalıklı konumunu eleştiren Stevens, kesişimler (intersections) olarak tanımladığı öğeyi görsellikten ziyade somatosensorik, kokusal ve işitsel bir nitelikte tanımlamıştır (Stevens, 2006: 808).

Lynch'ten temel farkını, işaret öğeleri (landmarks) yerine destekleri (props) ve bölgeler (districts) yerine eşikleri (thresholds) koymasıyla tanımlayan Stevens, işaret öğeleri ile destekler (props) arasında; ilkinin hareket için yön gösterme niteliğine sahip olması, diğerinin ise yeni hareket etme olanakları için ilham oluşturma işlevine sahip olması üzerinden bir farklılık olduğunu ifade etmektedir (Stevens, 2006: 812-813). Eşikler (thresholds) ise, yolun (path) sınırı (boundary) geçtiği nokta olarak tanımlanmaktadır (Stevens, 2006: 816). Burada bahsedilen sınırın (boundary) özel bir sınır olduğunu ifade eden Stevens (2006: 816), eşik (threshold) arkasında sosyal bölünmelere ve yapısal işlevselleştirmeye sahip özel alan olduğunu belirtmekte; bu özel alanın dışındaki kamusal alanda ise nispeten çeşitliliğin ve düzensizliğin olduğunu vurgulamaktadır.

Destekler (props) ve eşikler (thresholds) kavramlarının; Lynch'in kent imgesinin 5 unsurunda eksik olduğunu ifade eden Stevens (2007: 209); desteklerin ve eşiklerin, bedene yakın deneyimlenen ve sosyal etkileşimlere aracılık eden somut mekânsal öğeler olduklarını ifade etmektedir. Destekler (props), küçüklerdir ve kolayca gözden kaçabilmektedirler. Pencere perdeleri, kapı kolları, ağaçlar gibi nesnelerin oluşturduğu destekler, Lynch'in terminolojisinde işaret öğeleri kapsamında ele alınmaktadır (Stevens, 2007: 209). Stevens (2006, 2007)'in kesişimler (intersections) olarak ifade ettiği ve klasik kent imgesi terminolojisinde düğüm/odak noktalarıyla örtüşen unsura atfettiği görsel olmayan nitelik ile desteklerin (props) ve eşiklerin (threshold) bedene yakın şekilde deneyimlenmesine yapmış olduğu vurgu, literatüre yapılan önemli bir

arasındaki ilişkinin duyuşal çeşitliliğine referansta bulunurken; ikincisi diğer insanlarla sosyal etkileşime atıfta bulunmaktadır (Stevens, 2006: 822).

katkıdır. Çünkü bedene yakınlığa yapılan vurgu, görme dışındaki duyular çoğu zaman uzağa değil yakına ilişkin bilgi sağladığından, literatürde hakim olan görme merkezli bakış açısının dışına ışık tutmaktadır. Stevens'in yapmış olduğu bu çalışma; kent imgesi çalışmalarındaki Lynch'ten beri süren tekdüzeliği (Marshall, 2012: 260-267) bozmakta ve yeni kavramlarla, kuramı zenginleştirmektedir. Benzer bir çalışma ise Patel (2023) tarafından yapılmıştır. Hindistan'ın Jaipur kentindeki surlarla çevrili kente, Lynch'in kavramsal çerçevesinin uygulanabilirliğinin değerlendirildiği çalışmada; Lynch'in kavramsal çerçevesinde yer almayan unsurlar saptanmıştır. Bu unsurlar fiziksel ve ilişkisel olmak üzere iki ulam içinde konumlandırılmıştır. Buna göre fiziksel ulam içerisinde, doğal özellikler, tapınaklar ve resmî olmayan/geçici etkinlikler; ilişkisel ulam içerisinde, tarih, kültür ve gelenek sayılmıştır.

Bu çalışma, kent imgesinin beş unsurunun anlamını genişleten çalışmalar içerisinde yer almaktadır. Patel (2023) veya Stevens (2006, 2007)'ta olduğu gibi yeni bir kent imgesi unsuru, bu çalışmada tanımlanmayacaktır. Ancak Stevens (2006, 2007)'in somatosensorik duyuma çektiği dikkate katılarak; Eskişehir'de görme engellilerin kent imgesinin, hangi duyu organlarıyla oluşturulduğu irdelenmiş ve bu sayede de var olan klasik tanıma yeni bir unsur tanımlanmadan, klasik tanım genişletilmiştir.

2. Kent İmgesi Çalışmalarının Tarihi

İlk örneği Lynch'in 1960 yılındaki çalışmasıyla oluşan kent imgesi çalışmaları geniş yankı bulmuş; çoğu zaman alan için duayen kabul edilen Lynch'le kent imgesi çalışmaları birlikte anılır olmuştur. Kent imgesi çalışmasıyla Lynch, kent çalışmalarında görsel yaklaşımın öncülerindedir (Elzeni, ELMokadem ve Badawy, 2022: 6). Kent imgesi çalışmaları; kente bütünsel (holistik) yaklaşan ekol içinde değerlendirilmektedir (Ellin, 1999: 62-63).

Kent imgesi çalışmalarının önemi; uzamsal bilim modellerinin varsayımları tarafından sürdürülen çevresel bilginin eksiksizliği mitini yıkması, bir başka deyişle zihinsel haritalarda insanların, çevresel bilgilerinin kısmi, basitleştirilmiş ve çoğu zaman oldukça çarpık olduğunu ortaya çıkarmış olmasıdır (Hall ve Barrett, 2017: 237). Aynı zamanda kent imgesi çalışmaları; kenti, insan ve çevre arasındaki karmaşık bir diyalektik ilişki olarak ele almış; insanların, kentsel peyzajı; kodlayarak ve bu kodları çözerek bir "mobil harita" üzerinden tanımladığını ortaya çıkararak özgün bir niteliğe kavuşmuştur (Jensen, 2013: 50). Kent imgesi çalışmaları, ABD ve Birleşik Krallık'ta bilimsel inceleme nesnesi olarak insan ve yer arasındaki ilişkiye dikkatleri çekmiştir (Sepe, 2013: 63). Bunun yanında kent imgesi çalışmalarıyla, insanların zihinlerindeki kent

temsili ile kentin fiziksel halinin birbirinden farklı olduğu ortaya çıkarılmıştır (Paulos ve Goodman, 2004: 224).

Kent imgesi çalışmaları aynı zamanda, mekânsal bilinç geleneğinden gelen ve mekânsal biçimin oluşturulmasının toplumsal süreçler üzerindeki etkisini araştıran, *existics*¹³ olarak adlandırılan yeni bir bilim dalının ortaya atılmasının da önemli bir aktörüdür (Harvey, 1973 [2013]: 30). Kent imgesi çalışmaları ayrıca; kentin örgütlenişinin Öklidyen geometriyle değil, topolojinin analitik araçlarıyla kavranabileceğini ortaya çıkarmıştır (Harvey, 1973 [2013]: 38). Kent imgesi çalışmalarının ortaya çıkardığı düşünceler, Norberg-Schulz ve diğer fenomenologlar tarafından yerin (place) anlamını savunma pozisyonlarını desteklemek için kullanılmıştır (Nesbitt, 1996: 55). Norberg-Schulz (1976: 20), Lynch'in 1960'ta yapmış olduğu çalışmasıyla bir yer teorisi için (theory of place) özsel bir katkıda bulunduğu ifade etmektedir. Sonuç olarak, 1960 yılında yayımlanan Kent İmgesi araştırması; önemli bir kırılma anını yansıtmaktadır. Birden çok farklı alanda etki doğurmuştur.

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde mimariden planlamaya, coğrafyadan psikolojiye birçok disiplinde modernizme karşı bir tepki gerçekleşmiş; bu tepki, kentsel koruma (urban conservation) disiplini içinde "algı"nın, mekânın yorumlanması ve tasarımında bir araç haline gelmesi şeklinde bir etki doğurmuştur (Bandarin ve van Oers, 2012: 30-31). Bu kapsamda da kent imgesi çalışmaları; bu yeni aracın yani algının, kentsel deneyim süreçlerinde araç olarak kullanılmasında başarılı bir yöntem ve kavramsal çerçeve olarak öne çıkmıştır (Bandarin ve van Oers, 2012: 30-31).

1960'larda devlet merkezli kent planlama anlayışına karşı gelişen ve kültürel yönelimli şehir vizyonu olarak tanımlanan eleştirel kentçilik¹⁴ (critical

13 Existics; kent planlama, mimarlık, mühendislik, sosyoloji ve diğer dallardaki uzmanların araştırmalarına ve deneylerine dayalı insan yerleşim birimleriyle ilgilenen bilim dalı olarak tanımlanabilir (Moralı, 2013: 30).

14 Reckwitz; bu hareketin işlevle tanımlı kent anlayışı nedeniyle ortaya çıkan; harap, nüfussuz veya işlevini yitirmiş kent bölgelerinin, konut, eğlence ya da çalışma alanı olarak yeniden canlandırılmasına yönelik bir hareket olduğunu ifade etmektedir. Tarihsel miras alanlarının, yerel yönetim politikalarına girmesinin de bu hareketin bir sonucu olduğunu belirten Reckwitz, eleştirel kentçilik söyleminin; kent sakinlerinin ve kullanıcılarının çıkarları ekseninde estetik, göstergibilimsel ve tarihsel olarak zengin bir kentin ütopyasına yönelik farklı taleplerin oluşturduğu bir söylem olduğunu ifade etmektedir. Reckwitz, eleştirel kentçilik hareketinin dört akıma ayrılabilirliğini belirtmektedir. Bunlar; (i) Mumford ve Lynch tarafından tipikleştirilen hümanist bir kültürçülük; (ii) Fransız sitüasyonistlerin çizdiği gibi bir kültürel devrimci şehircilik; (iii) Jane Jacobs tarafından yayılan bir orta sınıf canlılığı; ve (iv) 1960'ların Aldo Rossi ve Robert Venturi gibi eleştirel mimarlarının kentçilik anlayışı olarak sıralanmıştır. Mumford ve Lynch'in kenti estetik bir varlık ve bir tür sahne olarak ele aldıklarını belirten Reckwitz; Lynch'in Rönesans Kenti'ni, ne kaotik ne de dinamik olmadığı aksine estetik olarak

urbanism) (Reckwitz 2012 [2017]: 181-182) de aynı paradigma değişikliğinin farklı bir görünümüdür. Kent imgesi çalışmaları, eleştirel kentçilik akımının içerisinde yer almaktadır (Reckwitz 2012 [2017]: 181-182). Bu paradigma değişikliğinde yani; 1960'lerden sonra kente ilişkin araştırma nesnesinin, kenti algılamaya yönelik, bireyle kent arasındaki ilişkiyi araştıran bir niteliğe bürünmesinde kent imgesi çalışmaları, modernist yaklaşımın içine düştüğü doktrinalizmin reddedilmesine yol açmıştır (Calavita ve Ferrer, 2004: 54). Bu bağlamda kent planlama alanı içinde 1960'lerden itibaren, büyük oranda son ve yüksek teknolojinin kullanıldığı yönetsel yaklaşımdan kararlı bir biçimde ayrılmaya başlanmıştır; kent imgesi çalışmalarından ilham alan bazı planlamacılar, kent planlamadaki yukarıdan-aşağıya olan yaklaşıma olan güvenlerini sorgulamaya başlamışlardır (Finn, 2014: 386). Bu kapsamda bölgeleme, bina düzenlemeleri ve mekânda düzen anlamına gelen modernist geleneğe karşı; postmodern kentsel çevre savunucuları, eleştirileri sırasında kent imgesi çalışmalarından beslenmişlerdir (Craglia vd., 2004: 54).

1960'larda sosyal teorinin araştırma nesnesi haline gelen kent; kültürel-mimari coğrafyacılarda, evrimcilik ve tarihsel aşamacılık ısrarcılığıyla karşılanmış; bunun karşısında hümanist yaklaşımda yapılan çalışmalar da büyük oranda kent imgesi çalışmalarından etkilenmiştir (Goss, 1988: 393-394). Fakat 1960'ta gerçekleştirilen Kent İmgesi çalışmasını; pozitivist, görgül ve tümevarımcı olarak niteleyenler de bulunmaktadır (Moudon, 1992: 333). Ayrıca bu paradigma değişikliğinin mimarideki hissedilişinde de kent imgesi çalışmaları etkili olmuştur.

1960 yılında yayımlanan ilk kent imgesi çalışması, Fransa'daki Postmodern Mimari'nin önemli ilham kaynaklarından birisi olmuştur (Cohen, 1984: 92 akt. Ellin: 1999: 114; Lucan, 1989 akt. Ellin: 1999: 114). Ancak kent imgesi çalışmalarının mimarideki etkisi yalnızca Fransa'yla sınırlı kalmamıştır. Kent imgesi çalışmaları; mimaride, modernist planlama yaklaşımına meydan okuyarak kentsel formun algısal ve niteliksel boyutlarını inceleyen çalışmalar arasındadır (Butina-Watson ve Bentley, 2007: 216).

statik olduğu ve klasik olarak uyumlu olduğu için, ideal kent olarak nitelendirdiğini belirtmektedir (Reckwitz, 2012 [2017]: 181-182). Hauser (2022: 510) ise Lynch'i sitüasyonist olarak nitelemektedir.

La Tendenza¹⁵ hareketinin öncüsü olarak, modernizmin mimarideki anti-tarihsel¹⁶ yaklaşımına karşı tarihselliği öne sürmüş olan ve kenti, megapolitan tüketim ilişkilerine karşı korumayı hedefleyen Aldo Rossi'nin (Kırcı, 2018: 31-32) etkilendikleri arasında 1960'ta yayımlanan kent imgesi çalışması da bulunmaktadır (Butina-Watson ve Bentley, 2007: 156). Aldo Rossi'nin bu değişimdeki rolü önemlidir. Çünkü Rossi, her ne kadar kendisinin böyle bir iddiası olmasa da, postmodernizme giden yolda önemli köşe taşlarından bazılarının öncüsü ve mimarlıkta tarihe dönüş için önemli bir referanstır (Pacquement, 2012: 9; Migayrou, 2012: 10). Kent imgesi çalışmalarının; mimaride farklı etkileri de olmuştur (Sanders, 1993: 45). Kent ve bina arasında bir analogi kurularak; kent imgesi çalışmalarıyla birlikte kentlere yapılan öneriler, binalar için de kullanılmıştır (Van der Voordt ve Van Wegen, 2005: 186-188; Asar, 2013; Sağgöz ve Al, 2013; Zou ve Zhou, 2023; Al-Sharaa vd., 2022;).

Kent imgesi çalışmaları, kent tasarımına da damgasını vurmuş; kent tasarım alanına iki büyük yenilik getirmiştir. Bunlardan ilki; kentin herkes tarafından deneyimlendiğini ve herkesin kent sahnesinde bir katılımcı olduğunu ifade etmesidir. Yani kentin bir sanat eseri olarak, yalnızca belirli gruplarca değil herkes tarafından deneyimlendiğini göstermiştir. Bu yeniliklerden ikincisi de; kenti yalnızca fiziksel ve maddi bir incelenme nesnesi olmaktan çıkarıp; kentin algılanışının kendisini inceleme nesnesi haline getirmesidir (Jarvis, 1980: 58). Ayrıca kent tasarımının, yerin kimliğinin kuruluşunda ve yön bulma süreçlerindeki önemini göstermiştir (Hague ve Jenkins, 2005: 163). Kent imgesi çalışmaları; kent tasarımı gelenekleri arasında sayılan görsel-sanatsal gelenek

15 La Tendenza olarak anılan akım aynı zamanda Neorasyonalizm olarak da isimlendirilmektedir. Modernistlerin silbaştan geçmişle bağı olmayan yeniyi arayarak yaratmak istedikleri ideal şehire karşı bir grup mimar ve planlamacı, eski şehirlerden bir şeyler öğrenebileceklerine dair bir anlayışla eskiyi ilgi nesnesi olarak ele almıştır. Şehirleri bellek deposu olarak gören, toplumsal tarihin; kentin binalarında, parsellerinde, adalarında, sokaklarında, meydanlarında ve genel planlarında izlenebileceğine ilişkin bir düşünceyle yola çıkan bu akım, geçmişten ders çıkarılabileceği sonucuna varmaktadır. Bu akım Aldo Rossi'nin 1966'da yayımladığı Şehrin Mimarisi kitabıyla başlatılmaktadır ve çoğunlukla İtalya merkezli kalmıştır. Günümüzde ürün tasarımlarında da etki göstermektedir (Wilkinson, 2010 [2018]: 156-159).

16 Modernizm mimarlara bir tür determinizm sunmaktadır. İşlev belirlendikten sonra, mantığa göre tasarımı gerçekleştirmede form kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Modernist mimaride süsleme küçümsenmiş, geçmişle bağı koparılmıştır. Bu ise bazı mimarlarca eleştirilmiş, işlevselciliğe karşı bir konum geliştirilmiştir. Robert Venturi'nin 1966'da yayımladığı *Mimarlıkta Karmaşıklık ve Çelişki* isimli kitapla, modernizmin basitliğine karşı muğlak, paradoksal bir yaklaşım savunulmuştur. Bundan önce de Venturi, annesi için 1963'te Vanna Venturi Evi'ni tasarlamıştır. Bu binada hem eskiye hem de Le Corbusier'e atıflar bulunmakta; bu muallaklığın kendisi ise postmodernizmi tanımlamaktadır. Postmodern mimari, modernistlerin "yüksek" sanatına karşı "düşük" ya da popüler kültürle ortak noktalar aramış, süslemelere ve anırtımalara olumlu yaklaşım göstermiş; eklektikliğe, sürprize ve renkliliğe alan açmıştır (Wilkinson, 2010 [2018]: 180-183).

(visual-artistic tradition), toplumsal kullanım geleneği (social usage tradition) ve yer oluşturma geleneği (making places tradition) arasında, toplumsal kullanım geleneği içinde konumlandırılmaktadır (Carmona vd., 2003: 6-7).

Kent imgesi çalışmalarının mekân üzerine gelişen literatüre yapmış olduğu katkılar, iki temel bağlamda belirtilebilir. Bunlardan ilki daha önce de belirtildiği üzere, insanların kentsel çevreyle kurdukları algısal ilişkiye ilişkin bir kavrayış geliştirmiş olması ve bu konuda elverişli bir metodoloji oluşturmasıdır (Gold, 2011 [2021]: 501). Bu katkı; Lynch'in, Kenneth Boulding'in 1956 yılında yayımlanmış olduğu *The Image Knowledge in Life and Society*¹⁷ isimli eserinin, "okunaklılık" kavramını kullanarak kentsel bağlama uyarlamasıyla gerçekleşmiştir (Gold, 2011 [2021]: 502). Katkıların diğer bağlamı ise, yön bulma ve kentin deneyimlenmesinde sokaklara yapılan vurgudur. Lynch'in yollara ilişkin yapmış olduğu saptama; yani yolların, kent imgesinin üzerine oturduğu temel unsur ve kentin duyuşsal deneyiminde önemli bir yere sahip olduğu saptaması; mekân düşüncesine önemli bir katkıda bulunmuştur (Gold, 2011 [2021]: 502-503).

Çok çeşitli alanlarda da kent imgesi çalışmalarının etkisi bulunmaktadır. Bu alanlardan biri, kültürel peyzajdır. Kent imgesi çalışmaları, kültürel peyzaj araştırması olarak da tanımlanmaktadır (Groth ve Wilson, 2003: 14). Kültürel peyzaj literatüründe önemli bir yere sahip olan John Brinckerhoff Jackson¹⁸'i

17 Boulding'in eserinde, çevre ve insan arasındaki ilişkide imgeyi ya da algılanan gerçekliği öne sürmüş ve bu sayede bir teorik temel oluşturmuştur (Bunting ve Guelke, 1979: 449). Cosgrove (2008: 180) tarafından da Lynch'in kent imgesi çalışmasında, Kenneth Boulding'in *The Image: Knowledge in Life and Society* isimli çalışmasından etkilendiği belirtilmiştir. Seamon (1979 [2015]: 36) da Boulding'in çalışmasının açtığı felsefi bağlamın ilk görgül uygulamalarından birinin Lynch tarafından kent imgesi çalışmasıyla gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Briassoulis (2020: 67) tarafından da Boulding'in ve Lynch'in çalışması, çevre psikolojisine çok önemli katkılarda bulunmuş çalışmalar olarak nitelenmiştir. Tweed ve Sutherland (2007: 65) da Lynch'in, davranışsal ve çevresel psikolojide daha sonradan kapsamı genişletilmiş çoğu düşünce ve temanın geliştiricisi olduğunu belirtmiştir. Lynch'in Boulding ile ilişkisini daha net göstermek için Pile (1996: 25)'in saptamalarına değinmemiz gereklidir. Pile (1996: 25), Boulding'ten hareketle imgenin, zihindeki bir resim olmadığını; bedenle mekânla kurduğu ilişkiden kaynaklanan bilişsel bir yapı olduğunu ifade etmektedir. Bahis konusu bilişsel yapının yani imgenin, dilde ifade bulduğunu ifade eden Pile (1996: 25), Boulding'e göre mekânsal göndermelerde bulunmadan dille iletişim kurulamayacağını da vurgulamaktadır. Lynch'in de bu görüşlerin tekrarlayıcısı olduğunu belirten Pile (1996: 25); Lynch'in, bedenle fiziksel ve sosyal dünya arasındaki zihinsel ilişkiden doğan ve dil ile dışa vurulan bir bilişsel yapı olarak imgeyi ele aldığını fakat çalışmasında bilişsel yapı kavramına hiç atıfta bulunmadığını ifade etmektedir.

18 John Brinckerhoff Jackson'a ve kültürel peyzaja ilişkin daha geniş bilgi için Wilson ve Groth (2003)'ün kitabı ve İzmir örneğinde bir uygulama olarak Bingöl (2020)'ün makalesi incelenebilir.

etkilemiştir (Clay, 2003: 119). Diğer bir alan, çevresel kriminoloji¹⁹dir. Çevresel kriminoloji, kent imgesi çalışmalarının mirasından yararlanmaktadır (Kitchen ve Schneider, 2007: 33; Cozens, 2008: 431). Kent imgesi çalışmalarının psikanalizle de ilgisi kurulmuştur. Bu konudaki en önemli kişilerden birisi Pile (1996)'dir. Post-yapısalcı yorumlar üzerinden dili ve temsili ele alan; çağdaş kentte nasıl düşündüğümüzü ve yaşadığımızı çözümlmek için de psikanalizi kullanan Pile; kent imgesi çalışmalarını, bilinçdışına dayanarak davranışları çözümlmek üzere güncellemiş ve yeniden ele almıştır (Lees, 2002: 108). Pile (1996: 217), kent imgesinin psikanalizini yaparken Lacan'dan yararlanmaktadır.

Kent imgesi çalışmalarının coğrafya alanında da büyük etkisi olmuştur. Coğrafya alanındaki bu etki, genel olarak davranışsal²⁰ araştırmalarda görülmüştür (Hall ve Page, 2006: 258; Pile, 1996: 218; Bunting ve Guelke, 1979: 449). Kent imgesi çalışmaları, 1960'lı ve 1970'li yıllarda bilişsel-davranışsal coğrafyanın dayanak noktası olma işlevini üstlenmiştir (Gold, 2011 [2021]: 505). Davranışsal araştırmalardaki bu etki ise bilişsel haritalama tekniği aracılığıyla gerçekleşmiştir (Golledge, 1993: 171-172). Davranışsal coğrafyacılar, 1960'lardan sonra yerin anlamını saptayabilmek için harita kullanmaya başlamışlardır (McLain vd., 2013: 658). Ancak davranışsal coğrafya alanında gerçekleştirilen bilişsel haritalama çalışmalarında Lynch tarafından gerçekleştirilen ilk kent imgesi çalışmasına sıklıkla atıfta bulunulsa da; Lynch,

19 Çevre tasarımı yoluyla suç önleme (Crime prevention through environmental design)'nin dayandığı çalışmalardan ilki Lynch'in 1960'ta yapmış olduğu kent imgesi çalışmasıdır. Buna göre; yapı çevrenin fiziksel durumunun ve imgesinin suç önlemede ve suç işleme korkusu oluşturmada etkisi olabileceği uzun zamandır kabul edilmektedir (Cozens, 2002: 132; Cozens, Saville ve Hillier, 2005: 329, 337). Alanın günümüzdeki durumu için de Cozens ve Love (2015)'in yapmış olduğu çalışma önemli bir kaynaktır. Bilişsel haritalar, suçluların coğrafik profillemesi yapılırken de kullanılmaktadır. Rossmo (2000: 89), suçluların suç işlemek için yer seçerken, bildikleri bir yeri seçme eğiliminde olduklarını belirtmektedir. Rossmo tarafından bireylerdeki bilişsel haritaların sosyal sınıf ve kişisel deneyimler gibi birçok değişken tarafından çeşitlendiği ifade edilmiş; ancak bazı ortaklıkların olduğu da eklenmiştir. Bilişsel haritalardaki bu ortaklıklar ise, Lynch'in saptamış olduğu yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri şeklindedir (Rossmo, 2000: 89-90). Suçun mekânsal dağılımına ilişkin yapılan diğer bir çalışmada da Lynch'in düğüm/odak noktası, yol ve kenar/sınır kavramı kullanılmıştır (Brantingham ve Brantingham, 1993). Aynı konuda suçlular ve coğrafya arasındaki ilişkide bilişsel haritaları Lynch'in kavram setiyle ele alan bir çalışma olarak Holmes ve Holmes'in çalışması örnek gösterilebilir (Holmes ve Holmes, 2009: 150). Ayrıca suç önleminin çevre tasarımıyla ilişkisi konusunda Cozens, Saville ve Hillier (2005)'in bibliyografi çalışması, alanı tanımak için önemlidir. Su, Li ve Qiu (2023) kentsel tasarım kalitesi ile suç arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışma da alana ilişkin güncel bir çalışma örneği olarak gösterilebilir.

20 Erken hümanist yazarların ortaya koymuş olduğu rasyonel bireyin aksine, davranışsallık insanı bir karar verici olarak ele almaktadır (Buttimer, 1974: 23-24). Bu "karar verici insan"ın mekânı algılayışı ise Lynch tarafından ifade edilmektedir.

ilgili çalışmasında bilişsel haritalama kavramını yalnızca bir kez kullanmıştır (Pile, 1996: 25).

Kent imgesi çalışmaları yalnızca davranışsal coğrafyada değil; coğrafi mekânda bilinç araştırmalarında, coğrafi bağlamdaki yapay zeka çalışmalarında, yol bulma ve navigasyon çalışmalarında (Mark vd., 1999) ve coğrafya bağlamındaki turizm çalışmalarında (Walmesley ve Jenkins, 1992) etki sahibi olmuştur. Ancak beşeri coğrafya alanındaki etkisini giderek yitirmiştir. Bunun nedeni ise davranışsal coğrafyanın, 1980'lerden sonra giderek zayıflamasıdır (Gold, 2011 [2021]: 506).

1990'lardan sonra kent imgesi çalışmaları; navigasyon, yaya davranışları, bilgisayar bilimleri ve bilgisayar oyunları alanlarında etkili olmuştur. 2012 yılında Takeuchi ve Perlin tarafından gerçekleştirilen çalışma, navigasyon ve bilgisayar bilimleri alanlarında kent imgesinin kullanımına örnek teşkil etmektedir (Takeuchi ve Perlin, 2012). Kent imgesinin beş unsuru içinde yer alan işaret öğelerine (landmark) dayanılarak turistler için geliştirilmiş bir navigasyon çalışması olarak Raubal ve Winter (2002)'in çalışması; aynı unsurun yani işaret öğelerinin, bilgisayar alanında tanımlanması üzerine yapılan bir çalışma olarak da Sorrows ve Hirtle (1999)'ın çalışması örnek gösterilebilir. Yaya davranışları kapsamında da Tong ve Bode (2022) ve Feng, Duives ve Hoogendoorn (2022) örnek gösterilebilir.

Bilgisayar oyunu tasarımı da kent planlamadan (Liapis, Yannakakis ve Togelius, 2014) ve kent imgesi çalışmalarından (örn. Walz, 2010: 32, 290-291) etkilenmiştir. Örneğin; Rockstar Games isimli firmanın piyasaya sürmüş olduğu Grand Theft Auto isimli oyun serisinin 3. ve 4. oyunlarının içinde geçtiği Liberty City isimli kurgusal kent, kent imgesinin unsurlarını taşımakta ve bu sayede oyuncular, haritaya bakmak zorunda kalmaksızın kent içinde hareket edebilmektedir (Darken ve Peterson, 2015: 480). Jain (2020: 55, 63) de aynı oyun serisinin 5. oyununun içinde geçtiği Los Santos kurgusal kentinde Lynch'in çalışmasından yararlandığını saptamıştır. Oyun tasarımcıları, oyuncularla kurdukları anlatı ilişkisinde oyunculara yer açmak amacıyla da 1960'ta yayımlanan kent imgesi çalışmasını incelemiştir (Jenkins, 2004). Çünkü kent imgesi çalışmaları; plancıya, tüm kentin her taşını bir anlatıyla doldurmaması gerektiğini ve kentin içinde yeni anlatıların oluşabilmesi için olanak bulunması gerektiğini önermektedir (Jenkins, 2004: 129). Ubisoft'un Tom Clancy's the Division isimli oyunundaki New York kenti üzerine yapılan çalışmada da Lynch'in etkisi saptanmıştır (Rohani ve Kim, 2023). Ancak sanal mekânlarda, kent imgesinin fiziksel mekâna ilişkin olan kavram setinin sınırlı olabileceğini düşünenler de bulunmaktadır (örn. Townsend, 2000: 88). Ayrıca belirtmeli ki Pokemon GO gibi konum tabanlı oyunların da okunaklılığı ve

imgelenebilirliği değiştirerek genişlettiğine ilişkin çalışmalar bulunmaktadır (Dunham vd., 2022).

Son yıllarda ise kent imgesi çalışmaları marka kent kavramıyla birlikte anılmaktadır. Marka kentler (city branding) kapsamındaki çalışmaların bazıları Lynch'in 1960'taki eserinin ışığında yapılmaktadır (Lucarelli ve Berg, 2011: 12). Bu tür çalışmalar genel olarak Lynch'in öncüsü olduğu klasik kent imgesi kavramsal ve kuramsal çerçevesinden uzaklaşmış, marka kentlerin marka değerini yükseltmek amacıyla yapılan, reklam araştırmalarına benzer kent imgesi çalışmalarıdır.

Kent markalama (city branding) kapsamında da; Braun (2008); Broudehoux (2004); Laaksonen ve arkadaşları (2006); Kemp, Childers ve Williams (2012); Rıza, Doratlı ve Faslı (2012) ve Braun, Eshuis ve Klijn (2014)'in çalışmaları, Lynch'in 1960 yılında yayımlanmış olduğu Kent İmgesi isimli araştırmanın dolaylı olarak etki sahibi olduğu çalışmalara örnek gösterilebilir. Markalama kapsamında, kent yöneticileri bir kent imgesi (urban image) oluşturmayı hedeflemektedirler (Colomb, 2012: 18). Benzer durum turizm alanında da bulunmaktadır.

1980'lerden sonra ayrı bir alan olarak nitelenmeye başlanan kentsel turizm alanındaki çalışmalarda; 1960 yılında gerçekleştirilen Kent İmgesi çalışması önemli bir dayanak noktası olma vazifesi üstlenmiştir (Edwards, Griffin ve Hayllar, 2008: 1034). Richards ve Wilson (2004)'in çalışması, turizm kapsamında yapılan kent imgesi çalışmalarına örnektir. Ancak Richards ve Wilson (2004) tarafından uygulanan kent imgesi (city image) çalışmasında, Lynch'in 1960 yılında gerçekleştirdiği Kent İmgesi çalışmasındaki yöntem kullanılmamaktadır. Richards ve Wilson'un çalışması gibi çalışmalar literatürde güzergâh imgesi çalışmaları (destination image studies) olarak da isimlendirilmekte ve temelde turizm literatürünün içinde yer almaktadır. Bu kapsamdaki diğer çalışmalara örnek olarak, Baloğlu ve McCleary (1999); Pike (2011); Stylidis ve arkadaşları (2014) ; Kusumawati, Rahayu ve Putra (2022); Jiang ve Sun (2022); Smith (2005) ve Smith (2005a)'in çalışmaları gösterilebilir. Bu çalışmalar her ne kadar klasik kent imgesi çalışmalarından ayrılrsa da; klasik kent imgesi çalışmaları, turizm planlama alanına ve güzergâh imgesi çalışmalarına katkıda bulunmuştur (Pearce ve Fagence, 1996). Özetle, turizm içindeki yön bulma çalışmaları, kökünü her ne kadar uzaklaşmış olsa da klasik kent imgesi çalışmalarından almaktadır (Pearce, 2011: 46). Ancak bu alandaki tüm çalışmalar, klasik kent imgesi çalışmasına mesafelenmemiştir. Turistleri konu edinen ve büyük oranda klasik kent imgesi yöntemine dayanan bir yöntemin kullanıldığı bir çalışma olarak Jutla (2000)'nin çalışması örnek gösterilebilir.

Tablo-1'de klasik kent imgesi çalışmalarına örnek teşkil eden çalışmalar gösterilmiştir. Literatürde yıllar içinde yapılan kent imgesi çalışmalarının büyük bir çoğunluğu görenler üzerine yapılmıştır. Bu nedenle evrenleri çok geniş bir niteliktedir. Bu çalışmaların örneklem sayıları ise yöntem nitelleştikçe azalmakta; nicelleştikçe artmaktadır. İnsanlarla saha çalışması yapılmış çalışmalardaki örneklem sayısı Tablo-1'de gösterilmektedir.

Tablo-1. Literatürdeki Kent İmgesi Araştırmalarının Örneklem Sayıları

Yıl	Yazar	Çalışma Konusu Yer	Yöntem	Eskiz Sayısı	Örneklem Sayısı
1990	Nasar (1990)	Knoxville ve Chattanooga (Tennessee-ABD)	Görüşme	Var (160)	400 (220'si telefonla; 180'i yüzyüze)
1995	Erton (1995)	İznik (Bursa) ve Mudurnu (Bolu)	Anket	Yok	100
2008	Vertesi (2008)	Londra (Büyük Britanya)	Görüşme	Var (20)	20
2008	Sarı (2008)	Süleyman Demirel Üniversitesi Kampüsü	Anket	Yok	480
2009	Akgül (2009)	Sanal Mekânlar	Anket	Var (145)	145
2013	Salesses, Schechtner ve Hidalgo (2013)	Boston ve New York (ABD), Linz ve Salzburg (Avusturya)	Anket	Yok	7872 (internet üzerinden)
2013	Asar (2013)	Santralistanbul Çağdaş Sanat Müzesi ve Yalova Raif Dinçkök Kültür Merkezi	Anket	Yok	200
2014	Eraydın (2014)	Ankara	Anket	Var (126)	731
2015	Tokmak (2015)	Müftü Deresi-Kurtuluş Aksı (Mersin)	Anket	Yok	120
2016	Gündoğdu, Kuru ve Özkök (2016)	Kırıkkale	Anket	Var	112
2017	Işıklar (2017)	Selanik Sokak ve İnkılap Sokak (Ankara)	Anket	Yok	240
2017	Dülger (2017)	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	Anket	Var (71)	290
2017	Obaydat (2017)	İstanbul Destinasyon İmgesi	Anket	Yok	250
2017	Ayar (2017)	Kağıthane (İstanbul)	Görüşme	Var	18
2017	Şendil (2017)	Safranbolu (Karabük)	Görüşme	Var (6)	30
2018	Bridan (2018)	Trablus (Libya)	Görüşme	Var	382
2018	Duymuş (2018)	Tarsus (Mersin)	Anket	Var (60) ²¹	232
2018	Durur (2018)	Yıldız Teknik Üniversitesi, İTÜ ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	Görüşme	Var (10)	10
2018	Rustamlı ve Balyemez (2018)	İçerişehir (Bakü)	Görüşme	Var	23
2018	Varnacı Uzun ve Altaş (2018)	Aksaray	Anket	Var (324)	324
2019	Kurt (2019)	Bartın	Görüşme	Yok	Belirtilmemiş
2019	Eyüpoğlu Özeş (2019)	Üsküdar (İstanbul)	Anket	Yok	95

21 İlgili eskiz çizimi, kent ölçeğinde değil imge elemanı ölçeğindedir.

2019	Hallaçeli (2019)	Türkocağı Mahallesi ve komşu mahalleleri (Adana Seyhan)	Anket	Yok	15
2019	Coşkun (2019)	Burdur	Görüşme	Yok	15
2020	Uluganlıgil (2020)	Kahramanmaraş	Anket	Yok	210
2020	Ögçe (2020)	Tarihi Yarımada (İstanbul)	Anket	Var (35)	210
2020	Kaya ve Akdemir (2020)	Elazığ	Anket	Var (60)	150
2020	Aliağaoğlu ve Mirioğlu (2020)	Balıkesir	Görüşme	Var (58)	110
2020	Šakaja (2020)	Zagreb (Hrvatistan)	Görüşme	Yok	21
2021	Şenyiğit ve Atay (2021)	Adana	Anket	Yok	60
2021	Topçu, Aköz Çevrimli ve Geyikli (2021)	Eskişehir	Anket	Yok	60
2021	Bekar, Konakoğlu ve Bulut (2021)	Trabzon Meydan Parkı	Anket	Yok	185
2022	Al Rasyid (2022)	Braga Street Area, Bandung City (Endonezya)	Anket	Yok	132
2023	Wang ve Dong (2023)	Hubei University of Technology (HBUT)	Anket ve Görüşme	Var (88)	120 (Geçerli anket sayısı 82)
2023	Patel (2023)	Walled City of Jaipur (Hindistan)	Anket	Var (11)	50

Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo-1'den çıkarılacak bazı sonuçlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, 1960 yılındaki ilk çalışma katılımcılarla yüzyüze görüşmelerle gerçekleştirilmiş olsa da sonraki yıllarda anket yönteminin de kullanılmaya başlanmış olmasıdır. Bunun yanında eskiz çizdirme yönteminin, katılımcıların hepsine uygulandığı çalışmalar çok nadirdir. Çalışmaların bazıları, katılımcılarının ne kadarının eskiz çizdiğini belirtmemiş olsa da genellikle eskiz çizdirme yöntemi uygulanmış çalışmalarda eskiz çizimine tam katılım sağlanamamıştır. Bu durum doğaldır; çünkü katılımcılar için zorlayıcı bir deneyim haline gelebilmektedir. Bu çalışmada da bazı katılımcılar; çizimlerinin iyi olmadığı, doğru çizemeyecekleri gibi nedenlerle eskiz çizmeyi reddetmişlerdir. Bu katılımcılara çalışmada; “doğru” çizim diye bir şeyin olmadığını, çizilen haritaların fiziki gerçeklikle uyumluluğunun sorgulanmadığı, kentin zihindeki temsiline görsel çıktısını almak amacıyla bu eskiz çiziminin beklendiği belirtilmiş olsa da yine de katılımcılar eskiz çizmekten çekinmişlerdir.

Tablo-1'den çıkarılacak sonuçlardan ikincisi; anketlerde örneklem sayısının artması ve görüşmelerde örneklem sayısının azalmasıdır. Görüşmelerde, anketlere kıyasla daha derine yöneldiğinden ve bu nedenle de daha çok zaman ve emek harcandığından, örneklem sayısı küçülmektedir. Fakat bu küçülme, bu çalışmaların daha az bilimsel olduğu anlamına kesinlikle

gelmemektedir. Anket çalışmaları da görüşmeler de sosyal bilimlerin araştırma nesnesi olan sosyal gerçekliğin farklı yönlerini araştırmaktadır.

Tablo-1'den çıkarılacak sonuçların üçüncüsü; kent imgesi çalışmalarının birçok ölçekte uygulanmakta olduğudur. Kent imgesi çalışmaları; müzeden, sokağa; bir kampüsten, kente; birçok ölçekte araştırma yapmaya elverişli bir kavramsal çerçeve ve yöntem sunmaktadır.

Tablo-1'den çıkarılacak sonuçların sonuncusu ise; Şakaja (2020)'nin çalışması hariç tüm çalışmaların görenlerin oluşturduğu bir evren üzerine kurulu olmasıdır. Bu durum da, görmenin imgede daha baskın olması dolayısıyla (Lynch, 1960 [2019: 106] imgenin görsel niteliğinin araştırılmasına genel bir yönelişin görünümüdür. Görme baskın olduğu için, kent imgelerinin de görsel niteliği öne çıkmakta; görenlerle yapılan çalışmalar da hem bu durumun nedeni hem de sonucu olarak, bu durumu perçinlemektedir. Oysa görselliğin, gerçeğin sahte bir taklidi olduğu unutulmamalıdır (De Certeau, 1980 [2002]: 93). İşitsel, dokunsal ve kokusal nitelikler ne denli öne çıkarsa, kentin zihindeki temsili de o denli oturaklı olacaktır. Bu niteliklerin ortaya çıkması ise, temelde kentlerin okunaklılaştırılmasıyla, yani Lynch (1960 [2019]: 3)'in okunaklılık için belirttiğinin; “(Kent) *Tıpkı bu basılmış sayfa gibi, okunaklı olabiliyorsa, tanımlanabilir sembollerle bir doku oluşturup görsel olarak kavranabilir.*” üzerine yeni bir boyut kazandırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu ise; tıpkı Braille alfabesiyle basılmış bir sayfa gibi, okunaklı, tanımlanabilir sembollerle bir doku oluşturan ve dokunsal olarak kavranabilen; tıpkı bir sesli kitap sayfası gibi okunaklı, tanımlanabilir sembollerle doku oluşturan ve işitsel olarak kavranabilen bir kentle mümkündür.

Tablo-1'de saha çalışması yapılmış çalışmalar sıralanmıştır. Oysa kent imgesi çalışmalarının, saha çalışması yapılmaksızın gerçekleştirilmesine de örnekler bulunmaktadır. Bu tür çalışmalara ulusal literatürdeki örnekler, konuları da ifade edilerek aşağıda sıralanmıştır.

- Ankara'daki Alışveriş Merkezleri, Sönmez (2008: 58-59) tarafından;
- Eskişehir kent merkezindeki yaya mekânları, Kurt (2010: 49-67) tarafından;
- Sinema aracılığıyla İstanbul, Kayaarası (2011: viii), Ezmeci (2016: v) ve Zeycan (2017: 10) tarafından;
- Galata (İstanbul), Hacıhasanoğlu (2012: xxii) tarafından;
- Edirne'nin tarihi kent merkezi, Çenet (2013: 64-72) tarafından;
- İstanbul Divanyolu Caddesi, Özgüler Yılmaz (2013: 12-84) tarafından;

- Prince of Persia ve Assassin's Creed oyunlarının içinde geçtikleri dünyalar, Doma (2014: v) tarafından;
- Kronolojik olarak kent planları aracılığıyla Ankara, Gölgelioğlu (2014: 73-114) tarafından;
- Kronolojik olarak kent planları aracılığıyla Kütahya, Özbudak (2018: 134) tarafından;
- Grand Theft Auto 5, Assassin's Creed Unity ve Cities: Skylines oyunlarının içinde geçtikleri dünyalar Karadede (2018: 63-73) tarafından;
- İtalya'nın Milano kenti, Gündüz (2019: 4-5) tarafından;
- Ayasofya, Güney (2020) tarafından;
- Kronolojik olarak sinema aracılığıyla Bursa, Şerbetçi (2018) tarafından;
- İran'ın Lahijan kenti, Karimi-Azeri, Bagheri ve Pourhasan (2015) tarafından;
- Isparta, Beyhan (2016) tarafından;
- Edirne ili Merkez ilçesi 1. Murat Mahallesi, Alan ve Kiper (2020) tarafından;
- PlayerUnknown's Battlegrounds (PUBG) isimli oyunun içinde geçtiği mekân, Özkazanç ve Esentürk (2020) tarafından;
- Mustafa Kemal Atatürk'ün İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi, Atabeyoğlu (2017) tarafından;
- Çankırı Kentsel Sit Alanı, Şahin Körmeçli ve Seçkin Gündoğan (2022) tarafından

gerçekleştirilen kent imgesi çalışmalarıyla saha çalışması olmaksızın ele alınmıştır. Bu durum da, kenti kavramak açısından kent imgesi çalışmalarının önemli, etkili ve elverişli bir kavram seti oluşturduğunu göstermektedir.

Kent imgesi çalışmalarının yalnızca ulusal literatürde yer alan örneklerine ise Tablo-2'den ulaşılabilir. 1990'lardan bugüne ulusal literatürde yer sahibi olan kent imgesi çalışmaları, gerek Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi dalında gerekse diğer bilim dallarında örneğine rastlanan çalışmalardır.

Ulusal literatürdeki çalışmaların ağırlıklı bir bölümü; klasik kent imgesi çalışmalarına yani 1960 yılında yayımlanan Kent İmgesi çalışmasının uygulanmasına örnektir. Fakat bu çalışmalar; gerek sanal gerek fiziksel olarak var olsun çok çeşitli mekânlar üzerine gerçekleştirilmiş ve zengin bir literatür oluşturmuştur. Literatürdeki bu zenginlik, kent imgesi yönteminin yalnızca farklı

mekânlar üzerine uygulanmasından kaynaklanmamakta; aynı zamanda ulusal literatürün, dünyadaki literatürde gerçekleşen değişimleri de –destinasyon imgesi, marka kentler, binalar üzerine imge çalışmaları gibi– yansıtmamasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışma da; kent imgesini, görme engelliler üzerinden kavrayacak olduğundan, literatürde farklı bir alana ışık tutmaktadır.

Tablo-2. Türkiye'deki Kent İmgesi Çalışmaları

Yazar (Yıl)	Çalışma Konusu
Erton (1995: 107-115)	Bursa'nın İznik ilçesi ve Bolu'nun Mudurnu ilçesi,
Sarı (2008: iii)	Süleyman Demirel Üniversitesi Kampüsü
Cheng (2008)	Kuramsal
Sönmez (2008: 58-59)	Ankara'daki Alışveriş Merkezleri
Akgül (2009)	Sanal Mekânlar
Kurt (2010: 49-67)	Eskişehir kent merkezindeki yaya mekânları
Kayaarası (2011: viii), Ezmeci (2016: v) ve Zeycan (2017: 10)	Sinema aracılığıyla İstanbul
Hacıhasanoğlu (2012: xxii)	Galata (İstanbul)
Çenet (2013: 64-72)	Edirne'nin tarihi kent merkezi
Özgüler Yılmaz (2013: 12-84)	İstanbul Divanyolu Caddesi
Asar (2013: 39)	Santralistanbul Çağdaş Sanat Müzesi ve Yalova Raif Dinçkök Kültür Merkezi
Eraydın (2014; 2016)	Ankara
Doma (2014: v)	Prince of Persia ve Assassin's Creed oyunlarının içinde geçtikleri dünyalar
Gölgelioğlu (2014: 73-114)	Kronolojik olarak kent planları aracılığıyla Ankara
Tokmak (2015: 76)	Mersin'in Müftü Deresi-Kurtuluş Aksı
Karimi-Azeri, Bagheri ve Pourhasan (2015)	İran'ın Lahijan kenti
Gündoğdu, Kuru ve Özkök (2016)	Kırklareli kenti
Beyhan (2016)	Isparta kenti
Ak ve Yılmaz (2016)	Akçakoca (Düzce)
Dülger (2017)	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Işıklar (2017: 46)	Ankara'da Selanik Sokak ve İnkılap Sokak
Ayar (2017: 228)	Kağıthane (İstanbul)
Obaydat (2017)	İstanbul'da destinasyon imgesi
Şendil (2017)	Karabük'ün Safranbolu ilçesi
Atabeyoğlu (2017)	Mustafa Kemal Atatürk'ün İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi
Bridan (2018: iv)	Libya'nın başkenti Trablus
Özbudak (2018: 134)	Kronolojik olarak kent planları aracılığıyla Kütahya
Duymuş (2018: 111, 158)	Mersin'in Tarsus ilçesi
Durur (2018: 32-60)	Yıldız Teknik Üniversitesi, İTÜ ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Karadede (2018: 63-73)	Grand Theft Auto 5, Assassin's Creed Unity ve Cities: Skylines oyunlarının içinde geçtikleri dünyalar

Rustamlı ve Balyemez (2018)	İçerişehir (Bakü)
Şerbetçi (2018)	Kronolojik olarak sinema aracılığıyla Bursa
Varnacı Uzun ve Altaş (2018)	Aksaray
Gündüz (2019: 4-5)	İtalya'nın Milano kenti
Kurt (2019: 150-160)	Bartın
Eyüpoğlu Özeş (2019)	Üsküdar (İstanbul)
Hallaçeli (2019)	Adana'nın Seyhan ilçesinin Türkocağı Mahallesi ve komşu mahalleleri
Coşkun (2019)	Burdur
Uluganlıgil (2020)	Kahramanmaraş
Güney (2020)	Ayasofya
Öğçe (2020)	İstanbul Tarihi Yarımada
Kaya ve Akdemir (2020)	Elazığ kenti
Alan ve Kiper (2020)	Edirne ili Merkez ilçesi 1. Murat Mahallesi
Özkazanç ve Esentürk (2020)	PlayerUnknown's Battlegrounds isimli oyunun içinde geçtiği mekân
Bozdağ ve arkadaşları (2020: 131)	Selçuk Üniversitesi Kampüsü
Şenyiğit ve Atay (2021)	Adana
Topçu, Aköz Çevrimli ve Geyikli (2021)	Eskişehir
Bekar, Konakoğlu ve Bulut (2021)	Trabzon Meydan Parkı
Şahin Körmeçli ve Seçkin Gündoğan (2022)	Çankırı Kentsel Sit Alanı
Acar (2022)	İzmir Konak ve Bayraklı Kent Merkezi

Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Kent imgesi çalışmaları, günümüzde halen planlama ve mimarlık alanında yapılan çalışmalarda ilham kaynağı olarak yer almaktadır (Gold, 2011 [2021]: 506). Kent imgesi çalışmalarının, döneminde ve günümüzde bu denli etki sahibi olması; yönteminin ve kavramsal çerçevesinin yaratıcı bir düşünceye sahip olmasına, zamanlamasına, erişilebilirliğine ve politikaya dönüştürülmek için uyarlanabilir olmasına dayanmaktadır (Gold, 2011 [2021]: 505).

3. Kent İmgesi ve Duyu Organları

Çalışmada görme engellilerin kent imgesi araştırıldığı için ve geçmiş çalışmaların çoğunluğunun, kent imgesinin görme duyusuyla ilişkisini araştırması nedeniyle; kent imgesinin görme dışındaki duyu organlarıyla olan ilişkisini ifade etmek önem kazanmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında; görme duyusunun yanı sıra, işitme duyusunun, koku alma duyusunun ve somatosensorik duyumun, mekân algılamadaki rolüne değinilmiştir.

Görme Duyusu (Görüm)

Gözün nasıl gördüğü tarih boyunca tartışılan sorulardan birisidir. Demokritos, nesnelere yayılan çok küçük bir maddeyle görmenin gerçekleştiğini düşünürken; Platon, gözden dışarı çıkan bir enerjiyle görmenin gerçekleştiğini düşünmekteydi. Demokritos, görmenin dışarıdan göze doğru olan bir süreç olduğu konusundaki düşüncesinde haklı olsa da nesnelere yayılan küçük maddecikler tarafından görmenin gerçekleştirildiği düşüncesi İbn-i Heysem'le sona ermiştir. İbn-i Heysem, günümüzdeki ışık üzerinden tanımlanan görme sürecini öne süren ve optik alanında önemli buluşları olan bir düşünürdür. Gözün algıladığı bu ışık, özünde elektromanyetik radyasyondur. Yaklaşık 400 ila 700 nanometre arasındaki elektronmanyetik radyasyon dalga boylarını ayırt eden göze gelen bu veriler, renk farklılıkları olarak algılanmaktadır (Groh, 2014 [2019]: 20-25).

Görme duyusu, somatosensorik duyuma göre daha dolayımıdır. Çünkü duyumsayan ve duyumsanan arasında şeffaflık gerektirir. Somatosensorik duyum ise dokunulan ve dokunan arasında böyle bir boşluk gerektirmediğinden bu kapsamda dolayımıdır (Aristoteles, 1961: 419a akt. Backman, 2015: 16). Görme duyusunun; duyumsayan ve duyumsanan arasına koymuş olduğu ayırım, görme duyusunu daha nesnelleştirici kılmaktadır (Backman, 2015: 17). Ayrıca görme duyusu, mekânsal olarak uzağın bilgisini sağlayan bir işleve sahiptir (Reghukumar, 2019: 97). Literatürde genel olarak en baskın, en hakim ve en önemli duyunun görme duyusu olduğu ifade edilmektedir (Erkan Yazıcı ve Çakıcı Alp, 2017: 61, 67-68; Reghukumar, 2019: 98; Inwood, 2015: 177). Bu anlayışın kökleri, Platon ve Aristoteles'e kadar gitmektedir.

Platon (1901: 250d akt. Backman, 2015: 17)'a göre görme, diğer duyu organlarından farklı olarak nesnelere sınırlarının, şekillerinin, renklerinin bilinmesini sağlamakta ve böylece nesnenin neliğini bildirmektedir (Backman, 2015: 17). Buna uygun olarak görme yolundaki nöronların, nesnelere sınırlarını saptama yetisi konusunda en donanımlı nöronlar oldukları da bilimsel bir gerçektir (Groh, 2014 [2019]: 18). Ancak görme duyusunun edindirdiği bu bilgi, nesnelere altında yatan Platonik anlamda tümelin, hakikatin bilgisi değildir. Görme duyusu tek başına noetik²² vizyon edindirmemektedir (Platon, 1900: 99e-100a akt. Backman, 2015: 18).

22 Noetik: “Duyumsal-empirik olmayan, deneyime dayanmayan saf düşüncenin ürünü ya da nousun, saf aklın faaliyetinin eseri olan kavramlar; yalnızca akıl ve zihinle ilişkili olan; aklın faaliyetinin eseri olan, ya da bilişsel yetelerimizin doğuştan içeriğine karşılık gelen, duyumdan bağımsız olan bilgi türü, gerçekliğin yalnızca aklın faaliyetiyle kazanılan bilgisi için kullandın Yunanca terim, sıfat.” (Cevizci, 1999: 631).

Aristoteles (1957: 219 akt. Espinet, 2015: 192) de, görme duyusunun diğer duyulardan daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Bu önem, yaşamın gereklilikleri ve görmenin *kendisi için*²³ ifade edilen bir önemliliktir. Önem, eğer zihin için bir anlamda tanımlanacaksa Aristoteles işitmeye daha çok önem atfetmektedir²⁴. Aristoteles'in görmeye yaşamın gereklilikleri kapsamında ve *kendisi için* atfettiği bu en önemliliğin nedeni, görmenin nesnelere ilişkin her türden birçok farklılığı bildirmesidir (Aristoteles, 1957: 2019 akt. Espinet, 2015: 192).

Geçmişten günümüze gelen bu görme duyusu odaklı anlayış, kent imgesi literatüründe de bulunmaktadır. Bu durum kendi başına bir olumsuzluk ya da eksiklik oluşturmamakta bilakis kent imgesinin görsel niteliğini aydınlatan bilgiler oluşturmaktadır. Ancak kent imgesinin işitsel, kokusal ve somatosensorik niteliklerinin de olduğu unutulmamalıdır.

İşitme

İşitme duyusu, görme duyusuna benzer şekilde mekânsal olarak uzağın bilgisini sağlayan bir işleve sahiptir (Reghukumar, 2019: 97). İnsan beyni, duyduğu bir sesin ne taraftan geldiğini ölçmek için iki kulak arasında sesin duyulma zamanı arasındaki farkı –saniyenin binde birinden daha kısa bir zaman aralığı– ölçerek, mekân içinde ses kaynağının yerini saptamaktadır (Groh, 2014 [2019]: 16). Sesin fiziksel doğası, onun kaynağının saptanmasını zorlaştırıcı bir niteliktedir. Çünkü ses dalgaları bükülendir ve birbirlerine karışabilmektedirler. Beynin bu belirsizliğe karşı geliştirmiş olduğu çözüm ise, iki kulak arasındaki kısa mesafeden ötürü oluşan zaman farkını saptamaktır. Saniyede 344 metre hızla giden sesin, iki kulağa ulaşma anları üzerinden yönünü saptamak ise, beynin milisaniyelerle işlem yapması gerektiği anlamına gelmektedir (Groh, 2014 [2019]: 117-118). Bu zaman hesaplaması dışında, kulak kepçesi sayesinde de sesin mekânsal niteliği hakkında bilgi edinilebilmektedir (Groh, 2014 [2019]: 126). Bunun yanında beynin *öncelik etkisi* adı verilen, yankılanan seslerin kaynağını saptamak için geliştirdiği bir yöntemi de bulunmaktadır. Buna göre; sesin ilk anı duyulduktan sonra, sonraki kopyaları duymazdan gelmektedir. Beynin yankıları bu yöntemle ele almadığı durumlar, yankı gecikmelerinin çok

23 Kendinde/Kendisi için: “(İng. *in itself/for itself*; Fr. *en soi/pour soi*; Al. *an sich/ für sich*). *Felsefede, bir şeyin kendi başına, kendi içinde, yani bilinçten bağımsız olarak ne olduğuyla, bir bilinçle ilişkisi içinde ne olduğu arasındaki karşılıklı ifade eden önemli bir ayırım.*” (Cevzici, 1999: 504).

24 Aristoteles (1957: 219 akt. Espinet, 2015: 192) bu kapsamda doğuştan görmeyen ve duymayan iki kişi arasında görmeyenin işitebildiği için daha zeki olacağını ifade etmektedir. Çünkü Aristoteles'e göre işitme, öğrenme işitilerek gerçekleştiği için bilgiye dolaylı olarak en büyük katkı sağlayan duyudur.

uzun aralıklarla gerçekleştiği amfityatro ve mağara gibi mekânlardır (Groh, 2014 [2019]: 130-131). İnsanların da yarasarlar gibi ekolojyonu yani ses yankıları ile nesnelere ve mekânı algılamayı becerebileceklerini ifade eden Groh (2014 [2019]: 134-135), anlık seslerin mekânsal bilgi için daha uygun olduğunu; çünkü sürekli devam eden sesin görece zaman farkını belirsizleştirdiğini belirtmektedir (Groh, 2014 [2019]: 127).

Sesin ve işitme duyusunun kentsel çevredeki işlevleri literatürde genellikle göz ardı edilmektedir (Atkinson, 2007; Porteous ve Mastin, 1985). Ancak Zhou ve arkadaşları (2022)'nin, Yıldırım ve Arefi (2022)'nin, Zhang ve arkadaşlarının (2022)'nin ve Nuhn, Hamburger ve Timpf (2023)'in çalışmaları gibi ses ve işitmeyi konu alan değerli çalışmalar da bulunmaktadır. Sesin ve işitme duyusunun işlevleri, çalışmanın yönelmiş olduğu grup olan görme engellilerin kent imgesini anlamak için önemlidir. Görme engelliler, içinde buldukları durumun gerektirdiği koşullar neticesinde, gören insanlar tarafından göz ardı edilen işitsel öğelerle kente ilişkin imge oluşturmaktadır (Southworth, 1969: 49-50). Ses, görme engelliler için mekânı algılamada başat bir rolü üstlenmektedir (Southworth, 1969: 50). Ancak bu sessel imge, görme duyusundan edinilen bilgilerce oluşturulan imgeye kıyasla daha az özgülümlü, daha genelleştirilmiş bir imgedir (Southworth, 1969: 49-50). Ve sesin bir mekânla özdeşleşmesi de daha nadirdir. Ayrıca sesin başka seslerle örtülme riski bulunmakta ve bu durum sese, dinamik ve kent imgesi için daha az güvenilir bir nitelik üstlendirmektedir (Southworth, 1969: 50). Sirenler gibi diğer seslerin üstünü örten yüksek desibelli ve geniş alana yayılan seslerden görme engelliler, olumsuz etkilenmektedir (Southworth, 1969: 50-51). Bu kapsamda, Boston'da yapmış olduğu çalışma sonrasında Southworth (1969: 67-69); gürültünün azaltılmasını, gürültü nedeni olan motorlu taşıtların yol planlaması ile düzenlenmesini, hem görsel hem de sessel berraklık açısından açık alanların oluşturulmasını ve bir mekânla özgülünebilecek sessel işaretlerin oluşturulmasını önermektedir.

Görme engellilerin kentsel mekânda hareket ederken kullandıkları işitsel belirteçlere örnek olarak; araç geçişi sesi, cadde trafiği sesi, otobüs geçişi sesi, ayak sesleri, erişilebilir nitelikte yayalar için trafik kontrol aletleri sinyalleri, taksi geçişi sesi, markete giren ya da çıkan insanların sesleri, araba fren sesi, korna sesi ve motorsiklet sesi gösterilebilir (Koutsoklenis ve Papadopoulos, 2011: 711-712). Bu işitsel ipuçlarının temel işlevleri ise; otomobillerin istikametini anlamak, caddenin yerini ve caddeye uzaklığı belirlemek, arabalardan kaçınmak, yola paralel biçimde yürüyüşü sürdürmek, karşıdan karşıya geçmek, otobüs durağının yerini belirlemek, yürüyen insanlara çarpmamak, marketlerin yerini saptamak ve caddelerin trafik yoğunluğunu ölçmektir (Koutsoklenis ve Papadopoulos, 2011: 711-712).

Koku Alma

Koku alma duyusu; işitme duyusu ve görme duyusunun aksine çoğu zaman mekânsal olarak uzağın bilgisini sağlayan bir işleve değil yakının bilgisini sağlayan bir işleve sahiptir (Reghukumar, 2019: 97). Ancak Aristoteles (1957: 219 akt. Espinet, 2015: 192) tarafından uzağın bilgisini sağlayan bir duyu olarak ifade edilmiştir. Bu nedenle yakınlık ve uzaklık üzerinden duyu organları üzerinden yapılan ayırım, bu çalışmada keskin değil daha pedagojik bir anlamda kullanılmaktadır.

Koku alma duyusu da kentsel bağlamda unutulmuş bir duyudur (Smardon, 1988: 90). Koku alma duyusu, mekânı algılama konusundaki işlevi açısından sürekliliği olmayan ve parçalı nitelikte bir duyumsal bilgi sağlamaktadır (Porteous, 1985: 359). Görme engellilerin kent imgeleri için koku alma duyusu da önem arz etmektedir. Restoran ya da mangal kokusu, fırın kokusu, çöp tenekesi kokusu, manav kokusu, petrol istasyonu kokusu, balıkçı kokusu, kozmetik dükkânı kokusu, süpermarket kokusu, çiçekçi kokusu ve deniz kokusu gibi kokular, görme engellilerin kentsel mekân içerisindeki hareketlerinde önemli belirteçlerdendir (Koutsoklenis ve Papadopoulos, 2011a: 698). Bu kokuların işlevleri ise; kokusu duyulan yere yakınlaştığını anlama, kokusu duyulan şeyle çarpışmayı engelleme, kokusu duyulan yerin ya da nesnenin yerini saptama ve referans noktası olarak kullanmadır (Koutsoklenis ve Papadopoulos, 2011a: 698). Kent bitkileri, oluşturdukları kokular ile kentsel estetik üzerinde de etki sahibidir (Smardon, 1988).

Somatosensorik Duyum

Somatosensorik duyum; işitme duyusu ve görme duyusunun aksine çoğu zaman mekânsal olarak uzağın bilgisini sağlayan bir işleve değil koku alma duyusu gibi yakının bilgisini sağlayan bir işleve sahiptir (Reghukumar, 2019: 97). Ancak koku alma duyusunda da belirtildiği gibi bu ayırım keskin ve katı bir ayırım değil daha pedagojik nitelikte bir ayırımdır. Çünkü somatosensorik duyumla, yaydığı ısı dolayısıyla uzaktaki güneş bile duyumsanabilir fakat pratikte çoğu zaman yakına ilişkin bilgi duyumsanmaktadır.

Somatosensori, Yunanca vücut anlamına gelen “soma” sözcüğünden türetilmiştir (Groh, 2014 [2019]: 69). “Soma” sözcüğünün yanına duyum anlamına gelen “sensory” sözcüğü eklenerek oluşturulan sözcüğün (www.etymonline.com, 2023) birebir Türkçe karşılığı, bedenduyum şeklinde ifade edilebilir. Somatosensori; bedenın konum algısını, bedendeki reseptörlerden gelen bilgileri ve dokunma duyusunu içermektedir (Groh, 2014 [2019]: 69). İnsan bedeninin baş bölgesinde kulakların içinde yer alan otolit

taşları, hareket ettiğimizde çalkalanarak bedenın konumunu yerçekimine göre kavramamızda yardımcı olmaktadır (Groh, 2014 [2019]: 16). Kasların ve eklemlerin içindeki reseptörler sayesinde de ilgili organın konumu ve durumu anlaşılmalıdır (Groh, 2014 [2019]: 58). Ten ve tenin üzerindeki kıllarla; baskı, titreşim, türlü kuvvet ve sıcaklık farkları hissedilmekte ve beyin tarafından işlenerek bedenın neresinden bu hislerin edinildiği saptanmaktadır (Groh, 2014 [2019]: 69). Somatosensorik duyumla bir örnek olarak asansördeyken, asansörün yukarıya mı yoksa aşağıya mı gittiğinin bilinebilmesi gösterilebilir (Groh, 2014 [2019]: 175-176).

Somatosensorik duyum görme engellilerin kentsel çevrede hareket etmeleri konusunda da önemli bilgiler sağlamaktadır. Yürünülen yüzeyin değişmesi, kaldırımlar, otobüs durakları, rampalar, eğimler ya da basamaklar, duvarlar, park yeri direkleri, trafik ışıkları, çiçekler ve çukurlar; somatosensorik duyum tarafından anlamlandırılan görme engellilerin hareketlerinde referans noktası olarak kullandıkları öğelere örneklerdir (Koutsoklenis ve Papadopoulos, 2014: 50). Bu öğelerin işlevleri ise; tehlike bildirme, referans noktası olma, istikamet belirleme, bir dükkân ya da apartmana giriş ve çıkışların yerini saptama, çarpışmadan kaçınma ve nesnelere yerlerini saptamadır (Koutsoklenis ve Papadopoulos, 2014: 50).

4. Bölüm Değerlendirmesi

Bu bölümde kent imgesi çalışmalarıyla, kent imgesi kuram ve yönteminin; öncelikle içeriği, unsurları, tanımları ve kavramsal çerçevesi gösterilmiştir. Modernizm ve postmodernizmin algı üzerine sürdürdüğü tartışmanın önemli bir sahası olan kent imgesi çalışmaları; modernist kent planlamacıların kentle kurdukları monolog ilişkiyi, kenti deneyimleyenler yani kenttaşlar aracılığıyla diyaloga çevirmektedir. Böylece kent imgesi çalışmaları, yabancılaşmayla doğrudan bağlantılı hale gelmektedir. Çünkü, kent üzerine alınan her kararın -ne kadar teknik görünse de, tekniğin kendisinin de politik anlamı olduğu için- politik bir tarafı bulunmaktadır. Kent üzerine alınan kararların gerçekleştirilmesi de politik bir güç gerektirmektedir. Bu gücün kaynağı ise kenttaşlardır. Kenttaşlar ise bu gücü, ancak temsilcileri aracılığıyla kullanabilmekte ve bu nedenle kent üzerine karar alma sürecinin kendisine yabancılaşmaktadır. Kent imgesi ise, kenttaşların; içinde yaşadıkları ancak doğrudan karar alma yetkisine sahip olmadıkları, bu politik güçlerini belirli süreliğine devrettikleri temsilcilerinin üzerinde karar alıp etki sahibi olabildikleri kent; iktidarın kaynağı olan kenttaştaki temsilidir. Bu kapsamda kent imgesi çalışmaları, bir açıdan temsilin temsiliğini incelemektedir. Temsil ne denli mesafeli ve dolaylı olursa, kent imgesi de benzer şekilde etkilenecek; temsil ne denli yakın ve

dolaylımsız olursa, kent imgesi de o denli güçlenecektir. Buna en uygun örneklerden biri engellilerdir. Engelli bir birey kendisini kent üzerine alınan kararlarda ne kadar temsil ettirebilirse, içinde yaşadığı kentsel çevre de o kadar okunaklılaşacak ve bireyin zihninde daha güçlü bir temsil yani kent imgesi oluşturacaktır.

Bu kitabın konusu olan görme engellilerin mekân algılayışlarına ilişkin literatürdeki bazı yaklaşımlar, görme engellilerin mekân algılarının gören birinden daha eksik olacağını ifade etmektedir. Bu tür yaklaşımların dikkatlerinden kaçırdıkları husus; politik olarak engellilerin ne kadar temsil edildiği ve buna koşut olarak engelli bireylerin içinde yaşadıkları kentsel çevrenin, engelli bireyler için ne kadar okunaklı olduğudur. Bu ise, tıp disipliniyle açıklanacak bir sorun olmaktan çok genel olarak sosyal bilimlerce, özel olarak yabancılaşma kavramıyla açıklanacak bir sorundur. Bu kapsamda ikinci bölümde engellilik; engelliliğe yönelik mevzuat, engelliliğin tanımları, engelliliğe ilişkin modeller ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin engellilere yönelik gerçekleştirdiği politikalar üzerinden incelenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

ENGELLİLİK

Modernite, pozitivizmin doğa üzerindeki dönüştürücü etkisiyle birlikte doğa üzerinde edindiği kesinlik, nesnellik ve teknik-rasyonalite gibi nitelikleri, sosyal ve siyasal olana boca etmektedir. Bu çatışmanın en net görüldüğü alanlardan birisi de engelliliktir. Çünkü engellilik bir açıdan bedenle, bir açıdan sosyal ve siyasal olanla ilgilidir.

Modern tıp; insan bedeni üzerinde yani doğanın ürettiği bir nesne üzerinde yapmış olduğu çalışmalarla; modernitenin doğa üzerindeki dönüştürücü etkisini yakalamış, pek çok hastalığı tedavi edebilecek düzeye erişmiştir. Tıp disiplinin burada kullandığı yöntem pozitivizmdir ve gerek insan ömrünün uzaması, gerek hastalıkların daha sancısız tedavisi gibi pek çok alanda olumlu etki sahibi olmuştur. Tıp disiplini bu tedavi sürecini sürdürürken, norm olarak kabul ettiği ve sağlıklı olarak nitelediği bedene dayanarak, hasta ya da anormal olan bedeni, normal olana dönüştürmeye çalışır. Tıp disiplini bu tedavi sürecinde pozitivizmin getirdiği nesnel, kesin ve etkili bilgilerini, tedavi edilecek beden üzerine boca eder. Böylece, birey kendi bedeninde bilmediği bir hastalığı; tıp disiplini sayesinde öğrenebilir ve tıp disiplini sayesinde tedavi ettirebilir. Bu kitap, tıp disiplinin bu yöntemine ilişkin bir eleştiri ya da olumsuzlama içermemektedir. Çalışmanın sorun olarak gördüğü durum, tıp disiplinin insan bedeni üzerine yani doğanın meydana getirdiği kısmıyla ilgili kullandığı kavram ve yöntemlerin; insanın anlam dünyası üzerine ya da doğal şekilde değil kültürle ortaya çıkmış olgulara boca edilmesidir. Buna örnek olarak yaya yeşil ışık süreleri gösterilebilir. Örneğin “normal” bir insanın 30 saniyede geçmesi beklenen bir yaya geçidi için tanımlanmış 30 saniyelik bir yeşil ışık, o yaya geçidini 30 saniyede geçemeyen herkesi dışlamakta ve bunu “normal” olan adına yapmaktadır. Bu derinleştirildiğinde ise bunun altından tıp disiplininin norm kabul ettiği sağlıklı insan bedeni çıkmaktadır. Buradaki sorun, tıp disiplininin sağlıklılıkla tanımladığı ve norm olarak kabul ettiği bedeni kendi disiplini içinde tedavi süreçlerinde bir dayanak olarak kullanması değildir. Sorun, tıp disiplininin sosyal ve siyasal olana doğrudan bir “norm” devşirilmesidir.

Engellilik bu bağlamda, sosyal ve siyasal hayatta beden üzerinden normalliğin kuruluşuna dair bir eleştiridir. Bu açıdan da daha çok postmodernitenin modernite eleştirilerinden beslenmektedir. Modern anlam dünyasındaki belirlenmişlik ve keskin sınırlar (Öz, 2018: 204); engelliliğe de yansımış ve keskin bir engelli-engelsiz ayırımına neden olmuştur. “Herkes birer engelli adaydır” sözü dahi her ne kadar çoğulcu bir erek içerse de, aynı keskin

ayrım arasında gizilgüçsel bir geçişkenliği anlatmakta ama keskin ve statik ayrımı sürdürmektedir.

Bu kitapta engellilik, statik değil dinamik bir süreç olarak ele alınmakta olup; engelliliğin, toplumsal olarak inşa edilmişliğinin altı çizilerek kabul edilmektedir. Engellilik her an deneyimlenebilen bir performans olarak ele alınmakta ve melezleştirilmektedir; bu kapsamda da postmodernitenin kavramlarından beslenilmektedir (Hassan, 1985: 123-124'den akt. Harvey, 1990 [1997]: 59; Öz, 2018: 204).

Bu bağlamda, bu bölümde; engellilik kavramının tanımı, engelliliğin iki farklı anlamda kavrandığı iki temel yaklaşım olan sosyal model ile tıbbi model, engelliliğe ilişkin ulusal mevzuat ve engellilere yönelik politikalarıyla Eskişehir Büyükşehir Belediyesi incelenmiştir.

1. Engelliliğe İlişkin Tanımlar

Engellilik kavramını açıklayabilmek için öncelikle sakatlık ve özürlülük kavramlarına değinilmesi gerekmektedir. Bu kavramlar “-lık, -lik” yapım ekiyle isim haline getirilmiş kavramlardır. Bu nedenle köklerinde yer alan “engelli”, “sakat” ve “özürlü” sıfatları incelenecektir.

“Sakat” sözcüğü Türk Dil Kurumu (2023a)'na göre “*Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü*” şeklinde tanımlanmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere sakat, özürlü ve engelli arasında herhangi bir ayrım görülmemektedir. Bu durum Türk Dil Kurumu (2023b)'nce “özürlü” sözcüğünün tanımının “engelli” olarak yapılmasıyla da doğrulanmaktadır. “Özür” sözcüğü ise Türk Dil Kurumu (2023c) tarafından “*Sakatlık, bozukluk, eksiklik veya elverişsizlik*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda da sakatlıkla eş anlam kurulmuştur. “Engelli” sözcüğü ise “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse*” şeklinde Türk Dil Kurumu (2023d)'nce tanımlanmaktadır. Sonuç olarak, bu üç kavram arasında net bir ayrımın kurulmadığı, yer yer birbirlerinin yerine kullanılabilecek nitelikte oldukları Türk Dil Kurumu tarafından yapılan tanımlardan çıkarılabilirken; “engelli” kavramının diğerlerinden farklı olarak toplumsal ilişkilere atıfla kurulan bir anlama sahip olduğu söylenebilir.

Engellilik, sakatlık ve özürlülük kavramlarının çevirilerinde de bahis konusu muğlaklık Şişman (2012: 69-71) tarafından da gösterilmiştir. “Disabled people” gibi “people with disabilities” gibi kavramların resmi metinlerde “sakat”, “özürlü” ve “engelli” şeklinde karşılık bulması gözlemlenmektedir

(Şişman, 2012: 71). Bu kitapta ise, daha net bir kavramsal çerçevenin oluşabilmesi amacıyla Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün tanımlarına bakılabileceği düşünülmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) “impairment”, “disability” ve “handicap” kavramları üzerinden bir ayırma bulunmaktadır (WHO, 1980: 27-31). “Impairment”; sağlık deneyimi bağlamında, psikolojik, fizyolojik veya anatomik yapı veya işlevin herhangi bir şekilde kalıcı ya da geçici kaybı veya anormallığı olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1980: 27). “Disability”; sağlık deneyimi bağlamında, bir insan için normal kabul edilebilecek bir aktiviteyi gerçekleştirme yeteneğinin eksikliği veya (“impairment”tan kaynaklanarak) kısıtlanması olarak tanımlanmıştır (WHO, 1980: 28). “Handicap” ise; sağlık deneyimi bağlamında, birey için yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak normal sayılan bir rolün yerine getirilmesini sınırlayan veya engelleyen “impairment”tan veya “disability”den kaynaklanan bir dezavantaj olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1980: 29).

Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımında “handicap”ın toplumsal ilişkilerle bağlı kurulan bir anlama sahip olduğu ve bu kapsamda “engelli” kavramına yakın bir anlama sahip olduğu söylenebilir. Türk Dil Kurumu (2023e) tarafından da “engel” kavramının “handikap” olarak tanımlanması bu saptamayı doğrular niteliktedir. Sonuç olarak, “impairment”ın, biyolojik bir noksanlık durumunu; “disability”nin, “impairment”a bağlı olarak bireyin normal kabul edilebilecek etkinlikleri yerine getirememesi durumunu; “handicap”ın da, “disability” ve “impairment”a bağlı olarak bireyin toplumsal hayat içinde normal kabul edilebilecek etkinlikleri yerine getirememesi durumunu ifade ettiği söylenebilir. Bu kavramların Türkçe karşılığı konusunda ise Türk Dil Kurumu (2023e)'nin de ifade ettiği gibi “engel”, “engelli” kavramlarının “handicap” kavramıyla karşılanabileceği söylenebilir. Ancak sakatlık ve özrürlük kavramlarının aralarında net bir anlam ayırımında bulunulmadığından, bu kavramların “impairment” kavramıyla ve “disability” kavramıyla aralarındaki ilişkiye ilişkin net bir şey söylemek zor olacaktır. Bu nedenle de bu kavramların literatürde nasıl ele alındığına kısaca göz gezdirmek yarar sağlayacaktır.

Koca (2010: 4), “impairment” kavramını “noksanlık”; “disability” kavramını “özrürlük”; “handicap” kavramını da “maluliyet” olarak çevirmiştir. Şişman (2012: 77) ise “impairment”ın, “bozukluk” ya da “yapı ve işlev bozukluğu” olarak çevrilebileceğini ifade etmiş; “disability”yi “yetersizlik/sakatlık/özrürlük” olarak; “handicap”ı da “engellilik” olarak çevirmiştir. Aynı kavramlar T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (2013: 6)'nca sırasıyla “zedelenme (impairment)”, “yetersizlik (disability)” ve “engel (handicap)” şeklinde çevrilmiştir. Şat ve Göver (2017: 524) tarafından ilgili kavramlar sırasıyla “yetilerde zayıflama-özrürlük (impairment)”, “sakatlık (disability)” ve

“engellilik (handicap)” olarak çevrilmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki Şat ve Göver (2017) ve Nazlı (2012)’nin çalışmalarında “disability”nin yer yer engellilik olarak kullanımlarına da rastlanmaktadır. Bunun yanında Burcu (2020: 13) “impairment”ı biyo-fiziksel bir durum olarak “sakatlık” şeklinde çevirmekte; “engelli” kavramını da “disability” yerine kullanmaktadır. Oxford Learners Dictionaries (2023)’e göre de “handicap” ile “disability” eş anlamlı olarak ifade edilmektedir.

Bu kitap, bir sosyal bilim çalışması olduğundan ve bu nedenle inceleme nesnesine bakış açısı da toplumsal olduğundan; çalışma boyunca toplumsal ilişkilere iması nedeniyle en elverişli kavram olarak görülen “engelli” kavramı, Burcu (2020: 13) izlenerek “disabled” kavramının ve bu paragrafta gösterildiği gibi “handicapped” kavramının Türkçe karşılığı olduğu düşünülerek kullanılmıştır. “Engelli” kavramında; “özürlü” ya da “sakat” kavramlarında olduğu gibi bireyin bedenine değil de, bedenin ilişki içinde olduğu “dışarı”nın engelleyici niteliğine verilen referans –ötekiye yapılan referans– kavramın çalışma için elverişli bir kavram olma uygunluğunu perçinlemektedir. Bu bağlamda engelliliği, ötekilik bağlamında inceleyen bir çalışma olarak Nazlı (2012)’nin çalışması örnek gösterilebilir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün tanımının yanı sıra Birleşmiş Milletlerin tanımı da önemlidir. Birleşmiş Milletlere göre engelli, normal bir bireyin yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri, doğuştan ya da sonradan edinilen bedensel ya da zihinsel noksanlık nedeniyle yapamayan birey olarak tanımlanmıştır (Koca, 2010: 4). Grönvik (2007: 15-16)’in tanımı da farklı bağlamlar üzerinden engelli tanımında bulunması açısından önem arz etmektedir. Grönvik (2007: 15-16) tarafından engelliliğin beş ayrı tanımının olduğu belirtilmiştir. Bunlardan ilki olan işlevsel tanım; engelliliği, bedensel işlevlerin sınırlılıkları ve noksanlıkları olarak tanımlamaktadır. Görelî tanım; engelliliği, bedensel bozukluğu olan birey ile erişilemeyen çevre arasındaki ilişkide ortaya çıkan bir olgu olarak ele almaktadır. Sosyal model, çevrenin oluşturduğu engeller üzerinden engelliliği tanımlamaktadır. İdari tanım; sosyal devletlerin, engellileri belirli destek sistemlerine gereksinim duyan insanlar olarak sınıflandırmasıdır. Bu tanımlardan sonuncusu olan öznel tanım ise, bireylerin diğer engellilik tanımlarından bağımsız olarak kendilerini engelli olarak tanımlamalarını belirtmektedir (Grönvik, 2007: 15-16).

Ulusal mevzuatımızda ve resmi belgelerdeki tanımlar da önem arz etmektedir. “Engelli”, 2005 tarihli 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa’nın 3. maddesinde “*fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi*” ifade etmektedir (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.3). T.C.

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2002: X)'nin gerçekleştirmiş olduğu Türkiye Özürlüler Araştırması'nda özürlü, “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişiler*” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca aynı çalışmada “özürlü”, “disabled” kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2002: X).

“Görme engelli” ise T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından, tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı ya da bozukluğu olan birey olarak tanımlanmıştır. Görme kaybıyla birlikte göz protezi kullananların, renk körlüğü ve gece körlüğü (tavuk karası) olan bireylerin de görme engelli sayılacağı belirtilmiştir (T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2002: X).

2. Engelliliğe Temel Yaklaşımlar

Engelliliğe yönelen yaklaşımlar, iki ana yaklaşım bağlamında ele alınmaktadır. Bunlardan ilki tıbbi model -medika model, biyotıbbi model, geleneksel bireyci tıbbi model olarak da isimlendirmeleri bulunmaktadır-, ikincisi de sosyal modeldir (Burcu, 2020: 23).

Tıbbi modelin temel varsayımı; engelliliğin, bireye ait olan bir durum olması ve engelliliğin, bireyin içinde bulunduğu koşulların nesnel niteliği tarafından da belirlendiğidir (Burcu, 2020: 23). Tıbbi modelin temel ereği ise engelli bireyi normal kabul edilen düzeye getirmektir (Burcu, 2020: 23). Tıbbi modelde, normal olana atıfla bir sağlık tanımı yapıldığı için engelli bireyler, anormal olarak damgalanmaktadır (Burcu, 2020: 24). Ayrıca tıbbi model engelliliği; sakatlıkla ve bozuklukla eş anlamlı görmektedir (Albert, 2004: 2). Tıbbi model; engelliliği tıp disiplinine dayanarak açıklamakta ve engelliliğin yalnızca bir bireysel deneyim olduğu görüşüne meşruiyet kazandırma çabasıdır (Burcu, 2020: 23). Bu kapsamda da engelliliğin; bireyselleştirilmesinde, kişiselleştirilmesinde ve tıbbileştirilmesinde etki sahibidir (Burcu, 2020: 24). Tıbbi modelin en uç kısımlarındaki normatifliğin geldiği nokta; engelli insanları elemek ve “mükemmel” bir dünya oluşturma konusunda tıp uzmanlarının yetkili olduğunu savunma noktasıdır (Burcu, 2020: 24).

Sosyal model, tıbbi modelin tek yönlü açıklamalarına yönelik eleştiriler sonucunda engelliliğe tıp disiplinin yanısıra sosyal bilim perspektifiyle

yaklaşılması sonucunda ortaya çıkan (Burcu, 2020: 31) ve köklerini 1970'lerde Birleşik Krallık'taki engelli hareketlerinden alan bir yaklaşımdır (Albert, 2004: 3). Sosyal modelin temelinde ise engelliliğin bir sosyal inşa olduğu kabulü yer almaktadır. Buna göre her ne kadar fiziksel olarak bedene dair bir eksiklik/bozulma oluşmuş olsa da sorun, toplumun engelli insanların gereksinimlerini karşılamadaki başarısızlığıdır (Burcu, 2020: 26). Bu kapsamda sosyal model, engelliliği toplumsal olarak üretilmiş bir kategori olarak ele almakta ve beden dışındaki ilişkilerde engelliliği araştırmaktadır (Burcu, 2020: 26). Toplumun tutum ve normlarının bireyi engellileştirdiği ve bu norm ve tutumların birer inşa olduğu ifade edilmektedir (Burcu, 2020: 26). Sosyal model; engelliliği, toplumsal bir olgu olarak ele aldığı için aynı zamanda onun sosyo-politik niteliğini de ortaya çıkarmış; insan hakları ve bireyi engelli haline getiren engeller bağlamında yeni öncelikler içeren politikalara öncülük etmiştir (Albert, 2004: 3). Bu iki modelin özeti için Burcu (2020: 27)'nin "www.fvkasa.org/resources/history-model2.pdf" kaynağından yararlanarak hazırlanmış olduğu tablo (Tablo-3) önemlidir.

Sosyal modele yapılan eleştiriler de bulunmaktadır. Gleeson (1999: 19-22) sosyal modeli çıkmaz bir sokağa götürdüğünü düşündüğü ve sosyal model kapsamında yer alan 4 farklı görüş tanımlamış ve bunlara ilişkin eleştirilerde bulunmuştur. Bunlardan ilki, yapısalcı görüştür. Gleeson (1999: 19-20), yapısalcı görüşün; Engelliliği, makropolitik düzeye indirgeme tehlikesi içinde bulunduğu ifade etmekte; engelliliğe ilişkin yaklaşımında insan bedenini yadsıyan ve tıptan uzaklaşan bir anlayışta olduğunu belirtmektedir.

Gleeson'un eleştirdiği görüşlerden ikincisi, hümanist görüştür. Hümanist görüşün sürekli engellilere ilişkin kavramların daha da insanileştirilmesi ısrarı Gleeson (1999: 20-21) tarafından eleştirilmektedir. Abberley (1991a, 1991b akt. Gleeson, 1999: 20-21)'ye atıfla Gleeson (1999: 20-21); hümanist görüşün engelliliği depolitize etme tehlikesi içerdiğini belirtmekte bunun yanında da toplum tarafından engelli bireyler üzerinde oluşturulan engeller ortadan kayboluncaya dek "engel" kavramından kaçınılması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca hümanist görüşün de insan bedenini yadsıyan ve tıptan uzaklaşan bir anlayışa sahip olduğunu ifade etmektedir (Gleeson, 1999: 21).

Tablo-3. Engellilikte Tıbbi ve Sosyal Model

Tıbbi Model	Tıbbi Model ve Toplumsal Bakış Üzerindeki Etkisi	Sosyal Model	Sosyal Model ve Toplumsal Bakış Üzerindeki Etkisi
Engellilik; noksanlık / eksiklik / anormal / patolojik bir durumdur	Engellilik; bireyi diğer bireylerden geride tutan bir durum olarak görülmemektedir. Kimsenin istemeyeceği ya da bireyin kötü bir şekilde farklı kaldığı bir durumdur	Engellilik; farklılıktır	Engellilik; sadece farklılıktır cinsiyet ya da ırk gibi
Engelli olmak; olumsuz / negatif bir durumdur	Engellilik; kötü / istenmeyen / kaçınılması gereken / trajik bir durumdur	Engelli oluş; özünde nötr bir durumdur	Engelli olmak; ne iyidir ne de kötüdür sadece senin düşüncene sana bağlıdır
Engellilik; bireysel bir durumdur	Engellilik; bireysel bir problemdir, 'sen engellisin' ve 'bu sadece senin problemdir' demektir	Engellilikte; birey ve toplum arasında etkileşim sağlanmalıdır	Engellilikte; sorunlar, sisteme dahil olmanın engellendiği bir toplumda işlevlerini yerine getirmeye çalışan engelli bireyin engellenmişliğinden kaynaklanmaktadır
Engelliliğin yarattığı sürekliliği olan problemlerin çözümü / çaresi bireysel tedavi, iyileştirmeye ve normalleştirmeye yönelik müdahalelerle mümkündür	Sorunların çözümü, insanları tedavi etmek ya da engellerini mümkün olduğunca az göstermektir	Engelliliğin sürekli olan problemlerinin çözümü / çaresi birey ile toplum arasındaki iletişimin değişmesidir	Engelli bireylerin daha iyi konuma gelmesinde ilgili sorun ve konular toplumdaki değişimle ilgilidir; örneğin her şeyin ulaşılabilir hale getirilebilmesi gibi
Temsili çözüm ise profesyoneldir / uzmanlık gerektirir	Yalnızca profesyonel müdahale ve yardım alınarak engelli bireylerin tamlığı, toplumsal uyumu ve toplumla bütünleşmesi gerçekleşebilir	Çözüm aracı bireyin kendisiyle ya da birey ile toplum arasındaki düzenlemelerle uğraşanlardır	Bu değişiklik, engelli bireyden ya da engelli bireylerin topluma eşit bir şekilde katılmasını isteyen herhangi bir bireyden gelebilir

Burcu (2020: 27) tarafından hazırlanmıştır.

Gleeson'un eleştirdiği görüşlerden üçüncüsü idealist görüştür. Gleeson (1999: 21-22), idealizmin engelliliği toplumsal bir tutum yapısı olarak görmesini, onun temelinde yatan maddi olguları görmeme sonucu oluşturduğu için

eleştirmektedir. Son olarak da normleştirme görüşü Gleeson (1999: 22) tarafından eleştirilmiştir. Bu görüş, kültürel değerleri engelli kişilerin toplum içinde sosyal rol edinmeleri için kullanarak engelli bireyleri normleştirmeyi amaçlamakta; ancak normliliği, kültürel olarak değer verilen sosyal rol olarak tanımlamakta ve onu doğallaştırmaktadır (Gleeson, 1999: 22). Abberley (1991a akt. Gleeson, 1999: 22)'e atıfla Gleeson (1999: 22), bu görüşün hem engelli bireyleri anormal olarak kavradığını hem de engelli bireylerin normalleşmek arzusu içinde olduklarını varsaydığını ifade ederek eleştirmektedir. Engelli bireyler normalleşmek arzusu içinde olmak zorunda değildir, örneğin kendisi de engelli bir birey olan Abberley (1991a akt. Gleeson, 1999: 22)'nin de ifade ettiği gibi toplumsal yaşama daha çok katılmak arzusunda olabilirler.

Sosyal model, engellilik coğrafyasına ise 1990'larda girmiş (Şakaja, 2020: 864); ve temel olarak önceki bölümlerde değinilen davranışsal coğrafyacı Reginald Golledge (1993a) ile Brendan Gleeson (1999) ve Rob Imrie (1996) arasında bir tartışma konusu oluşturmuştur (Gleeson, 1999: 30). Golledge (1993a)'ın görme engelliler üzerindeki çalışmasındaki yaklaşımı; engelliliği bir tür teknik meseleye indirgediği ve engelliliği (disablist) olmaktan ziyade sağlamcı (ableist) olduğu (Imrie, 1996: 401); engelliliğe toplumsal inşa perspektifinden bakmadığı (Gleeson, 1999: 30) gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Park, Radford ve Vickers (1998: 225) da Imrie ve Gleeson'un eleştirisinin, Golledge'nin pozitivizmine yönelik olduğunu ve bu kapsamda engelliler için politik olan bir durumu teknik bir mesele haline getirmesi kapsamında kurulduğunu ifade etmektedir. Golledge ise, kendisinin de engelli bir birey olduğunu belirterek bu eleştirilere; niyetinin yanlış yorumlandığını ve yanlış yansıtıldığını ifade ederek karşılık vermiştir (Park, Radford ve Vickers, 1998: 225).

Golledge, engelliliğin politik kavranışıyla ilgilenmekten ziyade pratik mesele olarak mekânsal problemlerle ilgilendiği belirtmektedir (Park, Radford ve Vickers, 1998: 225). Golledge, kendisi de engelli biri olarak engellilerin gündelik yaşam pratiklerinde yaşadıkları sorunları ilk elden gösteren çalışmalara imza atmış birisidir (Gleeson, 1999: 30). Park, Radford ve Vickers (1998: 225) da Golledge'nin teorik olmaktan ziyade daha çok görgül çalışmalar yaptığını ifade etmektedir. Park, Radford ve Vickers (1998: 225) bu tartışmanın aslında; engelliliğe teknolojik çözümler getirmeyi hedefleyen ve uzun yıllardır pozitivist yaklaşımla çalışmalarda bulunan coğrafyacılarla, bunun yerine kültürel bir bakışla engellilerin temsiliyle ilgilenen yeni nesil coğrafyacılar arasında gerçekleşen bir tartışma olduğunu ifade etmektedir.

Şakaja (2020: 865-866) 2000'lerin başında yeni bir modele gereksinim duyulduğunu; tıpkı tıbbi modelin toplumu yok sayarak yalnızca bedenle ilgilenmesi dolayısıyla eleştirilmesi gibi sosyal modelin de bedeni yok sayarak yalnızca toplumla ilgilenmesi bağlamında eleştirildiği ifade etmekte; bunun

yanında sosyal modelin tıbbi modelde eleştirdiği normal-anormal zıtlığının yerine çoğunluk-azınlık, güçlü-güçsüz, dominant-marjinal, ezen-ezilen, biz-onlar, sağlam-engelli gibi yeni ikilikler getirdiğini belirterek; çalışmasını engelliliğe ilişkisel bir yaklaşımla gerçekleştireceğini vurgulamaktadır. Freund (2001: 689) da sosyal modelin bedensizleştirici yaklaşımı nedeniyle eleştirildiğini ifade etmektedir. Šakaja (2020: 866), ilişkisel yaklaşımı, Peter Freund (2001: 692 akt. Šakaja, 2020: 866)'a atıfla engelli ve engelli olmayan arasındaki ayrımın muğlaklığından hareketle, insanların farklı yaşam alanlarında farklı engel dereceleri içinde olduklarını kabul eden bir yaklaşım olarak tanımlamakta ve bu yaklaşıma örnek olarak, Freund (2001: 695)'un Oliver (1996: 108 akt. Freund 2001: 695)'den aktardığı yürüme engelli bir birey için tekerlekli sandalye ne ise bir yolcu uçağının da aynı işlevde olması savını göstermektedir (Šakaja, 2020: 866). İlişkisel yaklaşımın da sosyal model gibi sosyal inşacı olduğu Freund (2001: 692)'un bu kapsamdaki ifadesinden çıkarılmaktadır.

Bu çalışmanın engelliliğe yaklaşımı, bedenden ziyade toplumsaldır. Ancak engellilik bu kitapta, statik bir durum olmaktan ziyade dinamik bir süreç olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle de bu kitapta, Šakaja (2020)'nın belirttiği ilişkisel yaklaşıma da yakınlaşılmaktadır. Bunun yanında Golledge (1993a: 71-72)'in görme engelliler üzerine yapmış olduğu ve Imrie (1996) ile Gleeson (1999) tarafından eleştirilen çalışmasında, görme engellilerin mekân algılayışlarına ilişkin üç teori olduğunu ifade edilmiştir. Bunlardan ilki, eksiklik (deficiency) teorisi; ikincisi yetersizlik (inefficiency) teorisi; üçüncüsü de fark (difference) teorisidir.

Eksiklik teorisi, doğuştan görme engelli kişilerin asla tam anlamıyla zihinlerinde genel bir mekânsal ilişki şeması kuramayacaklarını ifade etmektedir. Yetersizlik teorisi; eksiklik teorisinde olduğunun aksine, görme engelli bireylerin zihinlerinde genel bir mekânsal ilişki şeması kurabileceklerini ancak görme duyusundan edinilen bilgiler olmadığından bu şemanın yetersiz kalacağını iddia etmektedir. Fark teorisi ise, mekânsal ilişki şeması oluşturmada doğuştan ya da sonradan görme engelli birey ile görebilen bir birey arasındaki farkın bu şemadaki bilgilerin nitel ya da nicel farkları olduğunu; ancak herhangi bir eksiklik ya da yetersizlik durumu olmadığını belirtmektedir (Golledge, 1993a: 71-72). Bu teorilerin ilk ikisinin temelinde de engelliliği tıbbi bir kavrayış altında ele almanın yatmakta olduğu sonucuna çıkılabilir. Bu nedenle bu çalışmanın, bu üç teori içinde aldığı konum, tıpkı sosyal modelin engelliliği bir farklılık olarak ele alması gibi fark teorisidir. Çünkü fark teorisi; kentsel çevrede görenlerle görme engelliler arasında farklı ipuçları olduğunu göstermeye ve bu ipuçlarını saptamaya olanaklı bir teorik düzlem oluşturmaktadır.

3. Engellilere Yönelik Mevzuat

Engellilere yönelik ülkemizdeki mevzuat incelenirken normlar hiyerarşisine göre; önce Anayasa, sonra milletlerarası andlaşmalar, sonrasında da yasalar incelenecektir. Çünkü yürütme görevi ve yetkisi, Anayasa'ya ve yasalara uygun olarak yerine getirilir ve kullanılır (T.C. Anayasası, 1982 [2018]: md.8). Anayasa'nın 90. maddesine göre usulüne uygun şekilde yürürlüğe girmiş milletlerarası andlaşmalar yasa hükmündedirler ve anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne götürülemezler (T.C. Anayasası, 1982 [2018]: md.90). Yasalar da Anayasa'ya aykırı olamazlar (T.C. Anayasası, 1982 [2018]: md.11). Bu nedenle Anayasa'yı, milletlerarası andlaşmaları ve yasaları, bu çalışmanın konusu itibarıyla incelemek; içinde bulunduğumuz hukuk düzenine ilişkin bu konuda temel bir izlenim kazandıracaktır.

Türkiye'deki Anayasal ve Yasal Durum

Anayasa'nın eşitlik ilkesini ortaya koyan ve düzenleyen 10. maddesine göre; “Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler”in eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı belirtilmiştir (T.C. Anayasası, 1982 [2018]: md.10). Bu hüküm, engellilere özel politika üretmeyi ve uygulamayı kolaylaştıran ve fırsat eşitliğini sağlamak için olanak oluşturan bir niteliktedir.

Engellilere yönelik önemli tüzel metinlerden bir diğeri, Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities)'dir. 14 Temmuz 2009'da TBMM tarafından onaylanan Sözleşme, önemli ilkeler içermektedir. Sözleşme'nin Giriş bölümünün (e) bendi, “Engelliliğin gelişen bir kavram olduğunu ve engellilik durumunun, sakatlığı olan kişilerin topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını engelleyen tutumlar ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı”nın Sözleşme'ye taraf ülkelerce kabul edildiğini ifade etmektedir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009). Bunun önemi ise; sosyal modelden yaklaşılan bir engellilik anlayışının, Sözleşme aracılığıyla hukuk düzeninde yer edinmesidir. Fakat engellinin tanımında sosyal modeldeki anlayıştan biraz uzaklaşmıştır. Engelli; “diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” olarak tanımlanmıştır (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.1). Ancak, Sözleşme'yi parça parça değil bir bütün olarak ele almak gerektiği de unutulmamalıdır. Sözleşmenin temel hedefi de; “engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek

ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmek” olarak ifade edilmiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.1).

Sözleşme'nin genel ilkeleri;

“(a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;

(b) Ayrımcılık yapılmaması;

(c) Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması;

(d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi;

(e) Fırsat eşitliği;

(f) Erişilebilirlik;

(g) Kadın-erkek eşitliği;

(h) Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması” şeklinde belirtilmiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.3). Bahis konusu genel ilkelerin hayata geçirilmesine yönelik olarak Sözleşme'nin Taraflara yüklediği genel yükümlülükler bulunmaktadır. Sözleşme'de belirtilen Taraflar için genel yükümlülükler ve engelli hakları çok çeşitli alanlara yönelmekte ve bunların özünde de insan hakları düşüncesi yatmaktadır. Bu çalışmada ise görme engellilerin kentle kurdukları ilişki araştırıldığından; Sözleşme'nin bu konuya ilişkin hükümleri incelenecektir.

Tarafların temel yükümlülüğü; *“engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa izin vermeksizin tüm engellilerin insan hak ve temel özgürlüklerinin eksiksiz olarak yaşama geçirilmesini sağlamak ve engellilerin hak ve özgürlüklerini güçlendirmek”* tir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.4). Bu amaç doğrultusunda Sözleşme; Taraflara; standartlar ve rehber ilkeler geliştirilirken evrensel tasarımdan yararlanılmasını ve *“engellilerin özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere evrensel olarak tasarlanmış ve mümkün olduğunca az değişikliği ve düşük maliyeti gerektiren ürünler, hizmetler, ekipman ve tesislerin araştırılması, geliştirilmesi, temini ve kullanılabilirliğini sağlamayı veya desteklemeyi”* yükümlülük olarak belirlemiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.4/1-f). Evrensel tasarım ise; *“ürünlerin, çevrenin, programların ve hizmetlerin özel bir ek tasarıma veya düzenlemeye gerek duyulmaksızın, mümkün olduğunca herkes tarafından kullanılacak şekilde tasarlanması”* olarak tanımlanmış ve evrensel tasarımın *“gerek duyulduğu takdirde bazı engelli grupları için ihtiyaç duyulan yardımcı cihazların*

tasarımı zorunluluğunu da dışlamayacak” olduğu belirtilmiştir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.2).

Sözleşme’de engelli haklarından bu çalışmayla doğrudan bağ içerisinde olan haklardan ilki; erişilebilirliktir. Buna göre Taraflar; *“engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır”* (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.9). Erişim önündeki engellerin saptanmasını ve ortadan kaldırılmasını da kapsayan bu önlemler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanmaktadır. Bunlardan bu çalışmayla ilgili olanlar; *“Binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri dahil diğer kapalı ve açık tesisler”*dir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009: md.9).

Erişilebilirlikle, bu çalışma kapsamında sıkı bir bağ içinde olan diğer bir hak, kişisel hareketliliklidir. Buna göre, Taraflar; *“engellilerin olanaklar çerçevesinde azami ölçüde bağımsız hareket edebilmesini sağlamak”* amacıyla belirtilen önlemleri alacaklardır. Bunlar;

“(a) Engellilerin istedikleri şekil ve zamanda ve karşılanabilir bir maliyetle hareket edebilmelerinin kolaylaştırılması;

(b) Engellilerin hareketi kolaylaştırıcı kaliteli araç ve gerece, yardımcı teknolojilere, yardım sunan insanlara ve araçlara karşılanabilir bir maliyetle erişiminin kolaylaştırılması;

(c) Engellilere ve engelli kişilerle çalışan uzman personele engellilerin hareket becerilerinin geliştirilmesi konusunda eğitim verilmesi;

*(d) Harekete yardımcı araç ve gereçlerle yardımcı teknolojileri üretenlerin engellilerin her türlü ihtiyacını dikkate almaları hususunda teşvik edilmesi”*dir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme; 2009: md.20). Bağımsız kişisel hareketliliğin uygulanmasına yönelik olarak Sözleşme’de önerilen önlemler; daha çok engellilerin eğitimlerle, araç gereçlerle ve teknolojilerle var olan hareket kabiliyetlerinin, içinde yaşadıkları mekânla uyumlu hale getirilmesini ve geliştirilmesini içermektedir. Oysa, mekân da engellilere göre uyumlu hale getirilebilir ve böylesi bir amaç, daha çok sosyal modele uygun olacak bir anlayıştır. Bu kapsamda da ilgili maddenin önerdiği önlemlerden ziyade ilgili maddenin amacı; mekânın engellilere göre düzenlenmesini içerebilecek niteliktedir. Bu durum da ilgili maddenin önerdiklerinden ziyade amacının sosyal modele daha uygun olduğunu göstermektedir.

Bağımsız harekete yönelen Sözleşme'nin 20. maddesinde yer alan bu hak ve Sözleşme'nin 9. maddesinde düzenlenen erişilebilirlik; aynı zamanda diğer haklar için de zemin işlevi göstermektedir. Sözleşme'de yer alan adalet erişim (md.13), kişi özgürlüğü ve güvenliği (md.14), bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma (md.19), eğitim (md.24), sağlık (md.25), çalışma ve istihdam (md.27), yeterli yaşam standartı ve sosyal korunma (md.28), siyasal ve toplumsal yaşama katılım (md.29), kültürel yaşama, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım (md.30) gibi haklarla da doğrudan ilişkilidir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009). Bu hakların kullanımındaki, mekânsal gereklilikler; kişisel hareketlilikle ve erişilebilirlikle sağlanabilmektedir. Örnek olarak şu durum gösterilebilir; engelli bireyin eğitim hakkını kullanmak için okula ya da eğitim hizmeti aldığı yere ulaşımında bağımsız olması, onun eğitim hakkını da pekiştirecek bir niteliktedir.

Engellilere yönelik mevzuatın bir diğer önemli ayağını oluşturan belge, 2005 yılında yürürlüğe giren Engelliler Hakkında Yasa (2005 [2022])'dır. Yasa'nın amacını; *“engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak”* oluşturmaktadır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.1). Yasa'ya göre engelli; *“fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey”* olarak tanımlanmıştır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.3-c). Erişilebilirlik ise Yasa'da; *“binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması”* olarak ifade edilmiştir (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.3-f). Yasa'nın genel esaslarından ise bu çalışmayla ilişkisi olanlar;

1-*“Engellilerin insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, kendi seçimlerini yapma özgürlüğünü ve bağımsızlığını kapsayacak şekilde bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi”*

2-*“Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması”*

3-*“Engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılımları için erişilebilirliğin sağlanması”* olarak ifade edilebilir (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.4). Bu genel esaslar bağlamında erişilebilirlik; *“Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde*

erişilebilirlik standartlarına” uygunluğun ve “*Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması*”nın sağlanmasını gerektirmekte; “*Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun olması*”nı da zorunlu kılmaktadır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.7). Erişilebilirlik; Yasa’nın diğer hükümlerinin de merkezinde olan kavramdır. Yasa’nın engellilerin topluma dahil olmasına dair hükümlerinin (md.4/B), habilitasyon²⁵ ve rehabilitasyona ilişkin hükümlerinin (md.10), engellilerin istihdamına yönelik hükümlerinin (md.14), engellilerin eğitim hakkına ilişkin hükümlerinin (md.15) gerçekleştirilmesinde erişilebilirlik kilit bir rol oynamaktadır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]). Bu kapsamda da yapıları çevrenin erişilebilirliği, engellilerin diğer haklarının sağlanmasında da önem arz etmektedir.

Yasa’nın bu çalışma için önem arz eden iki tane de geçici maddesi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; “*kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapılar*”ın; “*mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları*”ın ve “*gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapılar*”ın erişilebilirliğe uygun duruma getirilmesini hükmeden maddedir. Buna göre; Yasa’nın yürürlüğe giriş yılı olan 2005’ten sonraki yedi yıl içinde bu maddenin hükmünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Fakat 2012 yılında geçici maddede yapılan bir değişiklikle, bu süre yedi yıldan sekiz yıla uzatılmıştır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: Geçici Madde 2). Bu geçici maddelerden diğeri; büyükşehir belediyelerinin ve belediyelerin, kent içerisinde denetimlerinde olan ya da kendileri tarafından sunulan, sürücü koltuğu hariç dokuz ya da daha fazla koltuğu bulunan araçlarla gerçekleştirilen toplu taşıma hizmetini, erişilebilirliğe uygun olarak sağlamalarına ilişkindir. Bu hükmün gerçekleşmesi için de öncelikle yedi yıl süre verilmiş; 2012 yılında da bu hüküm sekiz yıla uzatılmıştır ancak farklı toplu taşıma araçları ve sektörleri için süre 2014 yılında 2018’e uzatılmıştır (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: Geçici Madde 3).

Görüldüğü üzere yerel yönetimlerin de engellilere ilişkin görev ve yetkileri bulunmaktadır. Ancak Eskişehir’de 2012’de yürürlüğe giren 6360 sayılı Yasa sonrasında tek yerel yönetim birimi olarak yalnızca büyükşehir belediyesi kaldığı için (6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik

25 Habilitasyon; “*Engellinin bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilmesini ve yaşamını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler kazandırmaya yönelik hizmetleri*” ifade etmektedir (5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, 2005 [2022]: md.3).

Yapılmasına Dair Kanun, 2012 [2023]: md.1), 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve bu Yasa'nın belirlemediği alanlar için geçerli olan 5393 sayılı Belediye Kanunu (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004 [2023]: md.10) incelenecektir. 442 sayılı Köy Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, Eskişehir'de 6360 sayılı Yasa sonrasında köy ve il özel idaresi kaldırıldığı için incelenmeyecektir (6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2012 [2023]: md.1).

Büyükşehir belediyelerinin engellilere yönelik görev ve yetkilerinden ilki; 5216 sayılı Yasa'nın 7. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; *“Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak”* büyükşehir belediyelerinin görevleri arasında sayılmıştır (5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004 [2023]: md.7). Aynı maddede, büyükşehirlerde bulunan ilçe belediyeleri için de *“yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunmak”* görevi tanımlanmıştır (5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004 [2023]: md.7).

Büyükşehir belediyelerinin idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisi olan (md.17), büyükşehir belediye başkanına da Yasa'da; *“Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak”* görevi verilmiştir (5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004 [2023]: md.18). Buna uygun şekilde ilgili Yasa'nın 24. maddesinde *“Dar gelirliler, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar”* büyükşehir belediyesinin giderleri arasında sayılmıştır (5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004 [2023]: md.24).

5216 sayılı Yasa'nın ek maddelerinde de önem arz eden hükümler bulunmaktadır. İlgili Yasa'nın Ek Madde 1'inde, engelli hizmet birimlerinin kuruluşuna ilişkin hüküm getirilmiştir. Buna göre; *“Büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri vermek üzere engelli hizmet birimleri oluşturulur. Bu birimler, faaliyetlerini engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği hâlinde sürdürürler”* ancak bu birimlerin kuruluş, görev, yetki, sorumluluk ve işleyişine ilişkin usul ve esaslar Özürlüler İdaresi Başkanlığının görüşü alınarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenmektedir

(5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004 [2023]: Ek Madde 1). Fakat bilindiği üzere; Özürlüler İdaresi Başkanlığının çalışma hayatı, 2011 yılında sona ermiştir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023).

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde de belediyelere, “*Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşük ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler*” uygulama görevi verilmiştir (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005 [2023]: md.14). Buna uygun şekilde belediye idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisi olan (md.37) belediye başkanının görev ve yetkileri arasında da “*Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak*” sayılmıştır (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005 [2023]: md.38). Aynı şekilde “*Dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar*” belediyenin giderlerinin belirtildiği 60. maddede belirtilmiştir (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005 [2023]: md.60). Bunun yanı sıra belediyelerin; engellilere yönelik hizmetlerin yapılmasında “*beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar*” uygulaması gerekliliği ilgili Yasa'da belirtilmiştir (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005 [2023]: md.77). Ancak bahis konusu gönüllülerin nitelikleri ve çalıştırılmalarına ilişkin usul ve esaslar Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenmektedir (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005 [2023]: md.77).

Bu başlık altında gösterilen mevzuat hükümleri kapsamında şu sonuca ulaşılabilir. Anayasa'da eşitlik ilkesi tanımlanmışken; Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'de çok daha detaylı biçimde engellilerin hakları ve diğer ilkeler belirtilmiştir. 5393 sayılı ve 5216 sayılı Yasalarda da gösterildiği üzere belediyeler de bu ilkelerin uygulayıcısı konumundadır. Bu ilkeler arasında erişilebilirlik ve kişisel hareketlilik; bu çalışma için önem arz eden ve genel anlamıyla diğer hakların gerçekleştirilebilmesi için de zemin oluşturan ilkelerdendir ve bu kapsamda; bu ilkelerin uygulanabilmesi açısından bu kitap yol gösterir niteliktedir. Ancak bu kapsamda yol gösterici niteliğin güçlenmesi için; Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin engellilere yönelik politikaları üzerine de eğilmek gereklidir. Bu nedenle, araştırmanın bulgularının sunulmasından ve değerlendirilmesinden önce Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin engellilere yönelik politikaları incelenecektir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin İç Düzenlemeleri

Engellilerin; maddi, manevi ve sosyal gereksinimlerinin karşılanması için her türlü sosyal faaliyeti yapmak ve yaptırmak, Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığının görevleri arasında sayılmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi

Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, T.Y.: md.8-1/b). Bu kapsamda, engelliler hizmet merkezi ve engelliler lokali gibi sosyal hizmet merkezlerinin açılması ve etkinliklerini sürdürmeleri için her türlü önlemin alınması ya da aldırılması da yine Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığının görevleri arasında yer almaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, T.Y.: md.8-1/c).

Engelliler gibi özel gereksinimlere sahip insanlar için yürütülecek hizmetlerde dayanışma ve katılımı sağlamak da yine Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığının görevleri arasındadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, T.Y.: md.8-1/f). Bunun yanında ilgili Başkanlık, “Sevgi Eli Uzatıyoruz²⁶” hizmeti kapsamında engellilere, banyo ve kuaförlük hizmeti sunmaktadır (md.10-2/h). Buna ek olarak Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, engellilerin yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik faaliyetlerin yürütülmesi kapsamında da engellilere; yardımcı araç gereç desteği ile ulaşım ve kumanya desteği sağlamak; danışmanlık hizmeti sunmak; kültürel, sanatsal aktiviteler ve eğitim faaliyetleri düzenlemek; zihinsel engellilere bakım hizmeti vermek gibi görevler üstlenmektedir (md.15). Bu görevlerin yanında; kentin engelli bireyler için daha erişilebilir olmasına yönelik çalışmalar yürütme; engellilerin yaşam standartlarının yükseltilmesi için kurum içi, yurt içi ve dışından gelen uygun işbirliği taleplerine yönelik gerekli hazırlık ve çalışmaları yapma; engellilerin yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik finansman araştırma ve Proje Geliştirme Şube Müdürlüğü'ne sunma görevleri de Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığının sorumluluğundadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönergesi, T.Y.: md.15). Örneğin zihinsel engelliler için kurulmuş olan Zihinsel Engelli Gündüz Yaşam Merkezi, Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığına bağlı bulunmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Zihinsel Engelli Gündüz Yaşam Merkezi Yönergesi, T.Y.:md.1).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, sosyal yardımlarında engellilere öncelik tanımaktadır (md.5/ç). Ayrıca engellilere ulaşım ücretsizdir²⁷ (md.15/2-1). Bunun

26 Sevgi Eli Uzatıyoruz: “Evden çıkamayacak durumda olan yaşlı, hasta ve engellilerin evde banyo ve kuaförlük hizmetlerinden Büyükşehir Belediye bütçesi imkânları ölçüsünde faydalanması sağlanır. Randevu ile verilen bir hizmet olup yıl boyunca devam ettirilir. İmkânlar ölçüsünde vatandaşlar her ay en az bir kez olmak üzere bu hizmetten yararlanır. Hizmet tekrarı hizmeti alanların hastalık, engellilik, yaş, ekonomik ve sosyal durumları göz önünde bulundurularak belirlenir.” (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Yönetmeliği, md.19/1-ğ).

27 Ulaşım yardımı: “En az %60 oranında görme ya da bedensel engelli bulunan ya da eğitime devam etmek için ulaşım desteğine ihtiyacı olduğu her yıl sonunda yapılacak sosyal inceleme

yanında engellilere yönelik ilaç, tıbbi araç-gereç²⁸; akülü tekerlekli sandalye, tekerlekli sandalye, koltuk değneği vb. medikal malzemeler; rehabilitasyon amaçlı protez araç-gereçleri; engellilerin kullanımında bulunan medikal malzemelerin mekanik bakım ve onarımı; engelli bireyin yaşam kalitesini yükseltecek ve sosyal hayata katılımını kolaylaştıracak, erişilebilirlik kapsamında değerlendirilebilecek nitelikteki mekânsal bakım ve onarım ihtiyaçları da Belediye tarafından Sosyal Yardım Komisyonu'nun görüşü üzerine karşılanabilmektedir (md.15/4). Bununla birlikte Avantaj Taksi uygulamasıyla engellilerin belirledikleri iki nokta arasında refakatçileriyle binmeleri şartıyla haftada en fazla iki kez ulaşım hizmeti, belediyece sağlanmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Yönetmeliği, md.19/1-i).

Şehir içi toplu taşıma otobüslerinde de engelliler için kurallar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, özel otobüsler için aranan şartlardan birisi olarak engelliler için öncelikli koltukların bulunması ve engelli yolcular için engelli rampalarının taktırılmasıdır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Otobüsle Toplu Taşımacılık Esaslarına Dair Yönetmelik, md.12/l; md.12/ü). Bununla birlikte engellilerin ücretsiz toplu ulaşım hakkının engellenmesi ve toplu taşıma araçlarında engellilere sözlü, fiili ya da olumsuz davranışlarda bulunulması; otobüs şoförlerine ve işletmecilerine yasaklanmış olup aksi durumda Kabahatler Kanunu'nun 32. maddesine dayanılarak idari para cezası uygulanmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Otobüsle Toplu Taşımacılık Esaslarına Dair Yönetmelik, T.Y.: md.36; 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu, 2005 [2023]: md.32).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin engellilere yönelik olarak kendi iç düzenleyici işlemlerinde koyduğu kurallar ortaya konmuştur. Bu kuralların nedenli hayata geçirildiği ise; performans programları ve stratejik planlarla anlaşılabilir. Bu nedenle öncelikle stratejik planlar sonrasında da performans programları incelenecektir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin Stratejik Planları

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin toplamda 2006-2010, 2011-2015, 2015-2019 ve 2020-2024 yıllarını kapsamak üzere dört adet Stratejik Plan'ı

ile tespit edilen engelli bireylere bir yılı geçmeyecek süre ile düzenli olarak işe ya da okula ulaşımına yönelik ücretsiz transfer desteği sağlanır. ...” (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Yönetmeliği, T.Y.: md.19/1-j).

- 28 Tıbbi cihaz yardımı: *“Tıbbi cihaz kullanma zorunluluğu olan engellilerden ihtiyaç sahibi olduğu belirlenenlere akü yardımı yılda bir kez, işitme cihazı yardımı iki yılda en fazla bir kez, işitme cihazı yedek parçası yardımı yılda bir kez, akülü tekerlekli sandalye yardımı bir kez, manuel sandalye yardımı bir kez, hasta yatağı yardımı bir kez yapılır. ...”* (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Yönetmeliği, T.Y.: md.19/1-i).

bulunmaktadır (eskisehir.bel.tr, 2021b).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin 2010 Stratejik Planı'nda, işitme engellilere ve ortopedik engelli çocuklara özel ücretsiz otobüs hizmeti sağlandığı ifade edilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 3). Bunun yanında, yola çıkışlarda görme engelliler için kabartma yüzeyle donatılmış taşların ve engelliler ile tüm vatandaşlar için işlevsel olan rampaların kullanıldığı yeni kaldırımlar yapıldığı belirtilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 19). Engelliler için daha rahat yaşanabilir bir kent²⁹ kurmanın hedefiyle, bütün hizmetlerde engellilere öncelik tanınmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 30). 2003 yılından itibaren asansörlü engelli otobüsü hizmete konulmuş; işitme engelli çocukların okullarına gidip gelebilmeleri için 2 otobüs tahsis edilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 35). Ortak mekânlarda (tuvalet, gösteri salonu, kaldırımlar gibi) engelliler için düzenlemelere gidilmiş; Belediye bünyesinde engellilere iş olanakları sağlanmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 35). Kentin tramvay hizmetini sağlayan ve Belediye'ye ait bir şirket olan ESTRAM'ın tramvaylarının da engellilere göre tasarlandığı ifade edilmiş ve tekerlekli sandalyeye uygun oluşunu gösterir nitelikte bir fotoğrafla bu durum Stratejik Plan'da gösterilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 35). Spor, dinlenme ve eğlence alanlarının engellileri de kapsayıcı nitelikte tasarlanması ve engellilerin spor aracılığıyla sosyal ortamlara katılmasının sağlanması hedef olarak belirtilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 48, 53); Eskişehir'deki engelli spor kulüplerine verilen desteğin sürdürüleceği ifade edilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2006: 53).

Tablo-4. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2011-2015 Stratejik Plan Bütçeleri

Hedef	Amaç	2011 (TL)	2012 (TL)	2013 (TL)	2014 (TL)	2015 (TL)
Spor, Eskişehirlilik Kültürünün Bir Parçası Haline Getirilecek	Anadolu'nun Kültür ve Sanat Başkenti	7.921.000 (%25*) (%3,71**)	3.074.000 (%11*) (%1,4**)	3.343.000 (%11,8*) (%1,6**)	3.635.000 (%12,2*) (%2**)	3.956.000 (%12,7*) (%2**)
Sosyal Belediyecilik Anlayışı Geliştirilerek Sürdürülecek	Çevik ve Öncü bir Belediye	5.165.000 (%6,1*) (%2,4**)	5.302.000 (%6,2*) (%2,4**)	5.445.000 (%7,2*) (%2,6**)	5.596.000 (%7,9*) (%3,1**)	5.754.000 (%6,5*) (%2,9**)
Belediye Hizmetlerinin Kalitesi ve Erişilebilirliği Yükseltilecek	Çevik ve Öncü bir Belediye	8.600.000 (%10,2*) (%4**)	8.820.000 (%11,1*) (%4**)	10.070.000 (%13,3*) (%4,8**)	10.030.000 (%14,3*) (%5,5**)	11.600.000 (%13,2*) (%5,8**)

* İlgili yıl içinde, ilgili amaç için ayrılan toplam bütçedeki pay.

** İlgili yıl içinde, bütün bütçedeki pay.

Yazar tarafından Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nden (2011: 49) yararlanılarak hazırlanmıştır.

29 “Engelliler, yaşlılar ve çocuklar için kentimizi daha rahat ve yaşanabilir kılmak” hedefi için 2005 yılında 47.523 YTL; 2006 yılında da 2.843 YTL harcama yapılmıştır. Ayrıca bu yıllarda sırasıyla 50 ve 12 engelliye, engelli aracı verilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.a: 54).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin 2011-2015 yıllarını kapsayan Stratejik Planı'nda; "Spor, Eskişehirlilik Kültürünün Bir Parçası Haline Getirilecek" hedefi kapsamında engelli spor kulüplerine desteğin sürdürüleceğinden ve "Sosyal Belediyecilik Anlayışı Geliştirilerek Sürdürülecek" hedefi kapsamında engellilerin gereksinimlerinin karşılanacağından bahsedilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2011: 28, 43). Bunun yanında, Eskişehir'de yaşanan sorunların nedenleri arasında uzun yıllar plansız gerçekleşen büyüme gösterilmiş; belediye hizmetlerinin kalitesinin ve erişilebilirliğinin artırılması amacıyla planlı büyüme hedefinde olduğu ifade edilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2011: 43). Bu bağlamda ayrılan bütçeler Tablo-4'de gösterilmiştir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015-2019 Stratejik Planı'nı; "*toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme yaklaşımını bütün yönetim süreçlerinde uygulamayı*" hedefleyerek "*farklı yaş ve engellilik durumları*"nı gözeterek, "*bütün kadın ve erkeklerin farklılaşan ihtiyaç, öncelik ve taleplerine göre yeniden ele alarak*" hazırladığını ifade etmektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 111). 2015-2019 yıllarını kapsayan Stratejik Plan'da erişilebilirlik, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin temel değerleri arasında gösterilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 11). Bunun yanında Devlet Planlama Teşkilatı'nın sunduğu GZFT (Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler) analizine göre Belediye kendisini analiz etmiş; bunun sonucunda da güçlü yönleri arasında engellilere yönelik hizmetlerdeki erişilebilirliğini saptamıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 54-55).

2011-2015 Stratejik Planı'nda ifade edilen belediye hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliği hedefi; 2015-2019 Stratejik Planı'nda da hedefler arasında sayılmış; bu hedefe toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlılık amacı da eklenmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 89). Toplu taşıma sisteminde erişilebilirliğin artırılması amacıyla otobüs duraklarının geliştirilmesi hedeflenmiş; bunun için gerekli araştırmaların başlatılacağı ifade edilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 100). Bununla birlikte; "*Eğitim ve Spor, Eskişehirlilik Kültürünün Bir Parçası Haline Getirilecek*" hedefi kapsamında engelli spor kulüplerine verilen desteğin sürdürüleceği (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 94-97); "*Toplu Taşıma Sistemlerinin Toplam Ulaşım İçindeki Payı Artırılacak*" hedefi kapsamında, 2013 yılında çevreci ve engellilere yönelik 20 otobüs alındığı belirtilerek aynı şekilde 2019'a kadar 80 otobüs daha alınacağı (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 100); "*Yollar, Yol İşaretleri, Sinyalizasyon Sistemi ve Levhalar Geliştirilecek*" hedefi kapsamında kaldırımların yaya ve engellilere uygun halde yapılmasına devam edileceği (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 101); "*Sosyal Belediyecilik Anlayışı Geliştirilerek Sürdürülecek*" hedefi kapsamında engellilere araç-gereç desteğinin

ve engelsiz kent olma yolunda engelliler için kolay ulaşımın sürdürüleceği (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2015: 114-116) belirtilmiştir. Bu hedefler için planlanan maliyetler Tablo-5'te gösterilmektedir.

Tablo-5. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2015-2019 Stratejik Plan Bütçeleri

Hedef	Amaç	2015 (TL)	2016 (TL)	2017 (TL)	2018 (TL)	2019 (TL)
Eğitim ve Spor, Eskişehirlilik Kültürünün Bir Parçası Haline Getirilecek	Eskişehir Kültür, Sanat ve Eğitim Alanında Türkiye'de Önder Şehir Olmayı Sürdürecektir	2.179.000 (%5,6*) (%0,4**)	2.284.000 (%5,7*) (%0,4**)	2.409.000 (%6,1*) (%0,5**)	2.530.000 (%6,2*) (%0,5**)	2.657.000 (%6,3*) (%0,5**)
Toplu Taşıma Sistemlerinin Toplam Ulaşım İçindeki Payı Artırılacak	Ulaşım Sistemimiz Şehir Dostu bir Sistem Olmayı Sürdürecektir	51.214.000 (%34*) (%11**)	55.844.000 (%34,5*) (%12**)	58.558.000 (%35,2*) (%12,6**)	59.294.000 (%34,6*) (%12,5**)	62.360.000 (%35,1*) (%12,6**)
Yollar, Yol İşaretleri, Sinyalizasyon Sistemi ve Levhalar Geliştirilecek	Ulaşım Sistemimiz Şehir Dostu bir Sistem Olmayı Sürdürecektir	98.091.000 (%65,1*) (%21,1**)	104.624.000 (%64,7*) (%22,6**)	106.210.000 (%63,9*) (%23**)	110.533.000 (%64,5*) (%23,3**)	113.648.000 (%64*) (%23**)
Sosyal Belediyecilik Anlayışı Geliştirilerek Sürdürülecek	Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yönetmelik Kaliteyi Arttırmayı Hedefleyen, Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı, Çevik ve Öncü Bir Belediye Olmayı Sürdürecektir	15.659.000 (%10,7*) (%3,3**)	15.420.000 (%10,3*) (%3,3**)	16.189.000 (%10,5*) (%3,5**)	17.001.000 (%10,6*) (%3,5**)	17.853.000 (%10,6*) (%3,6**)

* İlgili yıl içinde, ilgili amaç için ayrılan toplam bütçedeki pay.

** İlgili yıl içinde, bütün bütçedeki pay.

Yazar tarafından Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nden (2015: 121-122) yararlanılarak hazırlanmıştır.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 yıllarını kapsayan Stratejik Planı'nda erişilebilirlik; Belediye'nin vizyonu ve temel değerleri içerisinde yer almıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2023: 3). Erişilebilirliğin artırılması hedefiyle yayalaştırılan alanların genişletilmesi planlanmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2023: 52). 2020-2024 Stratejik Planı'nda üst belge analizi kapsamında kalkınma planları, Birleşmiş

Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri gibi metinler incelenmiş ve engellilere yönelik politikalar, bu metinlere de dayandırılarak, daha da güçlü bir zemine oturtulmuştur (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2023: 40). Bu bağlamda; “*Eskişehirli'lere Fırsat Eşitliği Sağlamak ve Kentin Sosyal Sorunlarını Çözmek*” amacıyla özel ihtiyaç sahibi grupların desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda plan başlangıç döneminde 2000 olan engelli dostu hizmetlerden yararlanan engelli sayısı/yıl oranının; 2020'de 2200'e, 2021'de 2420'e, 2022'de 2662'ye, 2023'de 2928'e, 2024'de 3221'e yükseltilmesi hedeflenmektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2023: 66).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin Performans Programları ve Faaliyet Raporları

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin performans programlarına 2007 yılından sonraki dönem içinde erişilebilmektedir (eskisehir.bel.tr, 2021c). Faaliyet raporlarına ise 2006 yılından sonraki dönemde erişilebilmektedir (eskisehir.bel.tr, 2021d). Bu programlardan ve raporlardan edinilen veriler bu başlık altında incelenecektir.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2004'ten beri engellilerin ulaşım sorunlarını gidermek, kentteki yaşamlarını kolaylaştırmak amacıyla işlerine ve okullarına uygun olarak hazırlanmış güzergah içinde 06:00-23:00 saatleri arası hizmet veren servisle; engellilerin kent merkezine ulaşarak banka, sağlık, alışveriş vb. gereksinimlerinin karşılanması sağlanmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.: 66; T.Y.a: 82; T.Y.b: 87). Bu hizmetten yararlanan engelli sayısı yıllar içinde artmış, hizmetin sürekliliği sağlanmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2012: 119; 2013: 106; 2013a: 205). Ayrıca işitme engelli öğrenciler için de okullarına gidip gelmeleri için servis hizmeti gerçekleştirilmektedir. Bu hizmette de süreklilik sağlanmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.: 66; T.Y.a: 82; T.Y.b: 88; 2009: 81; 2010: 105; 2011a: 101; 2012: 118; 2013: 106; 2013a: 205). Bunun yanında, engelli bireylere engelli aracı temini de Belediye tarafından gerçekleştirilmekte olup, bu hizmette de süreklilik sağlanmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.a: 82; T.Y.b: 49; T.Y.d: 94; 2009: 81; 2010: 105; 2011a: 101; 2012: 118; 2013: 105; 2014: 124; 2015a: 126; 2020a: 278; 2016: 137; 2017: 136; 2018: 140; 2021a: 291; 2022a: 248).

Belirtilen kentsel hizmetlerin yanında engelli öğrencilere ve engellilere sosyal yardımlar da gerçekleştirilmektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.a: 82; T.Y.b: 49; 2009: 81; 2010: 105; 2011a: 101; 2012: 118; 2013: 105; T.Y.a: 82; T.Y.b: 49; 2009: 81; 2010: 105; 2011a: 101; 2012: 118; 2013: 105;

2020a: 278; 2021a: 204-205). Öte yandan “Sevgi Eli Uzatıyoruz” projesi kapsamında engellilere evlerinde kişisel bakım hizmeti sağlanmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2017: 135; 2018: 139; 2019: 162; 2020: 164; 2020a: 283; 2022a: 254). Ayrıca Eskişehir Büyükşehir Belediyesi’ne ait bir engelli bakım evi de bulunmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2017: 13; 2021: 17; 2022: 17; 2023: 17). Buna ek olarak engelli dernekleri ve spor kulüplerine yönelik destekler de Belediye tarafından gerçekleştirilmektedir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2011b: 55, 60, 137; 2013: 106; 2013a: 273; 2020a: 141-143; 2021a: 141-144; 2022a: 131-134).

Kentsel çevrenin tasarımında Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, engellileri dikkate alan eylemler gerçekleştirmiştir. 2007 yılındaki performans programında Porsuk Bulvarı üzerindeki, Porsuk’un iki yanını birbirine bağlayan köprülerde, engelli rampalarının yapılmakta olduğu belirtilmiştir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.: 32-33). Günümüzde bu engelli rampaları tamamlanmış şekilde hizmet vermektedir. Öte yandan Belediye’ce yapılan ya da yenilenen kaldırımlar da; yıllar içinde belirli bir düzen içinde engellilere uygun şekilde tasarlanmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.c: 89; T.Y.d: 103; 2011b: 163; 2013a: 113; 2020a: 331; 2021a: 357; 2022a: 324). Ayrıca görme engelliler için de sarı çizgi döşeme (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2013a: 225) ve hissedilebilir yüzey oluşturma faaliyetlerinde bulunmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2020a: 305-306; 2021a: 319; 2022a: 275). Bunun yanında Belediye’nin görme engelliler için oluşturulmuş “<https://ge.eskisehir.bel.tr/>” adresli bir internet sitesi bulunmaktadır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2021a: 82; 2022a: 85). Ek olarak 2008 yılında Sazova Parkı’na 1 adet engelli oyun grubu konulmuştur (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, T.Y.d: 116).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi’nin bu başlık altında belirtilen eylem ve faaliyetlerinden çıkarılacak birçok anlam ve bu başlığı genişletecek birçok veri bulunmaktadır. Ancak çalışma asli konusu görme engellilerin kent imgesinin saptanması olduğundan ve Stratejik Planlar’da belirtilen hedeflerin ne derece uygulandığına ilişkin genel bir fikir sahibi olmak hedeflendiğinden; bu başlık altında Belediye’nin yapmış olduğu her etkinlik ve hizmet gösterilmemiş genel bir fikir sahibi olunması için bazı etkinliklere yer verilmiştir. Bununla birlikte faaliyet raporlarıyla, performans programları çoğu zaman mükerrer niteliktedir ve bu mükerrer veriler yalnızca tek kaynaktan ifade edilmiştir. Buna karşın bazı durumlarda hizmetten yararlanan kişi sayısı, yer yer faaliyet raporları ve performans programlarıyla tutarlılık içermemiştir. Ancak Stratejik Planlardaki hedeflerin ne denli gerçekleştiğine ilişkin genel bir kanı oluşturma hedeflendiğinden kişi sayısından ziyade hizmetlerin sürekliliği önemlidir. Bu bağlamda taranan performans programları ve faaliyet raporlarına dayanılarak,

genel anlamıyla engellilere yönelik hizmetlerin sürekliliğinin sağlandığı ve gerek Belediye'nin yönergelerinde gerekse Stratejik Planlarında hedeflediği engelsiz politikaların büyük bir bölümünün gerçekleştiği görülmektedir.

4. Bölüm Değerlendirmesi

Engellileri, engelli kılan şey; yürüyebilen, konuşabilen, hünerli bir zekaya sahip olan ve mükemmel şekilde görebilen ve işitebilen bireylerin ihtiyaçlarına yönelik oluşturulmuş olan toplumdur (Brisenden, 1998: 176). Engeli üreten bu toplum; pek çok alanda bu üretimini sürdürmektedir. Birçok toplumda, engelliliğe iliştirilen olumsuz anlamlar bulunmaktadır (Burcu, 2011: 42). Bunlar kendisini medyada (Barnes, 1992), dilde (Ünal, 2010: 113) ve bu gibi alanlarda göstermektedir. Engelin üretildiği bu alanlardan birisi de mekândır.

Mekân üzerinde oluşturulan engeller, kişilerin yalnızca fiziksel çevrelerine ulaşımlarıyla ilgili bir engel üretmemekte aynı zamanda sosyal yaşama katılım sürecinde de engel üretmektedir (Burcu, 2020: 140). Bu bağlamda kentin mekânsal düzenlemesi, engelli bireylerin dışlanmasında ve damgalanmasında pekiştirici bir işlev üstlenebilmektedir (Burcu, 2020: 141). Ancak kent, diyalektik bir biçimde bu durumun karşıtının gizilgücünü de içinde barındırır. Çünkü medya ya da dilde olduğu gibi engelliliğe iliştirilen olumsuz anlamlar, engellilerin görünürlüklerinin artmasıyla yıkılabilmekte ve bu kapsamda da kent, bu görünürlüğün sağlanabilmesi için önemli bir olanak işlevi görmektedir (Burcu, 2020: 142). Bu kapsamda bağımsız hareket de önemli bir işlev üstlenmektedir (Burcu, 2020: 145). Bağımsız hareket de kent imgesi ile yoğun bir etkileşim içindedir. Kent imgesi güçlendikçe ya da kent imgesinin güçlü olduğu yerlerde bağımsız hareket, bilinmeyen bir yere göre daha kolaylaşırken; bağımsız hareketin varlığı da yeni yerleri keşfetme açısından kent imgesini güçlendirme gizilgücünü taşımaktadır. Bu nedenle görme engellilerde kent imgesi, onların görünürlüklerini sağlamak açısından işlevlidir.

Bağımsız hareket, yabancılaşma kapsamında da önemli bir anlam içermektedir. Bağımsız hareket, güvenle doğrudan ilişkilidir. Çünkü bağımsız hareket, okunaklı bir kentsel çevrede kolaylaşmaktadır. Okunaklı bir kentsel çevre ise güven sağlamaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 5). Güven ise bir tür temasa referans vermektedir. Güven sözcüğü, etimolojik olarak "*gövdesini bir yere dayama, yaslanma, kendine dayanak bulma*" anlamını taşımaktadır (Eyüpoğlu, 1991: 306). Bu anlamda güven, temasla ilgili olduğu için mesafesizliği de vurgulamaktadır. Yabancılaşma kavramının; birey ile emeğinin, yaşamının, siyasetin ve doğasının arasına giren dolaylımlarla açılan mesafeyi anlattığı düşünülürse, güvenin kritik önemi daha net ortaya çıkacaktır. Yabancılaşmanın daha az olduğu okunaklı bir kentin zihinde kurduğu güçlü bir temsil, güçlü bir

kent imgesine; bu güçlü kent imgesi de güvene ve bağımsız harekete neden olacaktır. Bağımsız hareket ise, bu kitabın başında belirtilen kentin okuru olmak için önemli bir işlev üstlenmekte, kentin bizzat deneyimlenmesini sağlayarak yabancılaşmayı daha da azaltmaktadır.

Engelliliğin bir sosyal inşa olması; toplumsal olarak engellilik kapsamında daha dışlayıcı ya da daha kapsayıcı bir düzen içinde yaşamın devam edebileceğini göstermektedir. Engellilerin siyasal yaşama katılımı ve yalnızca yukarıdan-aşağıya değil aşağıdan-yukarıya bir diyalogun kurulması, engellilerin siyasete yabancılaşmasını azaltacak, bu kapsamda da içinde yaşamın sürdüğü kentlerin kapsayıcılığı artacaktır. Temsil üzerinden bu süreç anlatılacak olursa, engellilerin politik temsili güçlendikçe, içinde yaşadıkları kentsel çevrede de temsilleri güçlenecek; bu da engellilerin kent imgesindeki kent temsili kuvvetlendirecektir. Temsilin güçlenmesi görme engelliler için; kenti, daha okunaklı şekilde yazılmış bir Braille metin haline getirecek, görme engellileri de bu metnin okurları kılacaktır. Ancak daha önceden de belirtildiği üzere insanın uyum yetisi çok güçlüdür (Lynch, 1960 [2019]: 5). Bu nedenle yabancılaşmanın açtığı mesafe, nesne özneye doğru hareket etmese bile özne tarafından belli oranda kapatılabilir. Görme engelliler de varolan koşullar altında bağımsız hareketlerini gerçekleştirebilmektedir. Bu kitabın amacı, bir görme engellinin bağımsız hareketini gerçekleştirebilmesi için harcadığı çabayı en aza düşürerek olabilecek en konforlu şekilde bağımsız hareketini sağlamasıdır. Bu kapsamda da 3. bölümde, Eskişehir'deki görme engellilerin kent imgeleri araştırılıp, betimlendikten sonra; engelliliğe daha çok sosyal modelden yaklaşan bir anlayışla ve uygun politikalarla engelin seviyesinin düşürülebileceğine ilişkin düşünceyle, görme engellilerin daha engelsiz, daha okunaklı ve daha konforlu şekilde kenti deneyimleyebilmesi için politika önerilerinde bulunulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ

Önceki bölümlerde belirtildiği üzere kent imgesinin yabancılaşmayla ilgisi vardır. Bu yabancılaşma, kentle kenttaş arasındaki yabancılaşmayı göstermektedir. Diğer bir anlamdaysa kent imgesi, bir metin olarak ele alındığında kenti yazan yazarın kenti yazarken kullandığı potestas³⁰ın dayandığı ilkeye yani auctoritasa (iktidarın ilkesi-otorite) sahip olan kenttaşla, yazar arasındaki yabancılaşmayı göstermektedir. Engelliler ise maalesef çoğu zaman kenti yazan yazar tarafından, kentin okuru olarak dahi görülmemektedir. Ancak Eskişehir çoğu kente kıyasla engellilerin okur olarak dikkate alındığı bir kenttir.

Eskişehir, gerek modern kente atfedilen akılcı bir düzeni, gerekse postmodern kente atfedilen yaya önceliğini içinde barındıran bir kenttir (Tümertekin ve Özgüç, 1988: 470'den akt. Bal, 2015: 80-81). Yayalaştırılmış ve trafiğe kapatılmış alanlarla, toplu taşıma araçlarına ortopedik engelli bireyler için donatılmış platformlarla, kentsel raylı sistemde yer alan sesli durak anons sistemi gibi uygulamalarla da Eskişehir, engellileri kapsayan ve kentsel çevrede temsil eden bir yapıya sahiptir. Bu gibi nitelikler kenti engelliler için daha okunaklı kılmaktadır. Bu açıdan yabancılaşmanın engelliler açısından, sıradan bir kente göre Eskişehir'de daha az olduğu söylenebilir.

Okunaklılık, gerek engelli kenttaşlar için gerek genel olarak kenttaşlar için sonu olan bir süreç değildir. Çünkü okunaklılığı anlamının yolu, okurdan geçmektedir. Ve bir metin gibi kent de, her okuyanda farklı bir anlam, farklı bir soru, farklı bir kafa karışıklığı oluşturabilmektedir. Bu bağlamda modern kent planlama anlayışı için bu kitap içinde daha öncesinde belirtilen teknik-rasyonalite, nesnellik ve kesinlik iddiası sonucu oluşan uzmanlık düşüncesine alternatif olarak; bu bölümde kent, sadece bizzat okurlarından dinlenmemiş, okurların önerileri de müdahale edilmeden aktarılmıştır. Bu sayede çoğu zaman temsil sorunu yaşayan engellilerin talep ve arzuları, daha az dolayımli bir biçimde aktarılacak ve bu talep ile arzuların gerçekleşmesi durumunda kentle kurulan güven ilişkisi güçlenerek yabancılaşma azalacak ve kentin engelliler için okunaklılığı kuvvetlenecektir.

Bu bölümde öncelikle Eskişehir'e ilişkin bilgiler verilmiş, sonrasında araştırmanın yöntemi belirtilmiş ve daha sonra da araştırmanın bulguları gösterilmiştir.

30 "İktidarın kullanımı" (Ağaoğulları, 2015a: 267) anlamında kullanılmaktadır.

1. Eskişehir'in İdari Tarihi ve Demografisi

Eskişehir 1923 yılında il statüsü kazanmıştır. Eskişehir'in 1926 yılında Seyitgazi, Mihalıççık ve Sivrihisar olmak üzere 3 ilçesi bulunmaktaydı (T.C. Eskişehir Valiliği, 2023). Daha sonra 1954 yılında 6321 sayılı Yasa ile Çifteler ve Mahmudiye ilçeleri kurulmuştur (6321 Sayılı Yasa, 1954). 1957 yılında da Sarıcakaya ilçesi kurulmuştur (7033 Sayılı Yasa, 1957). Sonrasında İnönü, Alpu ve Beylikova ilçeleri 1987 yılında kurulmuş (3392 Sayılı Yasa, 1987: md.1/36, md.1/37, md.1/38); Mihalgazi, Han ve Günyüzü ilçeleri de 1990 yılında kurulmuştur (3644 Sayılı Yasa, 1990: md.1/43, md.1/44, md.1/45). 2008 yılında da Tepebaşı ve Odunpazarı ilçeleri kurulmuştur (5747 Sayılı Yasa, 2008: md.1/15, md.1/16). Günümüzde toplam 14 ilçesi bulunan Eskişehir'in nüfusu 888.828 kişidir (TÜİK, 2021).

Çalışmanın gerçekleştirildiği ilçeler ise Tepebaşı ve Odunpazarı ilçeleridir. Bu ilçelerin nüfusları ise sırasıyla; 371.303 ve 415.230 olmak üzere toplam 786.533'tür (TÜİK, 2021). Bu iki ilçenin çalışma sırasında seçilmesinin nedeni, nüfusun büyük bir kısmının burada yaşaması ve kentin merkezi niteliğinde olmalarıdır. Eskişehir'in çalışma kapsamında seçilmesinin nedeni ise; Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Özürlü Dostu Belediyeler Yarışması'nda birinci olan ve 1999 yılından beri (eskisehir.bel.tr, 2023) bu birinciliği getiren Belediye Başkanı³¹'nce yönetilen bir belediyeye sahip olması (eskisehir.bel.tr, 2023a) ve saha araştırmasının yapıldığı tarih olan 2021 yılında Numbeo tarafından oluşturulan indekse göre dünyanın suç konusunda en güvenli 8. kenti (Numbeo, 2021); bu kapsamda da Türkiye'nin de suç konusunda en güvenli kenti olmasıdır. Suç konusundaki güvenliliğin çalışmadaki önemi; okunaklı bir kentin güven duygusunu güçlendirmesinden (Lynch, 1960 [2019]: 5) kaynaklanmaktadır. Suç oranının yüksek olduğu bir kentte, çevre okunaklı olsa dahi kişiler kendilerini güvensiz hissedebileceklerdir. Bu durum da, kişilerin bağımsız hareketlerine etkide bulunacak; hem kent imgesinin güçlülüğünün bu kapsamdaki etkisini görünmez kılacak hem de kişilerin özgürce gezebilmeleri önünde engel oluşturduğu için kent imgesinin güçlenmesini zorlaştıracaktır. Çünkü insanla çevresi arasındaki ikili ilişkiden doğan kent imgesine; suç nedeniyle oluşacak bir güvensizlik, üçüncü bir değişken olarak eklenecek ve araştırma konusunu daha çok güvenlikle ilgili bir soruna dönüştürebilme olasılığı taşıyacaktır.

Çalışmada görme engellilerin çevreleriyle kurdukları ilişkinin en net ve dolayimsız bir şekilde izlenmesi amaçlanmıştır; bu nedenle de hem engellilik

31 1999 yılından beri (eskisehir.bel.tr, 2023) Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı görevini yürüten Prof. Dr. Yılmaz Büyükerşen, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Özürlü Dostu Belediyeler Yarışması'nda birincilik ödülü kazanmıştır (eskisehir.bel.tr, 2023a).

konusunda duyarlı bir belediyeye sahip hem de suç oranı en az olan kentlerden biri olan Eskişehir bu amaç doğrultusunda örnek alan olarak seçilmiştir. Böylece görme engellilerin çevreleriyle kurdukları ilişkiye, suç kavramı gibi üçüncü bir değişken eklenmeyecek ve engelli dostu olarak anılan bir kentin görme engellilerden yeniden dinlenilmesine imkan oluşacaktır.

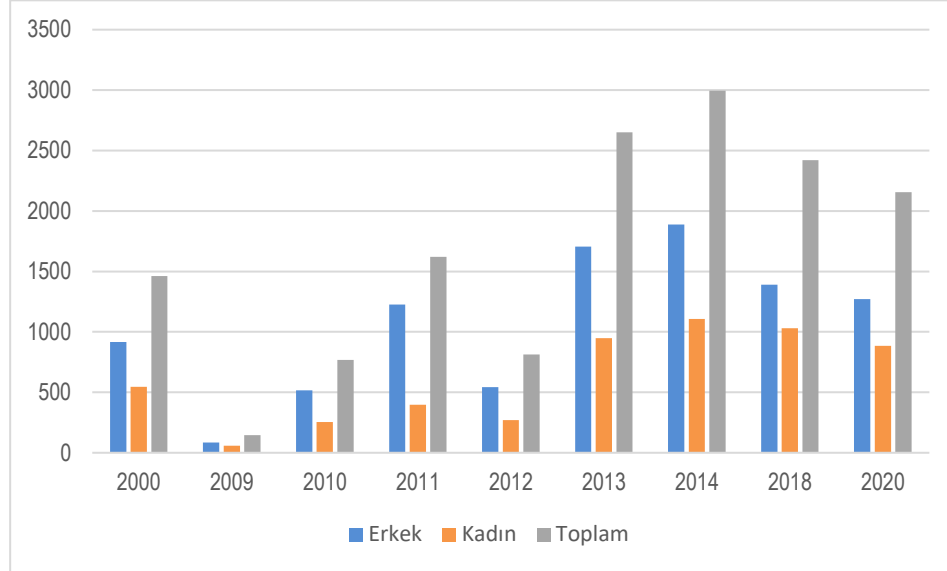
2. Yöntem

Araştırmada, Giriş bölümünde de belirtildiği üzere 1960 yılında yayımlanan ve Lynch tarafından gerçekleştirilen ilk kent imgesi çalışmasının soruları temel alınarak oluşturulmuş bir soru listesiyle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı-yapılandırılmış görüşmelerde olduğu üzere katılımcılarla temel bir soru iskeleti üzerinden görüşmeye başlanmış, ancak görüşme sırasında bu soru iskeleti esnek tutularak görüşmeye göre uyumlulaştırılmıştır. Soru iskeleti, 1960 yılında yayımlanan ilk kent imgesi çalışması olan Lynch (1960 [2019])'in çalışmasından edinilmiş; ancak bu iskelet, Eskişehir'e ve görme engellilere yönelik olarak uyarlanmıştır. Ek-3'te yarı-yapılandırılmış şekilde gerçekleştirilen görüşmelerde temel alınan sorular listelenmiştir.

Tablo-6. Yıllara Göre Eskişehir'de Görme Engelli Sayısı

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2000	915	546	1461
2009	86	59	145
2010	516	253	769
2011	1226	396	1622
2012	542	271	813
2013	1705	947	2652
2014	1888	1107	2995
2018	1390	1030	2420
2020	1270	885	2155

TÜİK (2000) ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2010a: 27-28; 2011c: 79; 2012a: 128; 2017a: 128; 2015: 67; 2015b: 109; 2016a: 109; 2016b: 109; 2019a: 120; 2020b: 120; 2021b: 120)'den yararlanılarak Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Grafik-1. Eskişehir'de Görme Engelli Sayısının Yıllara Göre Değişimi

TÜİK (2000) ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2010a: 27-28; 2011c: 79; 2012a: 128; 2017a: 128; 2015: 67; 2015b: 109; 2016a: 109; 2016b: 109; 2019a: 120; 2020b: 120; 2021b: 120)'den yararlanılarak Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmanın evreni konusunda TÜİK (2000)'in ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2010a: 27-28; 2011c: 79; 2012a: 128; 2017a: 128; 2015: 67; 2015b: 109; 2016a: 109; 2016b: 109; 2019a: 120; 2020b: 120)'nin yayınlamış olduğu istatistikler, güncel veri sunmakta ve Eskişehir'deki görme engelli sayısının yıllar içindeki değişimine ilişkin olarak da bir izlenim sağlamaktadır. Bu kapsamda Tablo-6 ve Grafik-1 bu değişimi izlemek için önemlidir. Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2017b: 116-129; 2018a: 115-128)'nin 2016 ve 2017 yılları için hazırlamış olduğu istatistiklerde ise net görme engelli sayısı belirtilmemiş olup, görme ile ilgili sorunlar listenerek kişi sayısı verilmiştir. Ancak “körlük ve görme azlığı”, “görme bozuklukları ve körlük” gibi birbirini yineleyen kategoriler de bulunmakta olduğundan (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2018a: 115-128), bu yıllara ait net görme engelli sayısına ulaşamamıştır. 2015 ve 2019 yılları için hazırlanmış istatistiklerde de 2014 ve 2018 yılında kullanılan istatistikler aynen kullanılmıştır (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2016b: 109; 2020b: 120). Tablo-6, ilgili belgelerden edinilen Eskişehir'deki yıl tabanlı görme sayısını göstermektedir. Grafik-1 ise aynı

verilerden yararlanılarak bunun yıllar içindeki değişimini daha net gösterebilmek adına oluşturulmuş olan bir grafikdir.

Tablo-7. Örneklem

Numara	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Yaş	Engel Durumu	Doğuştan/Sonradan Görme Engelli	Eskiz Çizimi
K1	Erkek	Lisans	45-60	Görme Engelli	Doğuştan	Var
K2	Erkek	Lise	30-45	Görme Engelli	Sonradan	Var
K3	Kadın	Lisans	30-45	Görme Engelli	Sonradan	Yok
K4	Kadın	Yüksek Lisans	30-45	Görme Engelli	Sonradan	Yok
K5	Erkek	Lisans	18-30	Görme Engelli	Doğuştan	Yok
K6	Erkek	Lisans	45-60	Az Gören	Doğuştan	Var
K7	Erkek	Lise	18-30	Görme Engelli	Doğuştan	Var
K8	Erkek	Lisans	30-45	Görme Engelli	Sonradan	Var
K9	Erkek	Lise	30-45	Görme Engelli	Sonradan	Var
K10	Kadın	İlkokul	45-60	Görme Engelli	Doğuştan	Yok
K11	Kadın	Ortaokul	45-60	Görme Engelli	Doğuştan	Var

Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Araştırmanın evreni, Eskişehir'de yaşayan görme engellilerdir. Eskişehir'de yaşayan görme engellilerin sayısı, en güncel verinin bulunduğu yıl olan 2020'de 1270'i erkek 885'i kadın olmak üzere toplam 2155'dir (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2021b: 120). 2155 kişiden oluşan evrenin, örnekleme; 7'si erkek 4'ü kadın olmak üzere 11 görme engelliden oluşmaktadır³².

32 11 katılımcıyla mülakat şeklinde gerçekleştirilen bir diğer çalışma olarak Welch-Devine ve Campbell (2010)'ın çalışması örnek gösterilebilir. Ayrıca ilk kent imgesi çalışması olan ve evreni görenlerle tanımlı Lynch (1960 [2019])'in çalışmasında da Los Angeles ve Jersey City'de 15'er kişiyle araştırma gerçekleştirilmiştir. Diğer yandan nitel araştırmalarda,

Araştırmaya katılan 11 görme engelli bireyin 10'u total görme engelliyken, 1'i az görendir. Katılımcı 11 kişinin 6'sı doğuştan görme engelliyken, 5'i sonradan görme engelli olmuştur. Detaylı bilgi Tablo-7'deki katılımcı listesinde gösterilmektedir. Bu liste hazırlanırken; kişisel verilerin korunması gereğince, katılımcıların anonimleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla da Kişisel Verileri Koruma Kurumu (2018: 15-39)'nun rehberinde yer alan öneriler uygulanmıştır. Bu kapsamda Tablo-7 hazırlanırken; değişken çıkartılmış (Kişisel Verileri Koruma Kurumu, 2018: 18), alt ve üst sınır kodlama uygulanmış (Kişisel Verileri Koruma Kurumu, 2018: 21-22), global kodlama gerçekleştirilmiş (Kişisel Verileri Koruma Kurumu, 2018: 22-23) böylece veriler üzerinden katılımcıların kim olduğuna ilişkin çıkarım yapılabilme olasılığı düşürülmüştür.

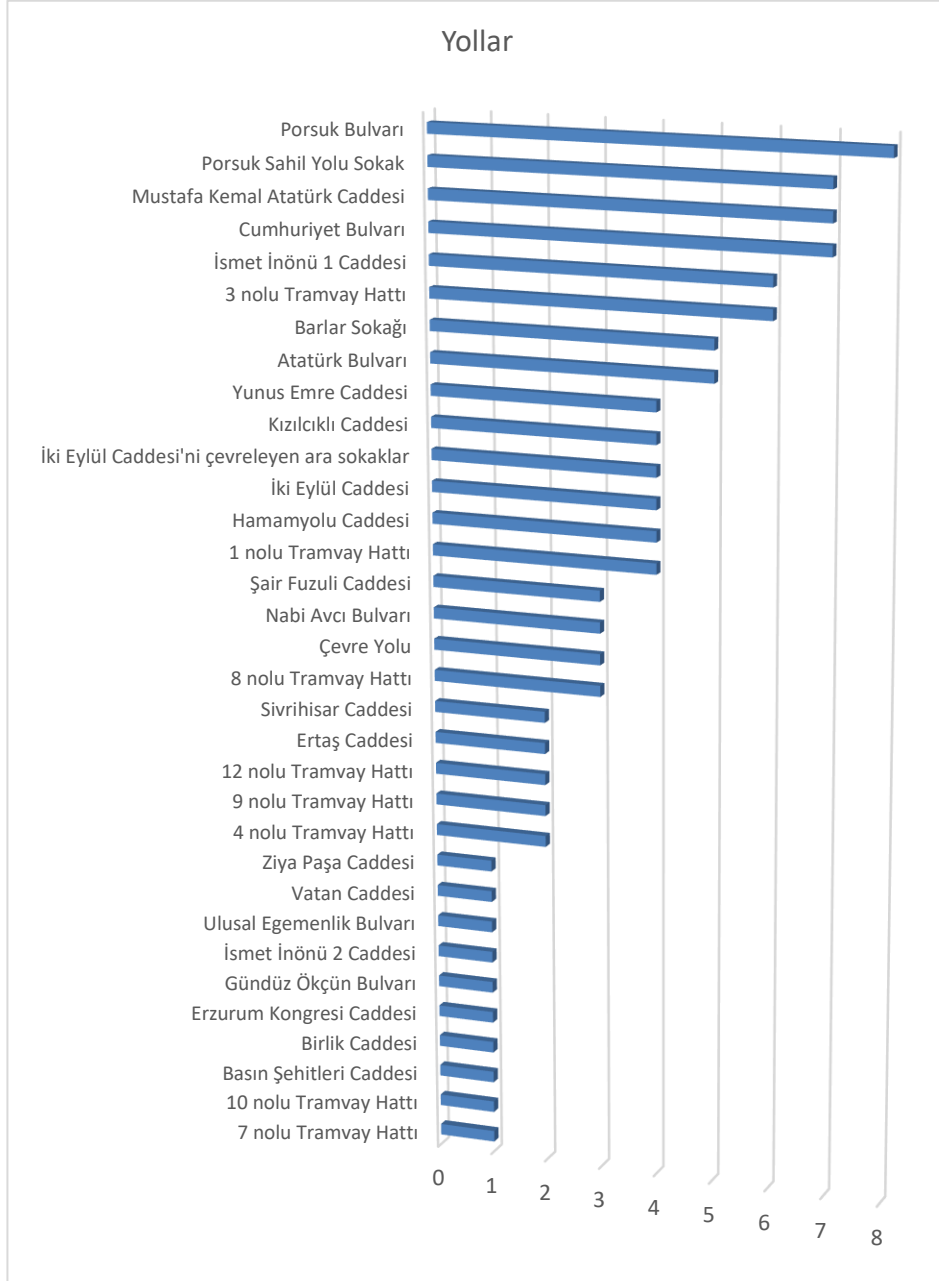
3. Araştırmanın Bulguları

Yollar

Yollar; kentin sokaklarını, yaya yollarını, toplu taşıma alanlarını, kanalları ve demiryollarını kapsamaktadır. İnsanlar hareket halindeyken kenti gözlemlemekte ve bütünle ilişkisini kurmaktadır. Hareket halinde olunan yerler, yollar olduğundan; yollar, kent imgesinde kritik bir öneme sahiptir (Lynch, 1960 [2019]: 52). 1960 yılında Jersey City, Boston ve Los Angeles kentlerinde Lynch tarafından gerçekleştirilen kent imgesi çalışmasında; yolların, pek çok kişinin imgesinde baskın olduğu saptanmıştır (Lynch, 1960 [2019]: 52). Kenti iyi tanıyan insanlarda yollar arası ilişkiler ve bağlantılar kuvvetlidir (Lynch, 1960 [2019]: 54-55). Bunun yanında, yollar; kent imgesinin iskeletini oluşturan öğelerdir (Gold, 2011 [2021]: 502-503).

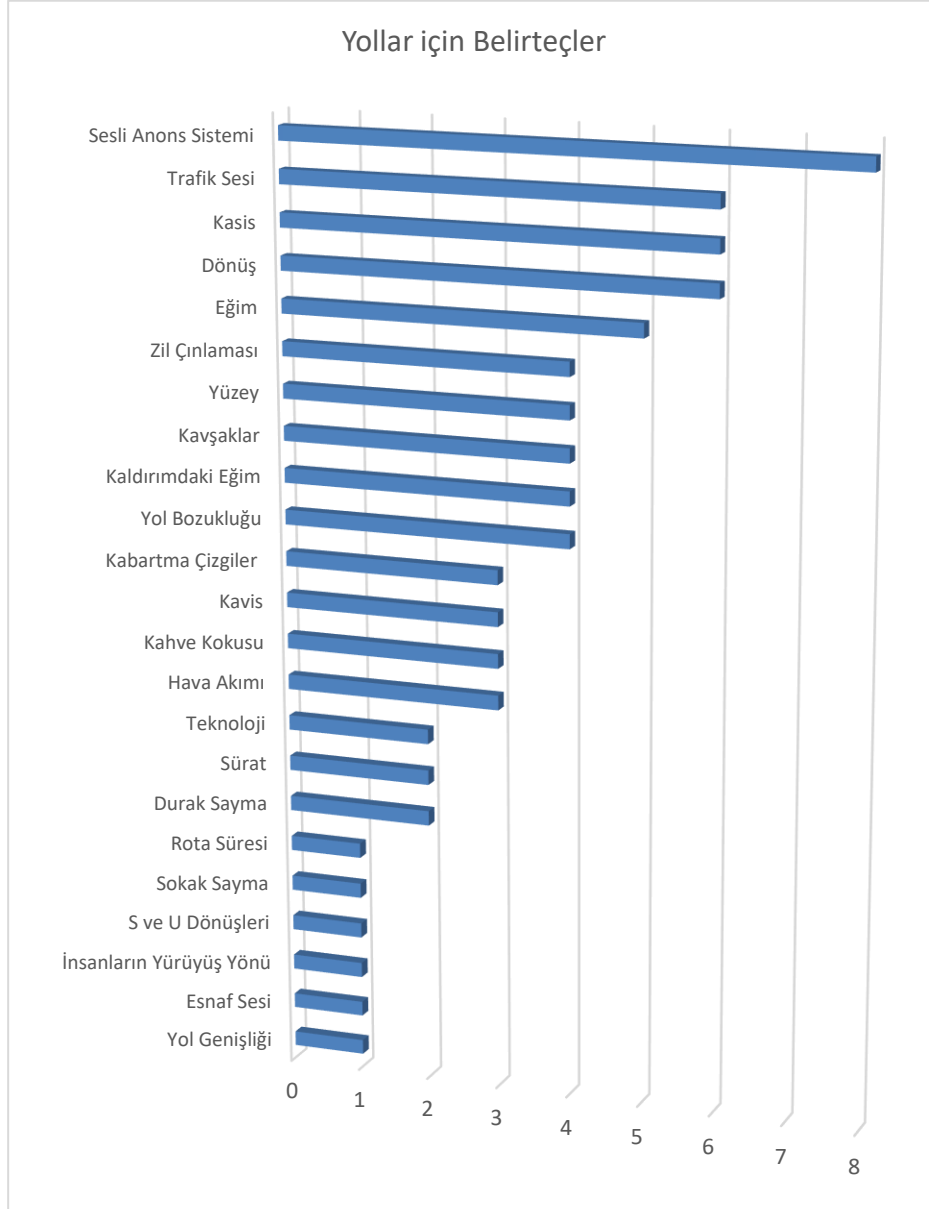
Eskişehir üzerine görme engellilerle yapılan görüşmeler neticesinde en çok bahsedilen yol ögesi, Porsuk'u çevreleyen Porsuk Bulvarı ve Porsuk Sahil Yolu Sokak olarak saptanmıştır. Bu iki yol ögesi de araç trafiğine kapatılmış yollardır ve yaya kullanımına özgülenmiştir. Bunun yanında 11 katılımcıdan 9'u, Eskişehir denince aklında oluşan imgenin, kent içi raylı sistem üzerine kurulu olduğunu beyan etmiştir. Bunda da Eskişehir'deki tramvayların sesli anonsa sahip olması önemli bir etkidir. Tramvayın sesli anons sistemine sahip olması; hem görme engellilerin kente ilişkin imgelerini güçlendirmekte hem de kent içi ulaşımında daha az dikkat ve çaba göstererek hareket etmelerini sağlamaktadır. Bu durum da okunaklılığı artırıcı bir niteliktedir. Katılımcıların dile getirdikleri diğer yol öğeleri Grafik-2'de gösterilmektedir.

örneklem temsili niteliğinden çok toplumsal yaşamı nasıl aydınlattığıyla ilgilendiğinden (Neuman, 2006 [2014]: 320), araştırmanın katılımcı sayısı bilimsel olarak yeterlidir.

Grafik-2. Yollar

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Solda katılımcılar tarafından belirtilen yol isimleri, sağda kaç katılımcı tarafından bu yol ögesinin ifade edildiği gösterilmektedir.

Grafik-3. Yollar için Belirteçler

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Solda katılımcılar tarafından ifade edilen belirteçler, sağda kaç katılımcı tarafından bu belirtecin dile getirildiği gösterilmektedir.

“Karayolu varken de ben buradaydım ve çalışıyordum. O zaman benim beynimde dar bir Eskişehir vardı. Evet dardı. Çünkü sadece başlangıç noktama hedef noktama odaklanmıştım. ... Şimdi ise, demiryolunun her geçen gün genişlemesi benim Eskişehir özelindeki haritamı daha da genişletti. Örneğin her durak arası yaklaşık 300, en uzun 500 metre aralıktır. Ben artık o aralarda ne var onu bile biliyorum. Tramvayın güzelliği işte bu, demiryolunun özelliği işte bu!” (K8, 2021).

“Bence şu an Eskişehir’deki körlerin en belirgin şeyleri tramvay duraklarıdır, çok net söylüyorum ben bunu.” (K1, 2021).

“... tramvay bizim için yani görme engelliler için olmazsa olmaz.” (K6, 2021).

“... bağımsız harekete herkes bir anda kavuşmuyor, onun zorluğunu yaşıyor; bunu bilen birisi olarak söylüyorum. ... benim yaşadığım yere tramvayın gelmiş olması, benim için en büyük nimet ki hala öyledir. Mesela tramvay çalışmasın 3 gün, biz otobüsle seyahat edelim, ne kadar bağımsız hareketimiz olduğunu düşünelim, zorlanırsınız... Zorlanırsınız...” (K5, 2021).

Katılımcılar tramvayın kendileri için bu olumlu niteliğini; tramvayın sesli anons sistemine sahip olmasının yanı sıra belediye otobüslerinin aksine tramvay duraklarının sabit olmasına ve tramvayların durak atlamamasına ya da durak olmayan yerlerde yolcu indirip bindirmemesine dayandırmaktadır. Ancak görüşmeciler tarafından otobüslerde durak isimlerini belirten sesli anons sisteminin bulunmasının, otobüslerin oluşturduğu belirtilen dezavantajları bertaraf edeceği de belirtilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan 11 katılımcıdan 2’si navigasyon temelli sesli telefon uygulamaları kullandıklarını, bu sayede kent içi otobüs seyahatlerinde sesli anons sistemi olmaksızın yerlerini öğrenebildiklerini belirtmişlerdir. Bu katılımcılardan biri ise, herkesin akıllı telefona sahip olamayabileceğini, otobüslerin kendi sesli anons sisteminin bulunması gibi daha kalıcı ve kapsayıcı bir çözüm getirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

“... aslında Eskişehir’de bu konuda şanslıyız en azından; yerel yönetim ... bana ... kış olunca kömür verseydi, işte evime erzak verseydi, ... güya bana yardım ediyor; ... belediyeye ... maliyeti olacaktı bu işin. Belediye bana bunu yapmadı, dedi ki “ben tramvay yapacağım arkadaş” dedi. Benim için daha iyi oldu. “Şurada otobüs bekleyeceğim, otobüsü kaçırdım mı kaçırmadım mı” diye bir düşüncem yok, “duracak mı durmayacak mı” diye bir düşüncem yok, ... güvenli şekilde istediğim yere gidebiliyorum.” (K8, 2021).

Sesli anons sistemi dışında yolların belirteçleri arasında; kasisler, eğim, kavisler, yüzey, dönüşler, yol genişliği, ses ve kokular gibi birçok belirteçten

bahsedilmiştir. Bu konuda en öne çıkan yol ögesi Hamamyolu'dur. Hamamyolu'ndaki kahvecilerden gelen zil sesleri ve kahve kokusunun yanı sıra yine Hamamyolu'ndaki Yediler Parkı'nın ahşap yüzeyi, Hamamyolu'nu Hamamyolu yapan temel niteliklerdendir. Benzer şekilde İki Eylül Caddesi'nin etrafındaki ara sokaklarda yer alan Arnavut Kaldırımı şeklindeki döşemeler de önemli bir belirteç olarak öne çıkmaktadır. Arnavut Kaldırımı döşemelerin beyaz bastonun kullanılmasını zorlaştırdığı çoğu katılımcı tarafından belirtilmiş; ancak belirtilen ara sokaklara özgün bir nitelik kazandırdığından okunaklılığı arttırdığı ifade edilmiştir. Binaların arasından ya da diğer sokaklardan gelen hava akımları dahi yollarda konumu saptama konusunda önemlidir. Hava akımı sayesinde herhangi bir yolda ilerlerken, o yolun ara sokakla bittiği köşeye geldiği anlaşılabilir; kavis, kasis, eğim, kavşak, sürat gibi etkenlerle de bir yol ögesi üzerindeki konum saptanabilmektedir. Bu belirteçlerden diğerleri Grafik-3'te de gösterilmiştir.

Yollara ilişkin olarak bulguların özetlenmesi gerekirse, görme engellilerin Eskişehir'e ilişkin kent imgesinde en baskın unsur kent içi raylı sistem olduğu ve bunun temel nedeninin de tramvaylarda bulunan sesli anons sistemi olduğu saptanmıştır. Trafik sesi, kasis, dönüş, eğim, yüzey, kavşak, kavis gibi belirteçler de önemli olmakla birlikte; bu nitelikler güzergahın bağlamına göre önem kazanmaktadır. Örneğin iki yol ögesi birbiriyle trafik sesi, kasis, dönüş, eğim, yüzey, kavşak, kavis gibi nitelikler kapsamında benzerlik gösterebilmektedir; yani, benzer tarifler kentin iki veya daha fazla farklı yolu için de beyan edilmiştir. Ancak bireyler buldukları konum ve güzergahları bağlamında, duyumsadıkları özelliklerin neresi imlediğini saptayabilmektedirler. Fakat bu durum yine de görme engellilerin kent içindeki hareketlerinde yüksek düzeyde dikkat göstermelerini gerektirmekte ve kent içi güven hislerini ve konforlarını azaltmaktadır. Bu durumu bertaraf etmek ve görme engellilerin kentsel güven ve konforlarını artırmak için yapılacaklar sorulduğunda katılımcılar, iki bağlamda yanıt vermişlerdir. Bunlardan ilki, sosyolojik bağlamda; ikincisi fiziksel çevrede yapılacak değişimler kapsamındadır.

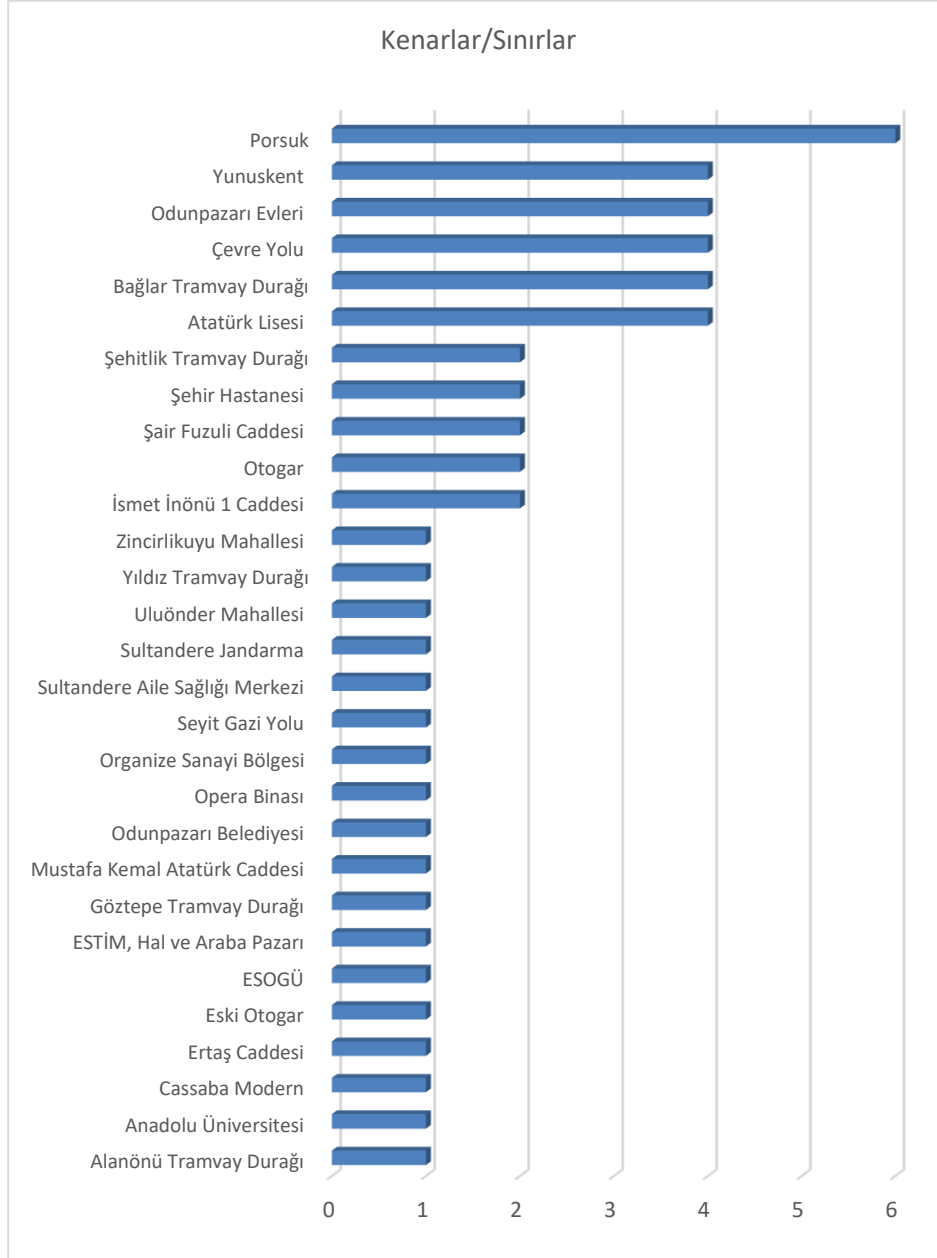
Katılımcılar sosyolojik olarak; hoşgörülü, eğitilmiş ve vicdanlı bir kent halkının, fiziksel çevredeki engellere rağmen görme engellilerin yaşadığı sorunları çözeceğini ifade etmiştir. Fiziksel çevreye yönelik ise katılımcılar; kentsel çevreye sıklıkla yerleştirilecek dokunsal ve işitsel belirteçlerle görme engelli bireylerin nerede olduğunu kimseye soru sormak zorunda kalmadan anlayabileceklerini belirtmiştir. Bu iki çözüm yolu, aslında var olan kentsel yapıdaki iki temel eksikliği de imlemektedir. Katılımcıların neredeyse hepsi; sarı çizgilerin ve engelli rampalarının önüne ya da üzerine konulan engellerden şikayetçidir. Bu durumu da kent halkının bilinçsizliğine bağlamaktadır. Ayrıca katılımcıların neredeyse hepsi; sarı çizgilerin çoğu zaman işlevsiz olduğunu,

çünkü bir süreklilik ve standart taşımadığını, kaldırım bitince sarı çizginin de bittiğini belirtmiş; bu nedenle çoğu zaman sarı çizgiler yerine kaldırım kenarı gibi doğrusal çizgilerle doğrultularını edindiklerini ifade etmiştir. Ayrıca sarı çizgilerin, eğer betondan yapılmazsa; kolayca bozulduğu ve kışın kayganlaştığı belirtilmiştir. Genel olarak ise sarı çizgilerin kadınlar için topuklu ayakkabı, erkekler için de yumurta topuk kundurularla yürümeye elverişli olmadığı ifade edilmiştir.

Kenarlar/Sınırlar

Kenarlar/sınırlar; kent imgesinde ulaşım aksı işlevine sahip olmayan doğrusal öğelerdir. Bölgeler arasında sınır işlevi görmekte ve kent imgesindeki süreklilikleri doğrusal olarak bölmektedirler. Kıyıları, demiryolları, idari sınırlar, duvarlar, su yolları; bunlara örnek gösterilebilir. Yanal bir referans işlevi görmekte; bölgeleri bitişirmekte ve ayırıştırmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 52). 1960 yılında Jersey City, Boston ve Los Angeles kentlerinde Lynch tarafından gerçekleştirilen kent imgesi çalışmasında; kenarlar/sınırların, pek çok kişinin imgesinde yollar kadar olmasa da baskın olduğu saptanmış ve çoğu kişinin yön bulmak amacıyla kullandığı önemli öğeler arasında yer almıştır (Lynch, 1960 [2019]: 52). Kenarlar/sınırlar, kentten kente de değişebilmektedirler. Geçit vermez niteliktedirler. En tipik örnekleri nehirlerdir (Lynch, 1960 [2019]: 69). Geçit vermez nitelikte olmayanlar ise bağlantı ve birleşme noktası işlevi görmektedirler. Yollar da sınır/kenar işlevi üstlenebilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 72).

Grafik-4. Kenarlar/Sınırlar

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Solda araştırma kapsamında saptanan sınır/kenar öğeleri, sağda bu öğelerin kaç katılımcı tarafından sınır/kenar öğesi olarak nitelendirildiklerini gösterilmektedir.

Eskişehir'de görme engellilerin kent imgesinde en sık ifade edilen sınır ögesi Porsuk'tur. Porsuk, klasik kent imgesi kavramsal çerçevesinde (bknz. Lynch, 1960 [2019]: 52) gösterilmiş su yollarına bir örnek teşkil etmektedir. Çevre Yolu, Şair Fuzuli Caddesi, İsmet İnönü 1 Caddesi, Seyit Gazi Yolu, Mustafa Kemal Atatürk Caddesi de bu klasik kavramsal çerçeveye doğrusal ögeler olmaları bağlamında uymaktadır. Ancak Grafik-4'te de gösterildiği üzere Eskişehir'de görme engellilerin sınır ögesi olarak ifade ettikleri birçok doğrusal olmayan, ya da yanal referans işlevi görmekten uzak öge de gösterilmiştir. Belirtilmelidir ki kent imgesinin sınır/kenar bileşeni; kent imgesinin diğer bileşenlerinin yanı sıra bölge bileşeniyle daha yoğun bir ilişki içerisindedir. Çoğu sınır ögesi, katılımcılar tarafından, bölgelerden bahsedilirken ilgili bölgenin sona erdiği ya da başladığı yer olarak tanımlanmış; bu kapsamda da bir bina, tramvay durağı, mahalle ve hatta bir bölge, sınır ögesi olarak belirtilmiştir. Yunuskent, Zincirlikuyu Mahallesi, Uluönder Mahallesi, Organize Sanayi Bölgesi, ESOGÜ ve Anadolu Üniversitesi; noktasal olmayan ve iki boyutlu bir alanı imleyen, bölge ya da mahalle işlevi üstlenebilecek ögeler olarak sınır ögesi kapsamında ifade edilmiştir. Odunpazarı Evleri, Bağlar Tramvay Durağı, Atatürk Lisesi, Şehitlik Tramvay Durağı, Şehir Hastanesi, Otogar, Yıldız Tramvay Durağı gibi noktasal bir konum olarak gösterilebilecek, katılımcılar tarafından işaret ögesi ya da düğüm/odak noktası olarak da ifade edilmiş ögeler de sınır ögesi olarak gösterilmiştir.

Araştırmanın sınırlar/kenarlar kapsamındaki bulgularını özetlenmesi gerekirse; ilk olarak, görme engellilerin Eskişehir'deki kent imgelerinde sınırlar/kenarların, doğrusal ögeler olmalarının yanı sıra literatürdeki genel kanının aksine doğrusal olmayan, noktasal ya da iki boyutlu alanlar da oldukları belirtilmelidir. Literatürde sınır/kenar ögelerinin, doğrusal nitelikte oldukları için, yol ögeleriyle kesişebilecekleri ifade edilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 72); ancak Eskişehir'de görme engellilerle yapılan araştırmada, katılımcıların düğüm/odak noktası, bölge ya da işaret ögesi olarak ifade ettikleri ögeleri de sınır/kenar ögesi olarak gösterdikleri saptanmıştır. Bu durum Eskişehir'deki görme engellilerde kent imgesinin bizzat deneyimlenerek oluşturulmasıyla ilgilidir. Görme, çevreyi görmenin yanında haritalar gibi çevreye ilişkin oluşturulmuş görsel şablonları algılamakta; bu kapsamda da çevreye ilişkin bir önyargı oluşturmaktadır. Bu nedenle bireylerin kent imgesi üzerinde tektipleştirici bir etki doğurabilmektedir. Ancak görme duyusu denklemden çıkarıldığında, görme duyusu dışındaki diğer duyular uzaktan ziyade yakına ilişkin bilgi oluşturduğundan; görme engellilerin önceden edinilmiş bir önyargıyla hareket etmek yerine, bizzat kendi hareketleri ve deneyimleri sonucu doğan yargılarla oluşan bir kent imgesine sahip oldukları söylenebilir. Bu durum görme engellilerin kent imgelerinin öznel niteliklerinin ön planda olmasına neden olabilir, ki gerçekleştirilen araştırmanın bulguları; bu öznelliği

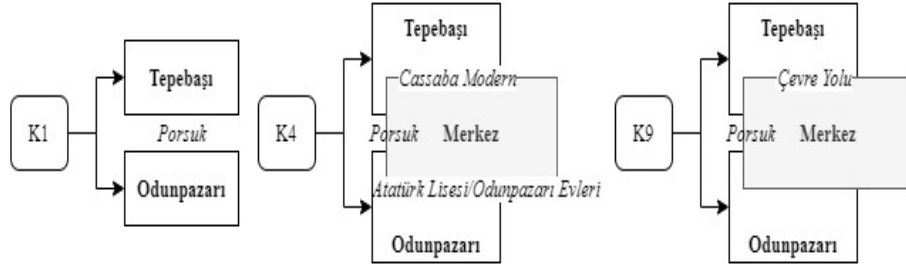
göstermektedir. Sınırlar/kenarlar bağlamında bu öznellikten bahsetmek gerekirse, sınır/kenar olarak gösterilen çoğu ögenin birbirinden farklı süreklilikleri kesen ya da birleştiren sınır/kenar ögesi oldukları daha detaylı şekilde bölgeler başlığında gösterilmektedir.

Bölgeler

Bölgeler, kentin bölümlerini oluşturan iki boyutlu alanlardır. İki boyutlu olduklarından, katılımcılar tarafından içinde bulunduğu hissedilen mekânlardır. Belirgin bir özelliğin sürekliliği ile tanımlanmakta ve dışsal referans noktası olarak da kullanılabilir (Lynch, 1960 [2019]: 52). Bu süreklilik, fiziksel nitelikte de sosyolojik nitelikte de olabilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 74). Kenti daha az tanıyan insanlarda, kenti bölgeler üzerinden tanımlama eğilimi daha yüksektir (Lynch, 1960 [2019]: 54). Kenti daha iyi tanıyan insanlarda da bölgeler güçlü olmakta olup, bu kişiler daha küçük ölçekli, işaret ögeleri gibi bileşenlere ağırlık verdiklerinden; bölgelere daha az değinmektedirler. Ancak Lynch'in çalışmasında kenti çok iyi tanıyan katılımcıların bölgeleri tutarlı şekilde oturtamadıkları ifade edilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 75). Bunun nedeni yüksek olasılıkla, teklin bilgisi ve çeşitliliği arttıkça tikel üzerine söz söylemenin zorlaşmasından kaynaklanmaktadır. Bölgelerin sınırları; katı ve belirgin ya da esnek ve belirsiz olabilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 77). Hatta bazı bölgelerin sınırları olmayabilir (Lynch, 1960 [2019]: 77). Bununla birlikte bazı güçlü düğüm/odak noktaları etrafı homojense bölge oluşturabilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 78).

Eskişehir'de görme engellilerin kent imgesinde bölgeler bağlamında öne çıkan en önemli olgu; öznelliktir. Şemalarla gösterilen katılımcıların bölge kapsamındaki algıları, yalnızca onların sözlerine sadık kalınarak oluşturulmuş; herhangi bir şekilde fiziki haritadan yararlanılmamıştır. Zaten araştırmanın konusu, görme engellilerin kent imgesi olduğundan, fiziki gerçeklikten ziyade görme engellilerin zihinlerindeki Eskişehir imgesi önem arz etmektedir. Bu kapsamda da fiziki gerçekliğe göre imgelerin ne denli doğru ya da yanlış olduğu değerlendirilmeyecek, bizzat imgenin kendisi incelenecek ve herhangi bir katılımcının bahsinde bulunduğu bölge ayrımlarının "hatalılığı", "doğruluğu" gibi bir değerlendirmede bulunulmayacaktır.

Şema-1. K1, K4, K9'un Bölge İmgeleri

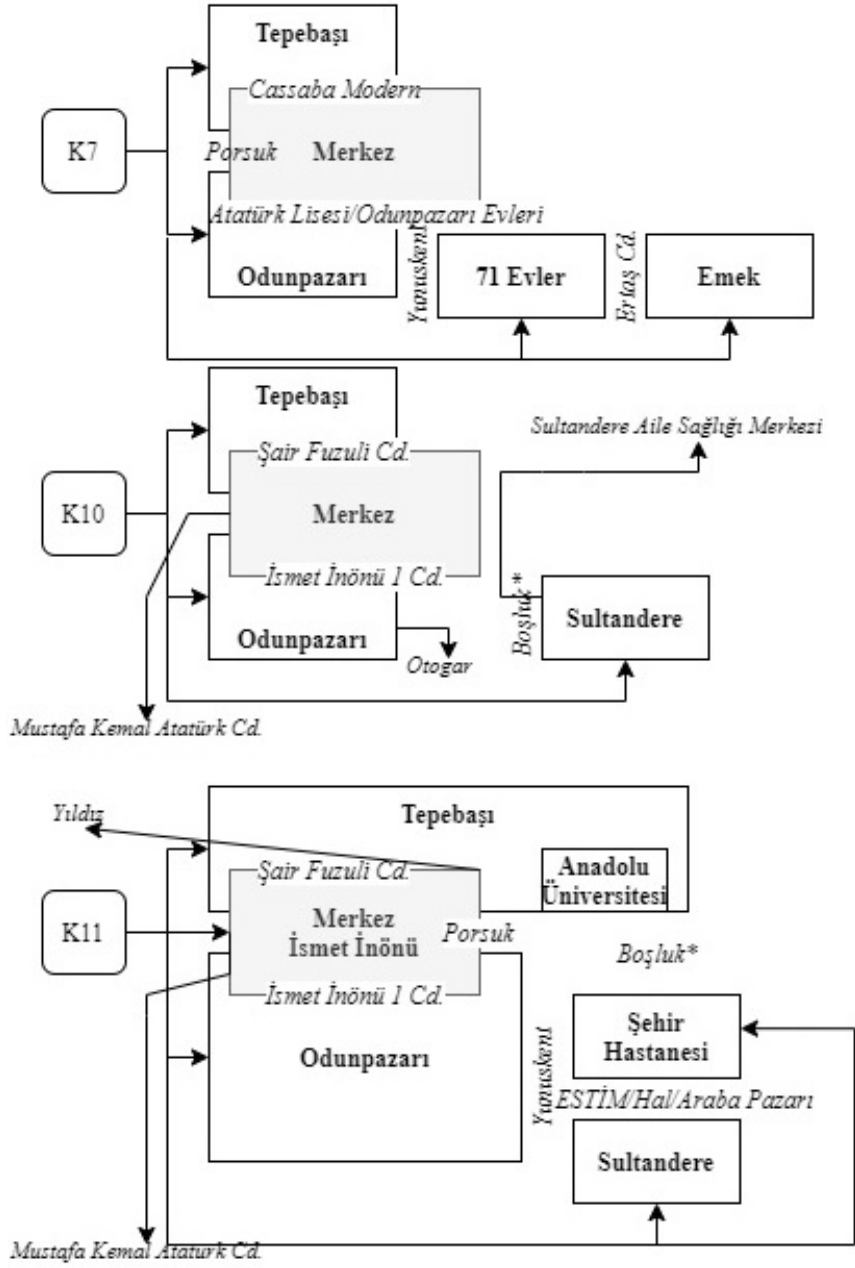

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Bölgeler kalın, sınırlar italik puntıyla yazılmıştır.

K1'in, K4'ün ve K9'un bölge tanımları birbirine çok yakındır. Bu nedenle bu katılımcıların bölge tanımları, aynı şema üzerinde gösterilmiştir. Bu yakınlığın nedeni, bu katılımcıların; daha nesnel nitelikte olan Odunpazarı-Tepebaşı ilçelerini bölge olarak belirtmeleridir. Şema-1'de K1, K4 ve K9'un anlatıları üzerinden oluşturulan bölge şemaları gösterilmektedir. Bu üç katılımcının ortak yönü; Tepebaşı-Odunpazarı idari ayrımını, bölge kapsamında dile getirmeleri ve yine idari olarak bu iki ilçeyi birbirinden ayıran Porsuk'u sınır ögesi olarak ifade etmeleridir. K1'den farklı olarak K4 ve K9, merkezden bahsetmiş; ve belirttikleri bu merkezde öznellikleri öne çıkılmıştır. K4'te Cassaba Modern ve Atatürk Lisesi/Odunpazarı Evleri ile sınırlanan Merkez, K9 tarafından Çevre Yolu ile sınırlandırılmıştır.

Katılımcıların bölge tanımları kapsamında birbirine yakınsayan bir diğer örnek K7, K10 ve K11'in bölge imgeleridir. K1, K4 ve K9'a benzer şekilde Tepebaşı-Odunpazarı ayrımı üzerinden gerçekleştirilen bu tanımlamalarda, ek olarak yeni bölgelerden bahsedilmiş ve bu nedenle bu katılımcıların bölge tanımları ayrı şema üzerinde gösterilmiştir. Şema-2'de katılımcılar, Şema-1'den farklı olarak Sultandere bölgesini ön plana çıkarmış ve bölgeler arasında onları bitiştirerek ya da birleştirerek ayıran bir sınır yerine boşluktan bahsetmiştir. Bu durum kent imgesinin daha geniş bir ölçeği kapsadığını göstermektedir. Şema-1'de gösterildiğine benzer şekilde Şema-2'de de Porsuk, Odunpazarı ve Tepebaşı bölgeleri arasında sınır ögesi olarak öne çıkmakta olup; Cassaba Modern, Şema-1'de K4 tarafından gösterildiği gibi merkezin Tepebaşı'yla kesiştiği sınır ögesi işlevi üstlenmektedir. İsmet İnönü 1 Caddesi'nin Merkez olarak nitelendirilen bölgenin Odunpazarı ile kesiştiği yer olarak sınır işlevi üstlendiği de saptanmaktadır. Şair Fuzuli Caddesi de Merkez olarak nitelendirilen bölgenin Tepebaşı Bölgesi ile kesiştiği yer olarak sınır işlevi üstlenmektedir.

Şema-2. K7, K10, K11'in Bölge İmgeleri

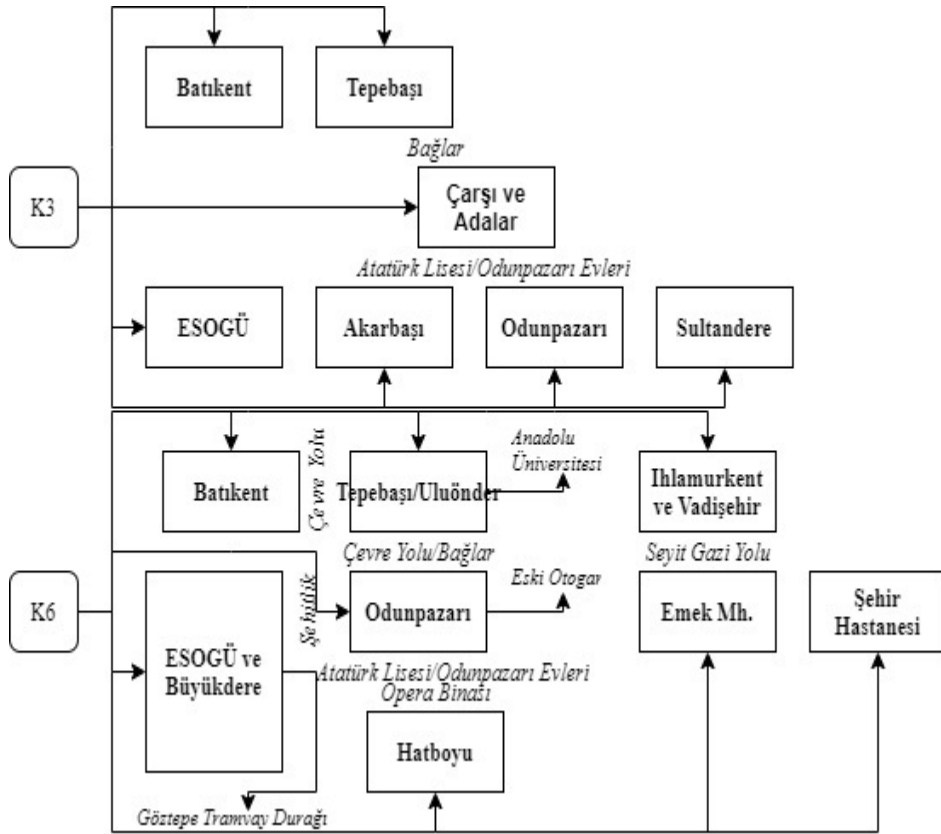

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Bölgeler kalın, sınırlar italik puntıyla yazılmıştır.

* Bir sınır ögesini değil; imgedeki boş alanı nitellemektedir.

K7 tarafından 71 Evler ve Emek; K10 tarafından Sultandere; K11 tarafından Sultandere ve Şehir Hastanesi ayrı bölgeler olarak ifade edilmiş; Şema-1'de saptanan temel ayrıma ek olarak yeni bölgeler tanımlanmıştır. K7, K10 ve K11; K1, K4 ve K9'a benzer şekilde Odunpazarı-Tepebaşı ayrımını sürdürmektedir; ancak belirtildiği üzere bu ayrımın yanında yeni bölgeler de tanımlanmıştır. Bu kapsamda K7, K10 ve K11'in daha öznel nitelikte bölge tanımları bulunduğu söylenebilir. Ancak bu özellikler arasında da halen ortaklıklar bulunmaktadır. K7 ve K11 tarafından Odunpazarı bölgesinin; doğu yönünde Yunuskent'le bittiği, bir boşluğun aşıldığı ifade edilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk Caddesi, K10 ve K11 tarafından Merkez'in batı yönü sınırı olarak belirtilmiştir.

Şema-3. K3 ve K6'nın Bölge İmgeleri

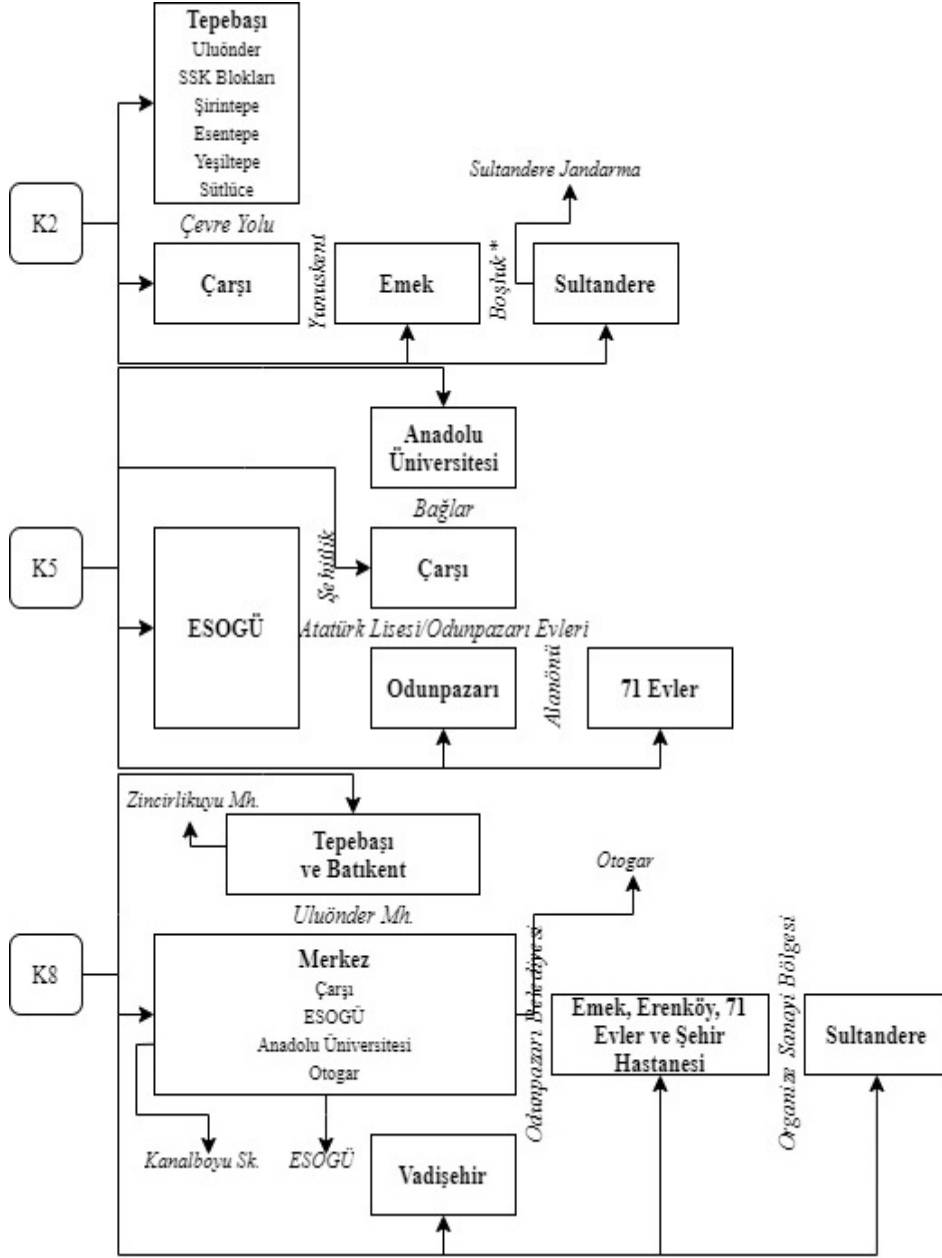

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Bölgeler kalın, sınırlar italik puntıyla yazılmıştır.

K3 ve K6'nın bölge tanımları, halen Odunpazarı-Tepebaşı ayrımını sürdürdüğü için Şema-1'de ve Şema-2 gösterilen katılımcıların bölge tanımlarıyla ortaklaşmakta; ancak diğer bağlamlarda farklılaşmaktadır. Şehir Hastanesi, Sultandere ve Emek; Şema-2'de gösterilen katılımcıların tanımlarında da yer alan bölgeler olup; Şema-3'te de yer almaktadır. Ancak K3 ve K6 bunların yanında pek çok bölge tanımına da girmiş; öznellik düzeyini artırmıştır. Bunlardan ilki; Tepebaşı'nın yanında Batıkent bölgesinden söz edil-mesidir. Şema-1 ve Şema-2'deki katılımcıların Tepebaşı içerisinde saydıkları Batıkent; K3 ve K6 tarafından ayrı bir bölge olarak nitelendirilmiştir. Şema-1 ve Şema-2'de gösterilen bölge tanımlarından farklı olarak ESOGÜ ve çevresi; K3 ve K6 tarafından ayrı bir bölge olarak nitelendirilmiş; Tepebaşı'nın bu şekilde bölünmesine benzer şekilde Şema-1 ve Şema-2'deki katılımcıların Odunpazarı kapsamında ele aldıkları ESOGÜ ve Akarbaşı da ayrı bölgeler olarak ifade edilmiştir. Bağlar, sınır ögesi olarak öne çıkmış; Atatürk Lisesi/Odunpazarı Evleri de K4 ve K7'de olduğuna benzer şekilde sınır ögesi olarak gösterilmiştir.

Şema-4'te de K2, K5 ve K8'in bölge tanımları gösterilmiştir. Bu bölge tanımlarının özelliği ve ayrı şema şeklinde gösterilmesinin nedeni, idari ayırım olan Odunpazarı-Tepebaşı ayrımını temel almamış olmalarıdır. Bu kapsamda K2, Tepebaşı'nı detaylıca anlatıp alt bölgelere ayırırken; K5, Tepebaşı'ndan bahsetmeyip, Anadolu Üniversitesi'ni bölge olarak nitelemekle yetinmiştir. K8; Batıkent'i ve Tepebaşı'nı tek bir bölge olarak nitelemiş; Merkez olarak nitelediği bölgeyi ayrıntılı şekilde anlatmış ve alt bölgelere ayırmıştır. ESOGÜ, K8 için Merkez'in alt bölgelerindenken, K5 için Şema-3'teki K3 ve K6'ya benzer şekilde ayrı bir bölgedir. K2; Sultandere'yi diğer katılımcılara benzer şekilde boşlukla tanımlamış; K8 ise Sultandere'yi kentle arasına boşluk koymadan tanımlayan tek katılımcı olarak öne çıkmıştır. K8 için Emek, 71 Evler ve Şehir Hastanesi tek bir bölge iken; K2 için Emek, K5 için 71 Evler ayrı bölgeler olarak belirtilmiştir. Çevre Yolu, Yunuskent, Bağlar ve Atatürk Lisesi/Odunpazarı Evleri ögeleri de diğer katılımcılara benzer şekilde sınır ögesi olarak öne çıkmıştır.

Şema-4. K2, K5, K8'in Bölge İmgeleri

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Bölgeler kalın, sınırlar italik puntuyla yazılmıştır.

* Bir sınır ögesini değil; imgedeki boş alanı nitelemektedir.

Görme engellilerin Eskişehir örneği üzerine oluşturdukları kent imgelerinin bölge öğeleri üzerine genel bir çıkarımda bulunulması gerekirse; idari olarak ayrılmış Odunpazarı-Tepebaşı bölgelerinin öne çıktığı söylenebilir. Bu durumun ise iki etkisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki; idari olarak yapılan bu bölümlenme, öğrenme gibi kanallarla bilişsel bağlamda kent imgesinin oluşumunda temel bir şablon niteliği görmektedir. Çünkü algıdan ziyade bilgiye dayanan gösterenler de bilişsel haritalara katkı sunmaktadır (Herskovits, 1986: 103).

İkinci olarak merkezden yönetimin taşra teşkilatının ve yerel yönetimlerin belirtilen idari ayrıma göre örgütlenmesi; kentsel çevrede de bu ayrıma göre farklılıklara neden olmakta ve bu sayede kent imgesinde bilişsel olarak oluşturulmuş şablonu pekiştirmektedir. Bu nesnel bir ayırım olsa da bireylerin kent imgesinde temel bir şablon olmaktan öteye gidememiş; bireyler kenti, deneyimleri ve yaşantıları sonucu edindikleri bilgilerle, bu idari sınıflandırmayı çeşitlendirerek daha ayrıntılı hale getirmişlerdir. Şematik olarak çok benzer görünen K4 ve K9'da dahi, belirtilen bölgelerin sınırları dolayısıyla farklılık ortaya çıkmış; K7, K10 ve K11 ise benzer bir şematik bölgeleme tanımıyla düşüncelerine başlayıp, farklı bölgelerle ve sınırlarla bu bölgeleri öznelenştirmişlerdir. K3 ve K6; Odunpazarı-Tepebaşı ikiliğini kullanmasına rağmen; K1, K4, K9, K7, K10 ve K11'den farklı bir şematik çerçeveye bu ikiliği kullanmış olup; yine öznelliklerini diğer bölgeleri tanımlarken göstermişlerdir. K2, K5 ve K8 ise bu ikiliği kullanmamış olup, daha öznel bölge tanımlamalarında bulunmuşlardır. Bu öznelliğe örnek verecek olursak; K8, rahat hareket edebildiği ve iyi bildiği yerleri merkez olarak nitelemektedir. Bu bağlamda iyi bilinen bir bölge için alt bölgeler ortaya çıkmakta; K2 tarafından Tepebaşı için sayılan alt bölgeler de bu duruma örnek teşkil etmektedir. K11 de benzer şekilde rahat hareket edebildiği yerleri merkez olarak tanımlamış; ancak herhangi bir alt bölge tanımında bulunmamıştır. Nesnel bir ayrıma dayanarak bölge tanımında bulunan K1 dahi, bu iki bölge arasında toplumsal ve fiziksel çevreye uyum açısından bir ayırımı bulunmuş ve öznel yargısıyla Tepebaşı'nın kendisi için daha uyumlu bir fiziksel ve toplumsal çevreye sahip olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde K4 de Tepebaşı'nı daha gelişmiş olarak nitelemektedir. K7 de tanımladığı bölgelerin bazılarını, bölgede oturan insanların ideolojik bakış açılarına göre belirlemiştir.

Bireylerin kendi deneyimleri üzerinden imgelerini oluşturmaları aynı zamanda bir katılımcı tarafından belirtilen bir bölgenin diğeri tarafından belirtilmemesini de açıklamaktadır. Örnek olarak K1, K2, K4, K7, K9, K10 ve K11'in ESOGÜ'yü bölge olarak tanımlamamaları gösterilebilir. Bu katılımcıların hemen hemen hepsi ESOGÜ'den haberdardır ve ESOGÜ'nün bulunduğu yere ilişkin izlenime sahiptir. Öyle ki, bu katılımcılardan birkaçıyla ESOGÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde görüşme gerçekleştirilmiştir ve

belirtilmelidir ki bu katılımcılar görüşme için bağımsız şekilde kendileri gelmişlerdir. Buna rağmen ESOGÜ'yü diğer katılımcıların aksine ayrı bir bölge olarak göstermemişlerdir. Bu durum onların yaşam rutininde ESOGÜ'nün ve etrafının, bir süreklilik oluşturacak kadar sıklıkla karşılaşılan ya da gündelik yaşamın kuruluşunda kritik bir işlev üstlenen bir alan olmamasıyla açıklanabilir. Ancak bu durum belirtilen tüm bölgelerin kişilerin yaşam rutininde öne çıkan niteliğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Örnek olarak K3; Sultandere'yi bölge olarak nitelemiş ancak Sultandere'yi bölge yapan nitelik olarak Sultandere'nin hiçbir fikrinin olmadığı bir alan olmasını ifade etmiştir. Bu durum ise tıpkı idari ayırımın oluşturduğu Odunpazarı-Tepebaşı ikiliği gibi, bireyin öğrenmiş olduğu bir bilgi üzerinden imgede oluşmuş bir bölge ögesine örnektir. Bu kapsamda özetle; alt bölgelere ayrılmış ve merkez olarak isimlendirilen ya da şemanın merkezinde/ortasında konumlandırılan alanların genel anlamıyla bireylerin daha güçlü imgeye sahip oldukları bölgeler oldukları söylenebilir. Ek olarak K11'in Sultandere'yi, ESTİM/Hal/Araba Pazarı olarak nitelediği sınırla Şehir Hastanesi'nden ayırması; K6'nın Tepebaşı-Batıkent ayırımı; K3'ün Akarbaşı-Odunpazarı ayırımı; ölçeksel bir farklılık içerdiğinden bir alt bölgeleme gibi görülebilir ve imgenin güçlü olduğu bölgeler olarak anlamlandırılabilir.

Düğüm/Odak Noktaları

Düğüm noktaları; kişinin kente girişini sağlayan ya da kentin bir bölümünden veya bölgesinden başka bir bölüm veya bölgesine geçişini sağlayan noktalardır. Somutlaştırmak gerekirse kavşaklar, ulaşım sisteminde süreklilikleri kestikleri ve bir geçiş noktası oldukları için düğüm/odak noktası olabilirler. Aynı zamanda faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlar da düğüm/odak noktalarına örnek teşkil edebilmektedir. Bir bölgenin çekirdeği ya da faaliyet merkezi olarak bölgenin sembolü olabilirler ve bölgenin karakteristiğine etkide bulunabilirler. Bu kapsamda büyük ölçekliyse kentin, daha küçük ölçekliyse bölgelerin nüvesi olarak işlev üstlenirler. Toplanma alanları, kavşaklar vb. birçok faaliyet ve yolun birleştiği noktalar, bunlara örnektir (Lynch, 1960 [2019]: 52-53).

1960 yılında Lynch tarafından gerçekleştirilen kent imgesi çalışmasında, her katılımcıda düğüm/odak noktalarına rastlanmış; hatta bazılarında baskın öge olarak nitelenmiştir (Lynch, 1960 [2019]: 53). Düğüm/odak noktaları yeterince güçlüyse ve etrafı homojen bir nitelikteyse bölge oluşturabilmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 78). Düğüm/odak noktaları, karakteristiklerin yoğunlaştığı alanlardır; kent ölçeğinde düşünüldüğünde büyük meydanlar örnek gösterilebilir (Lynch, 1960 [2019]: 80-81). Demiryolu istasyonları da düğüm/odak noktalarına örnektir (Lynch, 1960 [2019]: 82). Teoride sokak/cadde kesişimleri bile düğüm/odak noktası sayılmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 83). Temelde iki nitelik

üstlenmektedirler; ya kesişim noktalarıdır ya da yoğunlaşma alanlarıdır fakat her ikisini de üstlenen düğüm/odak noktaları da bulunmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 84).

Görme engelli bireylerin Eskişehir örneğindeki düğüm/odak noktası olarak en sık niteledikleri öge Atatürk Lisesi'dir. Tramvay durakları da genel olarak öne çıkmakta olup, 11 katılımcıdan 10'u tarafından dile getirilmiştir. Bu dile getirilişin nedeni, tramvayın görme engellilerin kentsel ulaşımında oynadığı hayati roldür. Bu kapsamda çoğu katılımcı, tramvay duraklarını genel olarak belirtmiş; sonrasında da bunu Belediye Tramvay Durağı, Atatürk Bulvarı Tramvay Durağı vb. şeklinde özelleştirmişlerdir. Bu kapsamda katılımcıların tramvay duraklarına yapmış oldukları bu özel vurgudan dolayı genel anlamıyla tramvay durakları, düğüm/odak noktası olarak gösterilmiştir. Bu durum aynı zamanda, tramvayın ve tramvay duraklarının görme engellilerin kent imgesinde baskın olduğunu da altını çizerek göstermektedir. Genel anlamıyla tramvay duraklarının dışında, kentsel mekânda biricik nitelik atfedilen Atatürk Lisesi gibi düğüm/odak noktaları da bulunmaktadır. Bunlar Tablo-8'te ve Grafik-5'te gösterilmiştir. Bu düğüm/odak noktalarından birden fazla katılımcı tarafından ifade edilenler, paragraf içerisinde ele alınacak; ilgilisi içinse tablo ve grafikte gösterilecektir. Tablo üzerinde kalın ve italik puntolarla imleme aracılığıyla, hangi düğüm/odak noktasının kavşak niteliğiyle mi yoksa faaliyetlerin yoğunlaştığı nokta olma niteliğiyle mi ya da her ikisiyle mi öne çıktığı gösterilmiştir.

Atatürk Lisesi; kentteki neredeyse tüm otobüs hatlarının kesiştiği bir nokta olup, tramvayın da geçtiği ve bunun yanında Atatürk Bulvarı, Cumhuriyet Bulvarı, İki Eylül Caddesi ve Yunus Emre Caddesi'nin de kesiştiği bir kavşaktır. Ayrıca bir katılımcı Atatürk Lisesi'nin buluşma noktası olduğunu belirtmiş; görüşme yapılan katılımcıların 4 tanesi de Atatürk Lisesi'nin buluşma noktası işlevinden bahsetmemiş olsalar da çalışmaya ilişkin görüşme yapmak için Atatürk Lisesi'ni buluşma noktası olarak belirlemişlerdir. Bu kapsamda Atatürk Lisesi'nin bir buluşma noktası olmasıyla, yalnızca kavşak değil faaliyetlerin de yoğunlaştığı bir nokta olarak düğüm/odak noktası olduğu saptanmıştır.

Çarşı Tramvay Durağı'da, Atatürk Lisesi'ne benzer şekilde hem tramvay hatlarının aktarma noktası olarak kavşak noktası olma; hem de dükkanların, devlet dairelerinin ve türlü diğer etkinlik yerlerinin yani faaliyetlerin yoğunlaştığı bir nokta olma işleviyle, düğüm/odak noktası olarak öne çıkmaktadır.

Borsa Tramvay Durağı ise hem Borsa Bulvarı ve Cumhuriyet Bulvarı'nı kesiştiren bir kavşağın üzerinde olması dolayısıyla, hem de iki ayrı tramvay hattının geçtiği bir durak olması dolayısıyla kavşak özelliğiyle öne çıkan bir düğüm/odak noktasıdır.

Bağlar; hem bir katılımcı tarafından bölge merkezi olarak nitelenmiş, hem de eğlence mekânlarının ve dükkanların bulunduğu bir nokta olarak faaliyetlerin yoğunlaşmasıyla öne çıkan bir düğüm/odak noktasıdır.

Anıt Tramvay Durağı; hem İstasyon Caddesi'ni, İsmet İnönü 1 Bulvarı'nı ve Gençlik Merkezi Sokağı birbirine bağlayan bir kavşak olmasıyla hem de eğlence mekânları, TCDD Garı ve ESPARK gibi noktalara yakınlığıyla faaliyet yoğunluğunu taşımasıyla öne çıkan bir düğüm/odak noktasıdır. Uluönder Tramvay Durağı, dört ayrı tramvay hattını kesiştiren bir durak olması nedeniyle kavşak olarak öne çıkan bir düğüm/odak noktasıdır.

Hamamyolu; iki katılımcı tarafından bölge merkezi olarak ve ticaret, pazar ile diğer faaliyetlerin yoğunlaştığı bir nokta olarak nitelenmiş; bu kapsamda da düğüm/odak noktası olduğu saptanmıştır. Millet Cd.-Nabi Avcı Bulvarı Kavşağı, ilk anlamıyla ilgili yollar arasında kavşak niteliği üstlenirken; ESMAR da iki katılımcı tarafından Sultandere Bölgesi'nin merkezi olarak nitelenmiş ve ticaret ile kamu hizmetleri faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir düğüm/odak noktası olarak belirtilmiştir.

Yalnızca tek bir katılımcı tarafından ifade edilmiş düğüm/odak noktalarından ise; Atatürk Bulvarı Tramvay Durağı, Belediye Tramvay Durağı, Birlik-Ulusal Egemenlik Kavşağı, Hava Müzesi Tramvay Durağı, Otogar-Çevre Yolu Kavşağı, Porsuk Spor Salonu Tramvay Durağı, Sazova-Stadyum Kavşağı, SSK Tramvay Durağı ve Yunuskent Tramvay Durağı, kavşak olarak; Eczacılık Tramvay Durağı ve İsmet İnönü Tramvay Durağı, faaliyetlerin yoğunlaştığı noktalar olarak; Esnaf Sarayı ise hem kavşak hem de faaliyetlerin yoğunlaştığı bir nokta olarak nitelenmiştir.

Tablo-8. Düğüm/Odak Noktaları

Düğüm/Odak Noktası	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
<i>Anıt Tramvay Durağı</i>				✓		✓			✓ ³³		
Atatürk Bulvarı Tramvay Durağı								✓			
<i>Atatürk Lisesi</i>	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓
<i>Bağlar</i>		✓		✓ ³⁴		✓					
Belediye Tramvay Durağı								✓ ³⁵			
Birlik-Ulusal Egemenlik Kavşağı									✓		
Borsa Tramvay Durağı								✓		✓	✓ ³⁶
<i>Çarşı Tramvay Durağı</i>	✓	✓			✓					✓	✓
<i>Eczacılık Tramvay Durağı</i>									✓ ³⁷		
<i>ESMAR</i>		✓ ³⁸									✓ ³⁸
<i>Esnaf Sarayı</i>					✓						
Millet Cd.-Nabi Avcı Bulvarı Kavşağı		✓						✓			
<i>Hamamyolu</i>				✓ ³⁹		✓ ⁴⁰					
<i>Hava Müzesi Tramvay Durağı</i>									✓ ⁴¹		
<i>İsmet İnönü Tramvay Durağı</i>									✓ ⁴²		
Otogar-Çevre Yolu Kavşağı											✓ ³⁵
Porsuk Spor Salonu Durağı		✓ ⁴³						✓ ³⁵			
Sazova-Stadyum Kavşağı							✓				
SSK Tramvay Durağı	✓										
Tramvay Durakları	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
Uluönder Tramvay Durağı	✓	✓									
Yunuskent Tramvay Durağı								✓ ³⁵			

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Kavşak noktaları kalın, faaliyetlerin yoğunlaştığı noktalar italik, her iki durumun gerçekleştiği noktalarsa hem italik hem de kalın punto ile yazılmıştır.

33 ESPARK'ın faaliyet/etkinlik yoğunlaştırıcı niteliğine atfla belirtilmiştir.

34 K4, Tepebaşı olarak nitelediği bölgenin merkezi olarak Bağlar'ı belirtmiştir.

35 K8, ilgili düğüm/odak noktasını; tramvayın makas değişimleriyle oluşan titreşimler üzerinden anladığını belirtmektedir.

36 K11, ilgili kavşağın görme engelliler için tehlikeli ve aşılması zor bir kavşak olduğunu belirtmiştir.

37 K9, ilgili düğüm/odak noktasını Anadolu Üniversitesi'nin yoğunlaştırıcı niteliğine atfla belirtmiştir.

38 K2 ve K11 ilgili düğüm/odak noktasını Sultandere olarak nitelediği bölgenin merkezi olarak belirtmiştir.

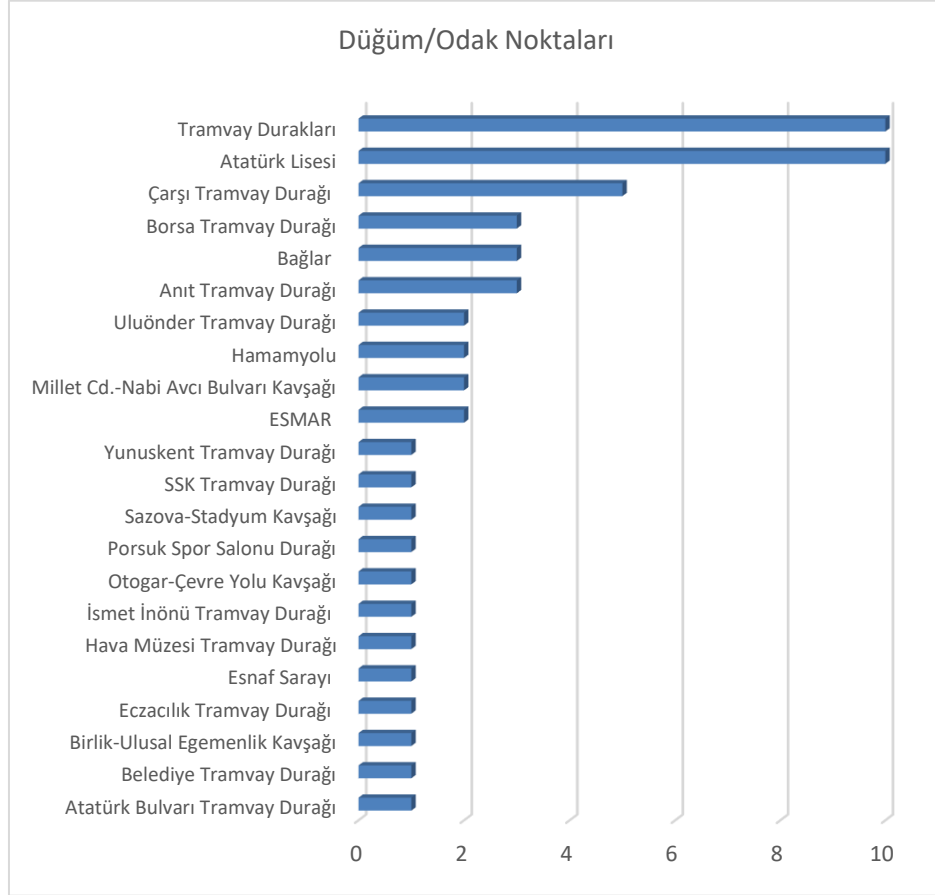
39 K4, ilgili düğüm/odak noktasını Odunpazarı olarak nitelediği bölgenin merkezi olarak nitelemiştir.

40 K6, ilgili düğüm/odak noktasını Eskişehir'in merkezi olarak nitelemiştir.

41 K9, ilgili düğüm/odak noktasını Tepebaşı Belediyesi'nin yoğunlaştırıcı niteliğine atfla belirtmiştir.

42 K9, ilgili düğüm/odak noktasını Kanatlı AVM'nin yoğunlaştırıcı niteliğine atfla belirtmiştir.

43 K2, ilgili düğüm/odak noktasını; tramvayın makas değişimleriyle oluşan titreşimler üzerinden anladığını belirtmektedir.

Grafik-5. Düğüm/Odak Noktaları

Yazar tarafından hazırlanmıştır. Solda araştırma kapsamında saptanan sınır/kenar öğeleri, sağda bu öğelerin kaç katılımcı tarafından sınır/kenar öğesi olarak nitelendirildiklerini gösterilmektedir.

İşaret Öğeleri

İşaret öğeleri, noktasal referans kaynaklarıdır. Bölgeler gibi içine girilebilir nitelikte değillerdir. Bir bina, işaret levhası, dükkan, dağ, kule, altın kubbe ve hatta güneş bile işaret öğesi olabilir. Güneş gibi, dağ gibi, ay gibi bazı işaret öğeleri diğer küçük ölçeklilere kıyasla daha yüksekte yer almakta ve birçok yerden görülebilir niteliktedirler. Ağaçlar ve kapı kolları gibi detaylar da işaret öğesi niteliği üstlenebilmektedir. Bir kent ne kadar tanınıyorsa, işaret öğelerinin kullanılabilirlikleri de o kadar artmaktadır (Lynch, 1960 [2019]: 53-54).

Lynch'in 1960 yılında gerçekleştirmiş olduğu kent imgesi çalışmasında, çok sık rastlanılan (Lynch, 1960 [2019]: 53-54) ve kenti en iyi tanıyan insanlar tarafından sıklıkla belirtilen bileşen, işaret öğeleridir (Lynch, 1960 [2019]: 55). İşaret öğeleri, temelde basit fiziksel öğelerdir; süreklilikler içerisinde ayrışan yani bağlamına tezat oluşturan öğeler olabildikleri gibi, bağlam içinde kolay hatırlanan öğeler de olabilmektedirler (Lynch, 1960 [2019]: 87). Bir kavşakta karar vermek gerekli olduğundan dikkat artmakta ve bu durum, kavşak etraflarında bulunan işaret öğelerinin farkedilmesini artırarak onları güçlendirmektedir (Lynch, 1960 [2019]: 89).

Eskişehir'de görme engellilerle gerçekleştirilen bu çalışmada; 11 görme engelli katılımcı tarafından toplam 45 işaret öğesi belirtilmiştir. Bunların her biri için ayrıntılı tablo Ek-1'de gösterilmiştir. İşaret öğeleri, kent imgesinin diğer unsurlarına kıyasla daha özgül algısal niteliklerin izlenebildiği kent imgesi unsurlarıdır. Bu nedenle bu başlık altında görme engelli bireylerin, ilgili işaret öğesini nasıl kavradıklarını ve algıladıklarını göstermek amacıyla; "... *haberiniz olmadan götürülseniz, o noktada olduğunuzu neye dayanarak anlarsınız?*" sorusuna verdikleri yanıtlar aktarılacaktır.

Adalet Sarayı; işitsel olarak önünden geçen Cumhuriyet Bulvarı'nın trafik ve tramvay sesiyle, dokunsal olarak da yekpare zemin yapısıyla ve önündeki oval yapıyla tanımlanmaktadır. Atatürk Lisesi; işitsel olarak yoğun trafik sesiyle, hava boşluğuyla ve somatosensorik olarak önündeki yüksek merdivenlerle tanımlanmaktadır. Esnaf Sarayı; bilişsel olarak çevresinin yayalaştırılmış olmasıyla ve kalabalıkla, işitsel olarak yavaş tramvay sesi, insan sesi ve baharatçılardan gelen çınlama sesiyle, somatosensorik olarak mermerimsi zemin yapısıyla, kokusal olarak da baharatçılardan gelen çemen ve diğer baharat kokularıyla tanımlanmaktadır. Reşadiye Camii ve Taşbaşı İş Merkezi; işitsel olarak tramvayın makas değiştirme sesiyle ve önündeki süs havuzunun su sesiyle, somatosensorik olarak da mermerimsi zemin yapısıyla tanımlanmakta; Büyükşehir Belediye Binası da bu niteliklerin yanında, bilişsel olarak etrafının yayalaştırılmış olması ve kalabalıkla, işitsel olarak hava boşluğuyla, yoğun olmayan trafik sesi ve tramvay sesiyle; Valilik ise bu niteliklere ek olarak dokunsal ve işitsel olarak önündeki demir korkuluklarla tanımlanmaktadır. ESPARK, işitsel olarak canlı müzik sesiyle, önündeki yumruk atma makinesinden gelen seslerle ve tramvay-trafik sesiyle; kokusal olarak da kahve kokusuyla tanımlanmaktadır. Eski Otogar; işitsel olarak trafik sesiyle, kokusal olarak ahşap kokusu ve Porsuk'un kokusuyla tanımlanırken; Merkez Ziraat Bankası, işitsel olarak önündeki -kentte nadir olan- sesli sinyalizasyonu olan trafik ışıklarından tanımlanmaktadır. Kurtuluş Kuruyemişi; işitsel olarak tramvay sesiyle, bilişsel olarak İsmet İnönü Tramvay Durağı'yla ve çevresinin yayalaştırılmış olmasıyla, somatosensorik ve işitsel olarak insanların akış

yönüyle ve kokusal olarak kuruyemiş kokusuyla tanımlanmaktadır. Eti Arkeoloji Müzesi; işitsel olarak yanındaki kafeden gelen müzik sesiyle ve kokusal olarak bahçesinden gelen çiçek kokusuyla tanımlanırken; Dede Korkut Parkı da işitsel olarak çocuk sesleriyle tanımlanmaktadır. Hamamyolu'ndaki Yediler Parkı da, işitsel olarak su sesiyle, somatosensorik olarak ahşap zemin yapısıyla ifade edilirken; Porsuk Bulvarı ile Porsuk Bulvarı Sahilyolu Sokak'ı yani Porsuk'un iki yanını birbirine bağlayan köprüler de, tekerlekli sandalye kullanan bireylerin yararlanması hedeflenerek oluşturulan rampalarla tanımlanmaktadır.

Tramvayın ve tramvay hatlarının görme engellilerin kent imgesindeki baskınlığı, işaret öğeleri belirtilirken de öne çıkmıştır. İşaret ögesi olarak belirtilen tramvay duraklarının biri hariç hepsinde yalnızca işitsel belirteçler öne çıkmaktadır. Bu kapsamda; İsmet İnönü Tramvay Durağı; soldan gelen trafik sesi, genç insan sesi ve sokak müziği sesleriyle; Bağlar Tramvay Durağı, önden gelen trafik sesiyle; Anadolu Üniversitesi Tramvay Durağı, sağdan gelen trafik sesi ve insan sesiyle; Hava Müzesi Tramvay Durağı, hava boşluğuyla, sessizlikle ve uzaktan gelen trafik sesiyle; Eczacılık Tramvay Durağı, arkadan gelen çevre yolu sesiyle ve iki yandan gelen trafik sesiyle; Uluönder Tramvay Durağı, arkadan gelen çevre yolu sesiyle ve otobüs duraklarından gelen insan sesiyle tanımlanmaktadır. Çarşı Tramvay Durağı ise, işitsel olarak baharatçıların çınlama sesiyle, insan sesiyle, kokusal olarak baharat kokusuyla ve somatosensorik olarak zeminin asfalt olmamasıyla tanımlanmıştır.

Katılımcılar genel olarak kamu binalarından kendilerine özgü işitsel, kokusal ve dokunsal bilgi alamadıklarını, bilişsel olarak kamu binalarını kavradıklarını belirtirken; kafeler, barlar, dükkanlar, eğlence mekânları ve lokantalar gibi özel sektör kapsamında yer alan bina ve dükkanların daha çok kokusal, işitsel ya da somatosensorik bilgi sağladıklarını belirtmişlerdir. Örneğin bir kıyafet mağazasından gelen müzik sesi, orayı anlamak için bir belirteç olabilmekte ve hatta müzik türleri bile bu kapsamda önem kazanabilmektedir. Bu bağlamda bir katılımcı, Çarşı Tramvay Durağı'nın etrafında yer alan kıyafet satan dükkânlardan asla arabesk müzik duyulmayacağını belirtmiştir. Benzer şekilde kokusal öğelerin de genellikle lokanta, kafe ve barlarda öne çıktığı belirtilmiştir.

İşaret öğeleri, görüldüğü üzere yollar, kenarlar/sınırlar, bölgeler ve düğüm/odak noktası olarak ifade edilen öğeleri de kapsamaktadır. Hamamyolu gibi önceden yollar kapsamında, tramvay durakları gibi önceden düğüm/odak noktaları kapsamında, Atatürk Lisesi gibi önceden hem düğüm/odak noktaları hem de sınırlar/kenarlar kapsamında gösterilen öğeler, işaret öğeleri kapsamında da ifade edilmiştir. 11 katılımcıdan 45 farklı işaret ögesine ulaşılmış, bunlar ayrıntılı şekilde Ek-1'de gösterilmiştir. İşaret öğelerinde diğer kent imgesi bileşenlerinde sık duyulmayan kokusal belirteçlerden daha sık bahsedilmiş; pek

çok işaret ögesi, katılımcılar tarafından işitsel ve somatosensorik açıdan da ayrıntılandırılarak anlatılmıştır. Bu nedenle, işaret öğelerinin; kent imgesinin en öznel bileşeni olduğu sonucuna varılmaktadır. Katılımcılar arasında ortaklaşmalar gerçekleşse de, katılımcıların ortaklaştığı işaret ögesini tanımlama şekli çoğunlukla farklılaşmaktadır.

Engellilik ve Kent

Eskişehir, katılımcıların tümü tarafından bir görme engelli için erişilebilir, yaşanabilir bir kent olarak tanımlanmıştır. Katılımcılardan hemen hemen hepsi, Eskişehir'in kendilerini özgür hissettirdiğini ifade etmiştir. Bu kapsamda Eskişehir'in tek merkezli bir kent olması katılımcıların çoğu tarafından olumlu bir nitelik olarak gösterilmiştir. Bunun yanında Eskişehir, görece planlı bir kent olarak tanımlanmış; bu kapsamda da planlılık, bağımsız hareket ve kent imgesi için olumlu bir nitelik olarak gösterilmiştir. Izgara kent planının daha güçlü olduğu yerlerde öngörülebilirliğin olduğunu belirten bazı katılımcılar; ızgara kent planının bağımsız hareket ve kent imgesi için olumlu bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Katılımcılardan bazıları, ayırık nizamın hakim olduğu alanların bitişik nizamın hakim olduğu alanlara göre daha okunaklı olduğunu belirtmiştir. Geniş ve ferah yolların varlığı ise katılımcıların çoğu tarafından bağımsız hareketi kolaylaştıran ve kent imgesini güçlendiren bir nitelik olarak gösterilmiştir.

Katılımcıların tümü bildikleri yerlerde daha güvende hissettiklerini, bu kapsamda da daha rahat hareket ettiklerini belirtmişlerdir. Diğer yandan bazı katılımcılar, iç mekânın sınırları daha net olduğundan ve sürprize açık olmadığından; daha bilindik olduğunu ve iç mekânda daha rahat hareket edebileceklerini belirtmişlerdir. Bunun tersine bazı katılımcılar ise dış mekânda daha rahat hissettiklerini, dış mekânı daha iyi bildiklerini belirtmişlerdir. Hatta bir katılımcı, evinin bulunduğu mahallede bastonsuz şekilde gezse dahi, mahalleyi iyi bildiğinden kaybolmayacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda kamu binalarının herkes tarafından bilinen yerler olduğundan kentsel iletişimde, yol tarifinde ve kent imgesinde öne çıktığı; ancak kokusal, işitsel ve somatosensorik açıdan özel binaların, kamu binalarından daha fazla bilgi sağladıkları saptanmıştır.

Porsuk'un etrafının çoğu katılımcıda iyi bilinmesinin altında, yayalaştırılmış alan olması yatmakta olduğundan; araç trafiğine kapalı alanların görme engellilerin kent imgesini güçlendirdiği sonucuna varılmaktadır. Bu saptama teyit amaçlı katılımcılara sorulduğunda, katılımcıların hepsi bunu doğrulamışlardır. Ancak kentin tümünün yayalaştırılmasını isteyip istemedikleri sorulduğunda, bazı katılımcılar araç sahiplerinin de kentte yaşadıklarını ve onlara göre de olanakların bulunması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca araç

trafiğinin oluşturduğu ses nedeniyle, bir belirteç olduğu da görüşmeler kapsamında saptanmıştır. Fakat bazı katılımcılar, yayalaştırılan yerde daha rahat oldukları için araç trafiği sesine gereksinimlerinin kalmadıklarını da beyan etmişler; bazı durumlarda araç trafiğinin oluşturduğu gürültü kirliliğinin, uzağı duyumsamak için hayati bir önem taşıyan işitmelerini güçleştirdiğini de belirtmişlerdir. Yalnızca araç trafiğinin değil, jet seslerinin ve diğer tüm gürültü kirliliği kaynaklarının da bağımsız hareketi olumsuz etkilediği katılımcılarca ifade edilmiştir.

Kış mevsimi ise görme engellilerin bağımsız hareketlerinde ve kent imgesinde olumsuz etki doğurmaktadır. Tüm katılımcılar, kışın hayatlarının daha da zorlaştığını ifade etmişlerdir. Kışın kar yağdığında eğer bu kar temizlenmezse; gidilen yer eğer bilinen bir yere ezberden gidildiği, eğer bilinmeyen ve ezberde olmayan bir yere hareketin çok zorlaştığı ifade edilmiştir. Bu durumun, kişiyi; yardım istemek zorunda bıraktığı ve sarı çizgilerin üstü karla kaplandığı ya da sarı çizgiler kayganlaştığı için, karda insan izlerini ayak tabanıyla takip etmek gibi ya da daha da risk alarak yolda araçların lastik izlerini takip etmek gibi yöntemlerle kışın hareket etmeye ittiği, katılımcılarca belirtmektedir.

“Kaldırımlarda karlar temizlenmediği zaman hiçbir belirteç bulamazsın hiçbir görme engelli karda yolunu bulabilirim diyemez. Yazın her tarafı okursun, kışın yalnızca seslere kalıyorsun. Koku da kalmıyor, dükkanın kapısını kapattığı zaman koku da çıkmıyor. Sırf sese kalıyorsun. ... Kar yağması körün bittiği an. Ben rahatça yolunu buluyorum diyemez hiçbir görme engelli yollar tamamen karla kaplıyken, yollar açıldığı zaman herkes buluyor o ayrı mesele.” (K2, 2021)

“Kar yağdığında bir şeyler daha da zorlaşıyor. Yani yolda yürümek eğer yolu açmışlar ise evet sizin için kolaylaşabilir ama yollar açılmamış ise her yer kar ise bu mümkün olmuyor, yani gidebileceğiniz yere gidemiyorsunuz mümkün değil. ... Kar yağdığı zaman tek başıma iş yerine gidemem çünkü kaldırımı bilemiyorsunuz yolu bilemiyorsunuz mümkün değil yani bulabilmek. ... Yağmur yağdığında çok fazla bir değişiklik olmuyor ama yağmur yağdığında etrafa konsantre olmak zorlaşıyor.” (K3, 2021).

“... kışın ise elinizde kullandığınız baston, sizin görme engelli olduğunuzu ifade etmek dışında başka hemen hemen hiçbir işe yaramıyor. Çünkü siz karda, eğer iyi bir kar yağdıysa özellikle kaldırımda mı yürüdüğünüzü, yolda mı yürüdüğünüzü, kıyıda mı yürüdüğünüzü, ortada mı yürüdüğünüzü pek de algılayamıyorsunuz ...” (K5, 2021).

Ayrıca kışın giyilen botların, ayak tabanıyla edinilen yere ilişkin duyumu engellediği de ifade edilmiştir. Ayak tabanının bu kapsamdaki önemi için K2'nin

sözleri önemlidir;

“Ayaklarınla ezberliyorsun gelip gittikçe, beyninde çıkarttığın haritadan ayrı olarak ayaklarınla hissettiğin bir harita da var. Yolların şekli, bozukluğu, düzgünlüğü, kaldırımların şekli... ayaklarımızla hissederek ayrı bir şekil haritası oluşturuyoruz mevki haritasının yanında. Bu ikisi birbiriyle örtüşüyor, kaybolduğumuz zaman ise bu ikisi birbiriyle örtüşmemiş oluyor. Mesela kafanda düşündüğün yere göre “şurada olmam gerekiyor” diyorsun ama ayaklarınla hissettiğin yer oradan bir emare vermiyorsa, kayboldun. ... Ayağımızın, bastonumuzun hissettikleriyle oluşan şekil haritasında, hissettiklerimizi beynimiz görüntüye çeviriyor, işitsel hafızayla birlikte hiç görmeyenimiz bile [doğuştan görme engellileri kastediyor]⁴⁴ görüntüye çeviriyor.” (K2, 2021).

Görüldüğü üzere kışın, görme engelliler için işitme duyusu dışında mekâna ilişkin bilgi kaynağı kalmamaktadır. Bu nedenle işitsel belirteçlerin çoğaltılması özellikle de kış aylarında daha da önem kazanmaktadır. Ayrıca K2'nin bu ifadesinden doğuştan ve sonradan görme engelli olma arasında bir uçurum olmadığı da çıkarılmaktadır. Bu kapsamda katılımcılar arasında da sonradan görme engelli olanlara doğuştan görme engelli olanlar arasında büyük bir farklılık ortaya çıkmamıştır. 20'li yaşlarından sonra görme engelli olan katılımcılar yalnızca görme engelli diline uyum sağlamakta zorluk çektiklerini belirtmişlerdir. Görme engelli dilinden kasıtları, “orada, burada, şurada” gibi işaret zamirlerinin kullanılmamasıdır. Bu işaret zamirlerinin ancak iletişimde bulunan insanlar görme duyusuna sahipken bir anlam içerdikleri belirtilmekte; görme engelli bireylerin bu işaret zamirleri yerine çok daha ayrıntılı tariflerde buldukları ifade edilmiştir. 20'li yaşlarından sonra görme engelli olan katılımcılar, bu kapsamda halen dillerinden bu işaret zamirlerini tam olarak atamadıklarını bu nedenle bazen iletişim sorunu yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bunun yanında kış olmayan aylarda da işitsel belirteçler önemini sürdürmektedir. K4'ün sözleri bu konuda önemlidir:

“Açıkçası ben sesleri takip ediyorum, dokunmaktan –anormal derecede titizim dokunmaktan hoşlanmam o nedenle görme engelli olmaya uygun değilim– çok hoşlanmıyorum o nedenle genelde seslerden yola çıkıyorum ama takıldığın noktada tabii ki dokunuyorsun.” (K4, 2021).

Benzer şekilde K8 de, somatosensorik belirteçlerin yanında işitsel belirteçlerin önemini vurgulamaktadır:

44 Köşeli parantez içerisinde yer alan ifade; Yazar tarafından, okuyucuya bağlamı verebilmek adına eklenmiştir.

“... Koku eksikse biraz zayıflar, çok az zayıflar bir şey hissetmezsin. Ama duymanı hadi kaybetmeyelim zayıflatalım; o zaman işin zorlaşır. Duymanı kaybedersen zaten yön kavramın olmaz o zaman bitiksin. Burada şu ortaya çıkıyor; duymayla dokunmayı aynı anda hareket ettirmek zorundasın. ...” (K8, 2021).

Araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir; öncelikle, kent imgesi öznel dir. Yol öğeleri kent imgesinde en nesnel nitelikte olan bileşen iken; işaret öğeleri, en öznel bileşendir. İkinci olarak görme engellilerin mekânsal algısı; gören bir bireye kıyasla eksiklikle ya da yetersizlikle değil, farklılıkla tanımlanmalıdır. Ek-2’de gösterilen görme engelli bireylerin Braille tablet aracılığıyla çizmiş oldukları eskizler; görme engelli bireylerin, gören bir bireyin mekân algısından daha eksik ya da yetersiz değil yalnızca nitel ya da nicel açıdan farklı bir mekân algısına sahip olduklarını göstermektedir. Üçüncü olarak; aşına olunan, bilinen yerler kent imgesinde daha baskındır. Dördüncü olarak, kış mevsimi; somatosensorik ve kokusal belirteçleri silikleştirdiğinden bağımsız hareketi güçleştirmekte, kent imgesinin doğrulanmasını veya oluşturulmasını da bu kapsamda olumsuz etkilemektedir. Beşinci olarak, araç trafiğine kapalı yayalaştırılmış alanlarda kent imgesi daha güçlüdür. Yayalaştırılmış alanlar hem yaya olarak hareket edilebilecek alanı genişlettiğinden somatosensorik duyumla keşif olanağını artırmakta, hem de araç trafiğinin oluşturduğu gürültü kirliliğini azalttığından iştme duyusundan alınacak verimi artırmaktadır. Altıncı olarak, tek merkezlilik ve planlılık, kent imgesini güçlendirmekte bağımsız hareketi de kolaylaştırmaktadır. Tek merkezlilik, faaliyetlerin tek bir merkezde yoğunlaşmasını sağladığından; sınırlı bir alanda pek çok kategori oluşturmakta, bu kapsamda imgeyi güçlendirmektedir. Planlı bir kent de, öngörülebilirlik ve standart sağladığından; bağımsız hareketi kolaylaştırmaktadır. Yedinci olarak, kentsel raylı sistem; görme engellilerin kent imgelerinin iskeletini oluşturmakta ve çoğu katılımcı için kent imgesinin kapsamının belirleyeni olmaktadır. Sesli anons sisteminin bulunması, duraklarının sabit ve değişmez olması, durak dışı bir yerde durma veya durak atlama olasılığının olmaması ve duraklarının arasının kısa mesafe olması; Eskişehir’in kentsel raylı sistemi olan ESTRAM’ın, görme engellilerin kent imgesinde baskın olmasını ve kent imgesini olumlu etkilemesini sağlamaktadır. Bu kapsamda bir katılımcının; eğer kaybolursa, ilk arayacağı/soracağı şeyin “buraya en yakın tramvay durağı neresidir?” sorusu olacağını ifade etmesi önemlidir. Son olarak Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (T.Y.: 32-33)’nin 2007 yılındaki performans programında Porsuk Bulvarı üzerindeki, Porsuk’un iki yanını birbirine bağlayan köprülerde, engelli rampalarının yapılmakta olduğu belirtilmiş, günümüzde de bu rampalar yapılmış halde hizmette bulunmaktadır. Bu rampaların, katılımcıların kent imgesinde bir belirteç olarak yer alması, kentsel politikalarla, sosyal bir inşa olan engelliliğin derecesinin azaltılabileceğine ilişkin bir örnek teşkil etmektedir. Bu kapsamda

görme engellilerin, gereksinimlerini ve taleplerini daha dolaylımsız şekilde dile getirmeleri, politikalarla sosyal bir inşa olan engelliliğin engelsizleştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle katılımcılara, kentte gerçekleştirilmesini istedikleri politika önerileri sorulmuş; bu öneriler bizzat aktarılmıştır. Aşağıda belirtilen öneriler, katılımcıların önerileridir ve bu öneriler için Yazar burada yalnızca dolaylı bir aktarıcı rolündedir:

1-Araç trafiğine kapalı, yayalaştırılmış alanların çoğaltılması;

2-Engelli rampalarının çoğaltılması ve önlerine ya da üzerlerine engeller konulmasına engel olunması;

3-Cadde ve sokakların kesiştiği köşebaşlarında işitsel ya da somatosensorik belirteçlerle, görme engelli bireyler için bilgilendirmelerde bulunulması;

4-Sarı çizgilerin tutarlı, standart ve makul yapılması; sarı çizgileri oluşturan malzemenin kaygan olmaması ve sağlam olması;

5-Otobüslere, tramvayda bulunan sesli anons sisteminin eklenmesi;

6-Otobüs ve tramvay duraklarına, gelen ve giden vasıtalar için sesli belirteçler eklenmesi;

7-Trafik ışıklarına, yeşil ve kırmızı ışığın yanmasına ilişkin sesli belirteç eklenmesi;

8-Sarı çizgilerin önüne engel koyan kişilere cezai yaptırım uygulanması;

9-Yolların ve kaldırımların standart olması, bozuklukların giderilmesi;

10-Bitişik nizam yerine ayrık nizama yönelinmesi;

11-Belediye tarafından görme engellilere yapılan hizmetler için bilgilendirme sistemi kurulması;

12-Yaya yeşil ışık sürelerinin uzatılması;

13-Kenttaşları, engellilik konusunda bilinçlendirici etkinlikler yapılması;

katılımcılar tarafından Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne önerilmekte ve Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nden talep edilmektedir. Yazar da bu konuda katılımcıların öneri ve talepleriyle aynı düşüncededir.

4. Bölüm Değerlendirmesi

Engellilik kapsamında bu kitabın içinde bulunduğu konum, sosyal modele yakınsayan ve görme engellilik özelinde de fark teorisinde bulunulan bir

konumudur. Çalışmanın hipotezleri, ilgili model ve teoriyle örtüşmektedir. Çalışmanın ikinci hipotezi olan ve fark teorisiyle çakışan “*Görme engellilik, mekân algılamada eksiklik ya da yetersizlik nedeni değil, farklılık nedenidir.*” önermesinin görgül doğrulanması üçüncü bölümdeki sonuçlarla ve Ek-2’de gösterilen görme engellilerin çizmiş olduğu eskizlerle sağlanmaktadır. Üçüncü bölümün en genel sonucu; görenler üzerinden inşa edilmiş olan kent imgesi kuramının tüm kavramsal çerçevesinin, görme engellilerle yapılan çalışma sonucu oluşturulan verilerle doldurulabilmesidir. Bu durum kategorik olarak bir eksikliğin ya da yetersizliğin olmadığını göstermektedir. Öte yandan görme engellilerin kent imgelerinde görsel belirteçlerden çok işitsel, somatosensorik ve kokusal belirteçler öne çıkmaktadır. Bu durum ise eksik ya da yetersiz olmayan mekân algısının farklı biçimde formüle edildiğini göstermektedir. Bunun yanında Ek-2’de yer alan ve katılımcılar tarafından çizilen eskiz çizimleri de bu önermeyi doğrulamaktadır. Ek olarak belirtmek gerekir ki, katılımcıların kent imgelerinin, kentin bütününe kavrayamamış olması; mekân algılarının eksik ya da yetersiz olduğu anlamına gelmemektedir. Literatürdeki görenlerle yapılan çalışmaların da gösterdiği üzere bütünsel, kentin her ayrıntısını içeren bir kent imgesi kimsede bulunmamaktadır. Bu durumun nedeni görmekle ya da görmemekle değil, çalışmanın birinci bölümünde ve genelinde tartışılan yabancılaşma kavramıyla ilgilidir.

Özellikle çalışmanın Eskişehir Büyükşehir Belediyesi’nin politikalarını incelediği kısmında bahsi geçen engelli rampaları, kaldırımlar ve sarı çizgiler; 3. Bölüm’de katılımcılarca dile getirilmiştir. Bu durum, gerçekleştirilen politikaların hayata dokunduğunu göstermektedir. Ayrıca rampa örneği, engelsiz kent politikalarının çoğulcu ve kapsayıcı niteliğini de gözler önüne sermektedir. Tekerlekli sandalye kullanan bireylerin kullanımının yanı sıra, görme engelli bireyler için de işaret ögesi işlevi üstlenen rampalar; valiziyle ya da bebek arabasıyla hareket eden herhangi bir birey için de engelsizleştirici bir nitelik üstlenmektedir. Sosyal modelin engelliliğe yaklaşımıyla çakışan üçüncü hipotez olan, “*Engellilik bir sosyal inşadır ve uygun politikalarla bireyler daha az engellenebilir*” önermesi, bu kapsamda doğrulanmıştır. Ancak bu politikaların uygulamalarında; görme engellilerin talep ve önerilerine göre mükemmelleştirilmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Bu kapsamda da 3. Bölüm’de görme engellilerin önerileri bizzat aktarılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın yöntemi ve örnekleme daha detaylı şekilde anlatılmış; Eskişehir’in tarihine ilişkin bilgiler verilmiştir. Sonrasında araştırmanın bulguları analiz edilmiş; bu analiz kent imgesinin 5 bileşeni olan yollar, sınırlar/kenarlar, bölgeler, düğüm/odak noktaları ve işaret öğeleri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Analiz sürecinde Ek-2’de yer verilen görme engellilerin çizmiş oldukları eskizlerden yararlanılmamıştır. Bunun

nedeni Giriş bölümünde de bahsedilen, eskiz çizmenin kent imgesi çalışmalarında yöntem olarak oluşturduğu sorunlardır. Eskiz çizdirme yöntemiyle kent imgesi araştırmasının, insanların yalnızca kent imgesini değil aynı zamanda çizim yeteneğini ölçtüğü bilinmektedir (Spencer, 1973 akt. Gold 2011 [2021]: 506; Golledge, 1976 akt. Billingham ve Weghorst, 1995: 41). Görme engellilerde bu yöntem uygulandığında ise, Braille tablet aracılığıyla çizim yapıldığı için:

1-Görme engelliler, kuşbakışı bir çizim yapmak istediklerinde -Braille tablet ters yazılıp düz okunduğundan- yeraltından bir bakışla çizim yaptıklarını düşünmeleri gerektiğinden zihni yorması,

2-Braille tablette yapılan çizimin, çizim bitirilene kadar çizen katılımcı tarafından doğrulanamaması ve bu nedenle çizimdeki ufak bir hatanın kolayca telafi edilemeyip, baştan çizim yapılmasını gerektirmesi,

3-Braille tabletin, eğik çizgi çizmeye elverişli olamamasından kaynaklı olarak arzu edilen çizimin tam olarak dışa vurulamaması ve katılımcıların kendilerini sözlü olarak daha iyi ifade ettiklerini belirtmeleri,

4-Braille tablette oluşturulan kabartma için uygulanan gücün, katılımcıları fiziken yorması,

gibi nedenlerle, araştırma kapsamında edinilen eskizler, analiz edilmemiş; ancak Ek-2'ye yerleştirilerek okuyucuya sunulmuştur. Katılımcılar -az gören ve Braille tablet kullanmadan eskiz çizen katılımcı da dahil olmak üzere- kendilerini sözlü olarak daha iyi ifade ettiklerini belirttiklerinden, katılımcıların sözlü beyanları üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın hipotezlerinden:

“4. Eskişehir’de görme engellilerin kent imgesi vardır.” hipotezi, görme engellilerin kent imgelerinin varlığı gösterilerek;

“4.1. Eskişehir’de görme engellilerin kent imgesi öznelidir.” alt hipotezi, görme engellilerin kent imgelerindeki öznellikler ortaya konarak;

“4.2. Eskişehir’de yayalaştırılmış ve araç trafiğine kapalı alanlar, görme engelliler için daha okunaklıdır ve kente yabancılaşmayı azaltmaktadır.” alt hipotezi, görme engellilerin; Porsuk ve etrafı için saptanan imgelerdeki kuvvetliliğe dayanılarak sorulan yayalaştırılmış-araç trafiğine kapalı alanların daha mı okunaklı olduğu sorusuna verdikleri olumlu yanıtla;

“4.3. Eskişehir’de kentsel raylı sistem, görme engelliler için daha okunaklıdır ve kente yabancılaşmayı azaltmaktadır.” alt hipotezi; bağımsız hareketi olmayan bir katılımcı hariç kalan herkesin kent imgelerinde, tramvay hatlarının ve tramvay duraklarının önplanda oluşuna dayanılarak ve Ek-2’de

gösterilen eskiz çizimlerinin tramvay hattı temelinde çizilmesiyle; üçüncü bölümde doğrulanmıştır.

Hipotezler genel olarak ele alınacak olursa, kent imgesinin yabancılaşmayı gösteren bir niteliğe sahip olması; kent imgesini, politik olarak anlamlandırmaktadır. Bu kapsamda ikinci hipotez olan görme engelliliğin mekânı algılamada eksiklik ya da yetersizlik değil farklılığa neden olduğu hipoteziyle bir arada ele alındığında yabancılaşma; üçüncü hipotez olan engelliliğin sosyal bir inşa olup anormallikle tanımlanarak toplumda anomali olarak görülmesinin oluşturduğu, engellilerdeki topluma yabancılaşmayı niteler. Bu kuramsal bağlam üzerinden dördüncü hipotez okunduğundaysa; görme engellilerin kent imgelerinin özneliği, hem ikinci hipotezle gösterilen mekânı algılamadaki farklılıktan kaynaklanmakta hem de kentin çoğulculuğuna ışık tutmaktadır. Burada öznellik, okunaklılıkla birlikte çok kilit bir kavramdır. Okunaklılık kentin, ya tek bir anlam ya da çoklu bir anlam sunabilme yetisidir. Tek anlam sunduğu alanlar nesnellikle çıktı verirken, çoklu anlam sunabildiği alanlar öznellikle çıktı vermektedir. Bu kapsamda dördüncü hipotezin alt hipotezlerinden olan kentsel raylı sistem ve yayalaştırılmış alanların yani daha çok kent imgesinde yol ögesiyle tanımlı alanların yabancılaşmayı azaltması daha çok nesnel nitelikteki bir okunaklılığa atıf verirken; kentin genelinde -kent imgesinin diğer bileşenlerinde saptanan çoklu anlam kapsamında- öznell okunaklılığa sahip bir atmosfer bulunmaktadır. Bu bağlamda kent imgelerindeki öznellik, hem fiziksel kent çevresiyle ya da nesnellikle bağını koparmadığı için kentsel hareketlilik gibi pratik gereksinimler kapsamında işlevliken, hem de görme engellilerin kente karşı okur olarak özneliğini göstermektedir. Bu da, birinci hipotez kapsamında Eskişehir'de görme engellilerin kentle daha az yabancılaşmış bir ilişki kurduklarını göstermektedir.

SONUÇ

Kent imgesi çalışmalarının tarihi, 1960 yılında yayımlanan ilk kent imgesi çalışması olan Lynch (1960 [2019])'in eseriyle başlamaktadır. Günümüze kadar geçen 60 yılı aşkın sürede, literatürde gerek yönetsel gerek içerik anlamında literatürü çeşitlendiren ve zenginleştiren pek çok çalışma yapılmıştır. Bu süre içinde yönetsel olarak, klasik kent imgesi çalışmalarında uygulanan nitel araştırma yönteminin yanında nicel araştırma yöntemleriyle de kent imgesi çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu süre zarfında gerçekleşen teknolojik gelişmeler de kent imgesi çalışmalarının yöntemlerinde etkisini göstermiştir. İçerik anlamındaysa pek çok farklı kent, pek çok farklı disiplin altında kent imgesi çalışmalarıyla ele alınmıştır. Bu çalışmalar sonucunda kent imgesi çalışmalarının kavramsal ve kuramsal çerçevesi de genişletilmiş ve zenginleştirilmiştir. Literatürdeki bir kısım çalışmalar mevcut kavramsal çerçevenin anlamını zenginleştirirken, bir kısım çalışmalar yeni kavramsal öneriler sunmuştur. Bu kitap ise yönetsel olarak klasik kent imgesi çalışmalarının izinden gitmekte olup, içerik olarak kent imgesi çalışmalarının mevcut kavramsal çerçevesinin anlamını farklı alanlara ışık tutarak zenginleştirmektedir. Bu zenginleştirme, görme engellilerin kent imgesi araştırılarak gerçekleştirilmektedir.

Bu kitapta kent, okurlarından dinlenmiştir. Bu okurlar ise; kenti dinleyerek, soluyarak ve dokunarak okuyan okurlardır. Araştırmanın bulguları kapsamında en çok öne çıkan kavram, özneliktir. Kentin okurları, çevrenin imgesinin anlam unsuruna doğrudan değinmeyip kimlik ve yapı unsurları üzerinden buldukları anlatılarda dahi öznelliklerini göstermektedirler. Bu durum, kentin okunaklılığı ile doğrudan ilişkilidir.

Okunaklılık, literatürde genel anlamıyla görsellikte tanımlanmıştır. Görme engelliler içinse somatosensörük, işitsel ve kokusal öğelerin çeşitliliği, kenti okurken birbirinden farklı anlatılar üreterek özneliği güçlendiren bir etken olarak öne çıkmaktadır. Görme engellilerin kent imgesinde en nesnel nitelikteki bileşen, yollardır. Yollar içinde de en öne çıkan ve nesnel anlamda okunaklılığı güçlendiren öge, kentsel raylı sistemdir. Kentsel raylı sistem, kent imgesinin üzerine konumlanacağı bir tür iskelet işlevi görmektedir. Kentsel raylı sistemin üstlendiği ulaşım

işlevi, kentsel hareketliliği kolaylaştırmakta ve kentin geniş ölçeklerde kavranmasına olanak sağlamaktadır. Kenti bir kitaba benzetecek olursak, kentsel raylı sistem; sayfalar arasında kolayca seyahati sağlayan bir işleve sahiptir. Öznelliğin önplana çıktığı diğer bileşenlerde de, okunaklı öğelerin farklı anlatılar kurmak için oluşturduğu elverişlilik saptanabilir.

Eskişehir'de kentsel raylı sistem erişilebilir niteliktedir ve kentin her yanına, kısa durak mesafeleriyle ulaşımı sağlamaktadır. Fakat kentteki toplu taşımada hizmet gören otobüslerin erişilebilir olmaması nedeniyle alternatifsizdir. Bu alternatifsizlik, nesnelliğin kuruluşunu sağlarken çeşitsizlik kapsamında öznelliğe izin vermemektedir. Ancak kent imgesinin yollar dışındaki diğer bileşenlerinde saptanan öznellik, çoklu anlama izin verecek çeşitlilikte okunaklı öğelerin varlığını gösteren bir niteliktedir. Bu kapsamda okunaklılık, yalnızca yazarın kendisini tam olarak okura ifade etmesinden ziyade içinde farklı anlatılara izin verebilecek anlam çeşitliliğine sahip olmaktır. Bunun kentsel çevredeki cisimlenişi ise, okunaklılığı sağlayan öğelerin niceliksel çokluğudur. Katılımcıların, özellikle sınır/kenar bileşeni kapsamında, literatürdeki genel eğilim olan doğrusallığın dışına çıkarak; iki boyutlu, noktasal ya da doğrusal olmayan öğeleri ifade etmesi; bu çeşitliliği göstermektedir. Bölgelerde de aynı durum gözlemlenmektedir. İdari ayırım olan Tepebaşı-Odunpazarı ayırımını bölgeler kapsamında dile getiren katılımcılardan, tamamen idari ayırımdan bağımsız bölge tanımında bulunan katılımcılara kadar hepsi; birbirinden farklı bölge tanımlarında bulunmuştur. Öyle ki bazı katılımcılar bölgeler içinde alt bölgelerden söz etmişlerdir. İşaret öğelerinde ise Ek-1'de de görüleceği üzerinde öznellik zirve noktadadır. Aynı işaret ögesi iki farklı katılımcı tarafından farklı belirteçlerle kavranabilmektedir. Burada temel nokta, hem okurun özneliği hem de nesnenin çoklu bir okunaklılığa sahip olmasıdır. Nesnenin okunaklılığının, çeşitliliği barındırması; nesneden kopmadan öznelliğin kurulabilmesini sağlamaktadır. Böylece kent imgesindeki bu öznellik; kentin fiziksel çevresinden kopmadan kurulduğu için, kenttaşlarla kent üzerine kurulacak iletişimi ve kentsel hareketliliği imkansızlaştırmamaktadır. Aksi halde, yani nesneden kopulması durumunda; mutlak bir öznellik ortaya çıkacak bu nedenle de kentsel hareketlilik ve iletişim imkansız hale gelecektir.

Kent imgesinin özneliği, bireyin kente yabancılaşması bağlamında da anlam kazanmaktadır. Yabancılaşma, eğer konu engellilikse, diğer

tanımlarının yanında engel üzerinden bir yabancılaşmayı imlemektedir. Bu da engelliliğin sosyal bir inşa olduğunun unutulup, tıbbi bir bakışın sosyalliğin kendisine boca edilmesiyle ilgilidir. Görme engellilerin mekân algılayışlarındaki farklılığın, eksiklik ya da yetersizlikle tanımlanması tam da tıbbi bakışın sosyalliğe boca edilmesinin sonucudur. Görme engellilerin kent imgesinde saptanan öznelik, hem görme engellilerin mekân algılayışlarının farklılığından hem de görme engelinden bağımsız olarak her bireyin kenti bizzat okumasının bir sonucudur. Buradaki mihenk taşı, görme engelli bireyin kenti okuyabilmesinin sağlanmasıdır. Bu da okunaklılıkla sağlanmaktadır. Somatosensörük, kokusal ve işitsel olarak okunaklı bir kent, görme engellileri de kapsayan, çoğulcu bir kent olacaktır. Kapsayıcılık ve çoğulculuk da, demokrasiyle ilgili olup; kente, topluma ve yaşama yabancılaşmayı belli oranda onaracaktır.

Araştırmanın hipotezleri doğrulanmış, Eskişehir özelinde görme engellilerin kent deneyimlerinin konforunun artırılması için Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'ne önerilerde bulunulmuştur. Araştırmanın bulguları, araştırmanın konusu dışında yer alan bazı tartışmalar için de veri kabul edilebilir. Örnek göstermek gerekirse, Bergson (1893 [2014]: 35-36)'un uzay (espace) üzerine verdiği derste belirttiği; görmeyle algılanan uzam ile dokunmayla algılanan uzam her ne kadar farklı olsa da doğuştan görmeyen birisi ile gören birisinin geometrisinin aynılığı iddiası bağlamında da Ek-2'de gösterilen eskiz çizimleri yeniden okunabilir. Ayrıca Backman (2015: 17)'nin Aristoteles'in görme tanımına ve Heidegger'in bu konudaki görüşlerine dayanarak belirttiği; görme duyusu için gerekli olan duyumsayan ve duyumsanan arasında şeffaflık nedeniyle oluşan duyumsayan ve duyumsanan arasındaki ayrımın nesnelleştirici olduğu iddiasında da, bu araştırmadaki bulgular; ileride görenlerle karşılaştırılarak gerçekleştirilecek bir çalışma için işlevli olabilir. Ayrıca bu kitap, gürültü kirliliğinin oluşturduğu olumsuzluklar açısından da önemli bir bulgu içermektedir. Kentsel hareketinde uzağın bilgisini işitmeyle sağlayan görme engelliler için, kentin ses peyzajının berraklığının önemi, işitsel belirteçlerin kent imgesindeki kritik işleviyle gösterilmiştir. Bu durum da gürültü kirliliğinin görme engelliler için görenlere kıyasla kentsel hareketlilik bağlamında daha yıkıcı etkilerinin olduğu anlamına gelmektedir. Ek olarak bu kitap, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2015: 100)'nin, toplu taşıma sisteminde erişilebilirliği arttırmak amacıyla otobüs duraklarının geliştirilmesi hedefinin

gerçekleştirilmesi için başlatmak istediği araştırmalarla kısmen benzer bir alana ışık tuttuğundan, bu kapsamda da pratiğe dönük önerileri olan bir kitaptır.

KAYNAKÇA

- Abesinghe, S., Kankanamge, N., Yigitcanlar, T. ve Pancholi, S., (2023), "Image of a City through Big Data Analytics: Colombo from the Lens of Geo-Coded Social Media Data", **Future Internet**, C.15, S.1, Makale No: 32.
- Acar, M., (2022), **The Image of The City On Social Media: Izmir Konak and Bayraklı City Centers**, İzmir: Yaşar University Graduate School (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ağaoğulları M. A., (2015), "Jean Bodin: Egemenlikle Donatılan Devlet", **Batıda Siyasal Düşünceler** (Editor Ağaoğulları M. A.), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.401-416.
- Ağaoğulları M. A., (2015a), "Dünyevi İktidara Doğru", **Batıda Siyasal Düşünceler** (Editor Ağaoğulları M. A.), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.263-289.
- Ak, M. K. ve Yılmaz, O., (2016), "The visual quality assessment of urban coastline landscapes: A case study of Akçakoca City (Turkey)", **Biological Diversity and Conservation**, C.9, S.2, s.180-187.
- Akgül, İ., (2009), **Fiziksel ve Kişisel Özelliklerin Bilişsel Haritalar Üzerindeki Etkileri: Sanal Mekânlarda Deneysel Bir Çalışma**. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Al Rasyid, A., (2022), "The Influence of City Image Elements on Place Attachments in the Braga Street Area, Bandung City", **ENDLESS: International Journal of Future Studies**, C.5, S.2, s.65-73.
- Alan, O. ve Kiper, T., (2020), "Kentsel İmaj ve Estetiği Güçlendirecek Tasarım Kararları Geliştirme: Edirne İli Merkez İlçesi I. Murat Mahallesi", **Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi**, C.6, S.1, s.72-92.
- Albert, B., (2004), "Briefing Note: The social model of disability, human rights and development", **Disability KaR Research Project Enabling Disabled People to Reduce Poverty**, s.1-8.
- Aliağaoğlu, A. ve Mirioğlu, G., (2020), "Balıkesir Kent Kimliği", **International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)**, S.42, s.374-399.
- Allen G., (2004), **Roland Barthes**, London and New York: Routledge.
- Al-Sharaa, A., Adam, M., Amer Nordin, A. S., Mundher, R. ve Alhasan, A., (2022), "Assessment of Wayfinding Performance in Complex Healthcare Facilities: A Conceptual Framework", **Sustainability**, C.14, S.24, Makale No: 16581.
- Appleyard, D., (1979), "The Environment as a Social Symbol: Within a Theory of Environmental Action and Perception", **Journal of the American Planning Association**, C.45, S.2, s.143-153.

- Asar, H., (2013) **Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi**, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Atabeyoğlu, O., (2017), “Atatürk’ün Kırsal Kalkınma Projesi "İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi"nin Mekân Kuramları Açısından Değerlendirilmesi”, **Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, C.18, S.2, s.176-185.
- Atkinson, R., (2007), “Ecology of Sound: The Sonic Order of Urban Space”, **Urban Studies**, C.44, S.10, s.1905–1917.
- Ayar, M., (2017), **İstanbul Gençlerin Kent İmgesi: Kağıthane Örneği**, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Backman, J., (2015), “Towards a Genealogy of the Metaphysics of Sight: Seeing, Hearing, and Thinking in Heraclitus and Parmenides”, **Phenomenology and the Metaphysics of Sight** (Eds. Cimino A. ve Kontos P.), Laiden: Brill, s.11-35.
- Bagnall, G., (2003), “Performance and performativity at heritage sites”, **Museum and Society**, C.1, S.2, s.87-103.
- Bal, H., (2018), **Kent Sosyolojisi**, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Baloğlu, S. ve McCleary, K. W., (1999), “U.S. International Pleasure Travelers’ Images of Four Mediterranean Destinations: A Comparison of Visitors and Nonvisitors”, **Journal of Travel Research**, C.38, S.2, s.144–152.
- Banai, R., (1999), “A Methodology for the Image of the City”, **Environment and Planning B: Planning and Design**, C.26, S.1, s.133-144.
- Bandarin, F. ve van Oers, R., (2012), **The Historic Urban Landscape Managing Heritage in an Urban Century**, United Kingdom: Wiley-Blackwell.
- Barnes, C., (1992), **Disabling Imagery and The Media**, Halifax England: Ryburn Publishing.
- Barthes R., (1968 [1977]), “The Death of Author” (Çev. Heath S.), **Image Music Text** (Eds. Heath S.), London: Fontana Press, s.142-149.
- Barthes, R., (1967 [2021]), **Göstergebilimsel Serüven** (Çev. Rifat M. ve Rifat S.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bell, S., (2012), **Landscape: Pattern, Perception and Process**, New York: Routledge.
- Bergson, H., (1893 [2014]), **Metafizik Dersleri Giriş Uzay-Zaman-Madde** (Çev. Beşiktaşlıyan B. G.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Beyhan, Ş. G., (2016), “İsparta Kentinde Yaşanan Modernizmin Kent Kültürü ve Tipolojisi Üzerine Yansımaları”, **İdealkent**, C.7, S.18, s.116-143.

- Billinghurst, M. ve Weghorst, S., (1995), "The use of sketch maps to measure cognitive maps of virtual environments", **Proceedings Virtual Reality Annual International Symposium '95**, s.40-47.
- Bingöl, E., (2020), "İzmir'de Üretilen Peyzajlar: J.B. Jackson'un Peyzaj Sınıfları Üzerinden İzmir Peyzajlarına Yeniden Bakış", **Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.1, s.40-56.
- Bozdağ, A., Gümüş, M. G., Gümüş, K. ve Durduran, S. S., (2020), "Evaluating Spatial Legibility of the University Campus using GIS", **Aksaray University Journal of Science and Engineering**, C.4, S.2, s.127-147.
- Brantingham, P. L. ve Brantingham, P. J., (1993), "Nodes, Paths and Edges: Considerations on the Complexity of Crime and the Physical Environment", **Journal of Environmental Psychology**, C.13, S.1, s.3-28.
- Braun, E., (2008), **City Marketing Towards an integrated approach**, Rotterdam: Erasmus Research Institute of Management (ERIM).
- Braun, E., Eshuis, J. ve Klijn, E. H., (2014), "The effectiveness of place brand communication", **Cities**, C.41, Part A, s.64-70.
- Briassoulis, H., (2020), **Analysis of Land Use Change: Theoretical and Modeling Approaches** (2nd edn. Editor Loveridge S. ve Jackson R.), WVU Research Repository.
- Bridan, A. A., (2018), **Understanding Urban Navigation: Wayfinding in the City Case Study – The Center of Tripoli – Libya**, İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi Institute of Science and Engineering (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Brisenden, S., (1986), "Independent Living and the Medical Model of Disability", **Disability, Handicap & Society**, C.1, S.2, s.173-178.
- Broudehoux, A. M., (2004), **The Making and Selling of Post-Mao Beijing**, New York: Routledge.
- Bunting, T. E. ve Guelke, L., (1979), "Behavioral and Perception Geography: A Critical Appraisal", **Annals of the Association of American Geographers**, C.69, S.3, s.448-462.
- Burcu, E., (2011), "Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara Örneği", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.28, S.1, s.37-54.
- Burcu, E., (2020), **Engellilik Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Butina-Watson, G. ve Bentley, I., (2007), **Identity by Design**, Oxford: Elsevier.
- Buttimer, A., (1974), **Values in Geography**, Washington: Association of American Geographers.

- Calavita, M. ve Ferrer, A., (2004), “Behind Barcelona’s Success Story – Citizen Movements and Planners’ Power”, **Transforming Barcelona** (Editor Marshall T.), London and New York: Routledge. s.47-65.
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T. ve Tiesdell, S., (2003), **Public Places – Urban Space The Dimensions of Urban Design**, Oxford: Architectural Press.
- Cevizci, A., (1999), **Felsefe Sözlüğü**, Paradigma: İstanbul: Paradigma.
- Cheng, X., (2008), “Urban Image and Urban Aesthetics: Urban Aesthetics in Cross-cultural Perspective”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C.25, S.2, s.59-71.
- Chenoweth, R., (1984), “Visitor Employed Photography: A Potential Tool for Landscape Architecture”, **Landscape Journal**, C.3, S.2, s.136-143.
- Clay, G., (2003), “Crossing the American Grain with Vesalius, Geddes, and Jackson: The Cross Section as a Learning Tool”, **Everyday America: Cultural Landscape Studies After J. B. Jackson** (Editor: Wilson C. ve Groth P.), Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, s.109-130.
- Colomb, C., (2012), **Staging the New Berlin: Place Marketing and the Politics of Urban Reinvention Post-1989**, London and New York: Routledge.
- Cosgrove, D., (2008), **Geography and Vision Seeing, Imagining and Representing the World**, New York: I. B. Tauris.
- Coşkun, Ç., (2019), **Kent İmgesi Bağlamında Burdur’un Kent Kimliği**, Burdur: T.C. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Cozens, P. M., (2002), “Sustainable Urban Development and Crime Prevention Through Environmental Design for the British City. Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century”. **Cities**, C.19, S.2, s.129–137.
- Cozens, P. M., (2008), “New Urbanism, Crime and the Suburbs: A Review of the Evidence”, **Urban Policy and Research**, C.26, S.4, s.429-444.
- Cozens, P. M., Saville, G. ve Hillier, D., (2005), “Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED): A Review and Modern Bibliography”, **Property Management**, C.23, S.5, s.328-356.
- Cozens, P. ve Love, T., (2015), “A Review and Current Status of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED)”, **Journal of Planning Literature**, C.30, S.4, s.393–412.
- Craglia, M., Leontidou, L., Nuvolati, G. ve Schweikart, J., (2004), “Towards the Development of Quality of Life Indicators in the ‘Digital’ City”, **Environment and Planning B: Planning and Design**, C.31, S.1, s.51–64.

- Çenet, S., (2013), **Tarihi Kent Merkezinin Herkes İçin Tasarım İlkeleri Açısından İncelenmesi; Edirne Örneği**, İstanbul: Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dalkıran, Ç., (2021), **Ankara Atatürk Bulvarı ve Çevresinde Görme Engelli Bireylerin Kent ve Sosyal Çevreye Erişebilirliği**, Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dalton, R. C. ve Bafna, S., (2003), “The syntactical image of the city: a reciprocal definition of spatial syntaxes”, **International Space Syntax Symposium**, London.
- Darken, R. P. ve Peterson, B., (2015), “Spatial Orientation, Wayfinding, and Representation”, **Handbook of Virtual Environment: Design, Implementation, and Applications** (Editor: Hale K. S. ve Stanney K. M.), Boca Raton: CRC Press, s.467-493.
- De Certeau, M., (1980 [2002]), **The Practice of Everyday Life** (Çev. Rendall S.), Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Dieberger, A., (1997), “A city metaphor to support navigation in complex information spaces”, **Spatial Information Theory A Theoretical Basis for GIS** (Editor Hirtle, S. C. ve Frank A. U.) Berlin, Heidelberg: Springer, s.53–67.
- Doma, O. O., (2014), **Architectural Experience in Video Games: Spatial, Temporal & Narrative**, İstanbul: The Republic of Turkey Bahçeşehir University The Graduate School of Natural and Applied Sciences (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Dovey, K., (2002), **Framing Places Mediating Power in Built Form**, London: Routledge.
- Dovey, K., (2005), **Fluid City: Transforming Melbourne's Urban Waterfront**, New York, Oxford, Sydney: Routledge.
- Dunham, J., Papangelis, K., Laato, S., LaLone, N., Lee, J. H. ve Saker, M., (2022), “The Impacts of Covid-19 on Players of Pokemon GO”. **ACM Transactions on Computer-Human Interaction**, Just Accepted, DOI: 10.1145/3569896.
- Durur, G. G., (2018), **Kent İçinde Konumlanan Mimarlık Fakültelerinin Fiziksel ve Performans Bileşenleri Açısından İncelenmesi**, İstanbul: T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Duymuş, H., (2018), **Çevresel Algılamının Kentsel Peyzaj Tasarımı Yönünden Değerlendirilmesinde Bir Model Önerisi: Tarsus Kenti Örneği**, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Dülger, H., (2017), **Üniversite Yerleşkelerinin Kullanıcı Gereksinimlerine Göre Güncellenmesi İçin Bir Yöntem Önerisi: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Meşelik Yerleşkesi Örneği**, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Ebster, C. ve Garaus, M., (2011), **Store Design and Visual Merchandising: Creating Store Space That Encourages Buying**, New York: Business Expert Press.
- Edwards, D., Griffin, T. ve Hayllar, B., (2008), "Urban Tourism Research Developing an Agenda", **Annals of Tourism Research**, C.35, S.4, s.1032–1052.
- Efland, A. D., (2002), **Art and Cognition Integrating The Visual Arts in The Curriculum**, New York: Teachers College Press Columbia University.
- Ellin, N., (1999), **Postmodern Urbanism**, New York: Princeton Architectural Press.
- Elzeni, M. M., ELMokadem, A. A. ve Badawy, N. M., (2022), "Impact of Urban Morphology on Pedestrians: A Review of Urban Approaches", **Cities**, C.129, Makale No: 103840.
- Eraydın, Z., (2014), **The Global Image Of The City: Impacts Of Place Branding On The Image Of Ankara**, Ankara: The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Eraydın, Z., (2016), "Kentsel Markalaşma Stratejilerinin Kent Belleği ve Kent İmgesi Üzerine Etkileri: Ankara Örneği", **İdealkent**, C.7, S.20, s.830-855.
- Erkan Yazıcı, Y. ve Çakıcı Alp, N., (2017), "Duyuların Mekânsal Deneyimleri Şekillendirmesi: Sagra Familia Kilisesi", **SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi**, C.10, S.19, s.55-77.
- Erton, M., (1995), **Kent Kimliği: İznik ve Mudurnu Yerleşmeleri Örneği**, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Espinat, D., (2015), "In the Shadow of Light: Listening, the Practical Turn of Phenomenology, and Metaphysics of Sight", **Phenomenology and the Metaphysics of Sight** (Eds. Cimino A. ve Kontos P.), Laiden: Brill, s.165-184.
- Evans, G. W., (1980), "Environmental Cognition", **Psychological Bulletin**, C.88. S.2, s.259–287.
- Eyüpoğlu İ. Z., (1991), **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Eyüpoğlu Özeş, A., (2019), **Üsküdar Kent Merkezindeki Kamusal Alanların İmge ve Bileşenlerine Yönelik Bir Alan Araştırması**, İstanbul: T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ezmeçi, E., (2016), **Mapping Urban Images: Istanbul in Turkish Cinema, 1960's - 2000's**, İstanbul: The Republic of Turkey Bahcesehir University Institute of Sciences (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Feng, Y., Duives, D. C., Hoogendoorn, S. P., (2022), "Wayfinding Behaviour in a Multi-level Building: A Comparative Study of HMD VR and Desktop VR", **Advanced Engineering Informatics**, C.51, Makale No: 101475.
- Filomena, G., Verstegen, J. A. Ve Manley E. (2019), "A computational approach to 'The Image of the City'", **Cities**, C.89, s.14-25.

- Finn, D., (2014), "DIY urbanism: implications for cities", **Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability**, C.7,S.4, s.381-398.
- Francaviglia, R. V., (1996), **Main Street Revisited: Time, Space, and Image Building in Small-Town America**, Iowa: University of Iowa Press.
- Freund, P. ve Martin, G., (1993), **The Ecology of the Automobile**, Montréal/New York London: Black Rose Books.
- Freund, P., (2001), "Bodies, Disability and Spaces: the social model and disabling spatial organisations", **Disability & Society**, C.16, S.5, s.689-706.
- Gärbling, T. ve Golledge, R. G., (1989), "Environmental Perception and Cognition", **Advances in Environment, Behavior, and Design Volume 2** (Editor: Zube E. H. ve Moore G. T.), New York and London: Plenum Press.
- Getz, D., (2007), **Event Studies: Theory, Research and Policy for Planned Events**, Oxford: Elsevier.
- Gleeson, B., (1999), **Geographies of Disability**, London and New York: Routledge.
- Gold, J. R., (2011 [2021]), "Kevin Lynch", **Mekân ve Yer Üzerine Büyük Düşünürler** (Editor: Hubbard P. ve Kitchin R.)(Çev. Ataman E. Ş.), İstanbul: Litera Yayıncılık, s.499-510.
- Golledge, R. G., (1993), "Geographical Perspectives on Spatial Cognition", **Behavior and Environment Psychological and Geographical Approaches** (Editor Gärbling T. ve Golledge R. G.), Amsterdam: North-Holland Elsevier Science Publishers, s.16-47.
- Golledge, R. G., (1993a), "Geography and the Disabled: A Survey with Special Reference to Vision Impaired and Blind Populations", **Transactions of the Institute of British Geographers**, C.18, S.1, s.63-85.
- Golledge, R. G., (1999), "Human Wayfinding and Cognitive Maps", **Wayfinding Behavior: Cognitive Mapping and Other Spatial Processes** (Editor: Golledge R. G.), Baltimore: The John Hopkins University Press, s.5-46.
- Goss, J., (1988), "The Built Environment and Social Theory: Towards an Architectural Geography", **The Professional Geographer**, C.40, S.4, s.392-403.
- Gölgelioglu, C., (2014), **Urban Image and Morphology of Kızılay (Ankara)**, Ankara: The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Görücü, S., (2019), **Co-gnito as a Serious Game to Understand Users' Urban Perception**, Ankara: The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Greenstein, M., (1997), "Reviewed Works: City Codes: Reading the Modern Urban Novel by Hana Wirth-Nesher; Urban Verbs: Arts and Discourses of American Cities by Kevin R. McNamara", **Modern Fiction Studies**, C.43, S.2, s.462-467.
- Groh, J. M., (2014 [2019]), **Mekân Yaratmak: Beyin Neyin Nerede Olduğunu Nasıl Biliyor?** (Çev. Koca G.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Groth, P. ve Wilson, C., (2003), "The Polyphony of the Cultural Landscape Study: An Introduction", **Everyday America: Cultural Landscape Studies After J. B. Jackson** (Editor: Wilson C. ve Groth P.), Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, s.1-30.
- Grönvik, L., (2007), **Definitions of Disability in Social Sciences**, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis Uppsala.
- Gündoğdu, H. M., Kuru, A. ve Özkök, M. K., (2016), "Kırklareli Kent Algısı Üzerine Deneysel Bir Çalışma", **İdealkent**, C.7, S.18, s.48-79.
- Gündüz, S. N., (2019), **Reading Pro-Environmental Image of The City via Urban Equipment: Milan Example**, İstanbul: İstanbul Technical University Graduate School of Science Engineering and Technology (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Güney, E., (2020), **İstanbul Kent İmgesi Olarak Ayasofya**, İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Güney, Y. İ., Kubat, A. S., Özer, Ö. ve Başer B., (2007), **6. Uluslararası Space Syntax (Mekân Dizimi) Sempozyumu**, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=287&RecID=1623> (Erişim Tarihi: 25.06.2021).
- Hacıhasanoğlu, İ., (2012), **Representation of Urban Image in The Information Age: A Case Study of Galata**, İstanbul: İstanbul Technical University Graduate School of Science Engineering and Technology (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Hague, C. ve Jenkins, P., (2005), **Place Identity, Participation and Planning**, London and New York: Routledge.
- Hall, C. M. ve Page, S. J., (2006), **The Geography of Tourism and Recreation**, London: Routledge.
- Hall, T. ve Barrett, H., (2017), **Urban Geography**, New York: Routledge.
- Hallaçeli, E., (2019), **Kent İmgelerinin Edebi Metin Üzerinden Araştırılması: Zıkkımın Kökü Romanı Örneği**, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Harvey, D., (1973 [2013]), **Sosyal Adalet ve Şehir** (Çev. Moralı M.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D., (1989 [2015]), **Kent Deneyimi** (Çev. Soğancılar E.), İstanbul: Sel Yayıncılık.

- Harvey, D., (1990 [1997]), **Postmodernliğin Durumu** (Çev. Savran S.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Hauser, M. W., (2022), "The Work of Boundaries: Critical Cartographies and the Archaeological Record of the Relatively Recent Past", **Annual Review of Anthropology**, C.51, s.509-526.
- Hayden, D., (1995), **The Power of Places Urban Landscapes as Public History**, London: The MIT Press.
- Heft, H., (2013), "Environment, cognition, and culture: Reconsidering the cognitive map", **Journal of Environmental Psychology**, C.33, s.14-25.
- Henshaw, V., (2014), **Urban Smellscape: Understanding and Designing City Smell Environments**, New York and London: Routledge.
- Herskovits, A., (1986), **Language and Spatial Cognition an Interdisciplinary Study of the Prepositions in English**, New York: Cambridge University Press.
- Holmes, R. T. ve Holmes, S. T., (2009), **Profiling Violent Crimes**, California: SAGE Publications.
- Imrie, R., (1996), "Ableist Geographies, Disablist Spaces: Towards a Reconstruction of Gollidge's 'Geography and the Disabled'", **Transactions of the Institute of British Geographers**, C.21, S.2, s.397-403.
- Inwood, M., (2015), "The Use and Abuse of Vision", **Phenomenology and the Metaphysics of Sight** (Editor Cimino A. ve Kontos P.), Laiden: Brill, s.165-184.
- Işıklar, S., (2017), **Kentsel Mekân Kullanımı Değerlendirmesi Selanik Caddesi ve İnkılap Sokak Örneği Ankara**, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Jain, V., (2020), **Interactive Urban Simulations**, Delhi: School of Planning and Architecture (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Jameson, F., (1984 [1994]), "Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı (Çev. Erksan D.)", **Postmodernizm** (Editor: Zeka N.), İstanbul: Kıyı Yayınları.
- Jameson, F., (1991), **Postmodernism, or the Cultural Logic of Late Capitalism**, Durham NC.: Duke University Press.
- Jarvis, R., (1980), "Urban Environments as Visual Art or Social Setting", **Town Planning Review**, C.51, S.1, s.50-66.
- Jenkins, H., (2004), "Game Design as Narrative Architecture", **First Person: New Media as Story, Performance, Game** (Editor Wardrip-Fruin N. ve Harrigan P.), Cambridge: MIT Press. s.118-131.
- Jensen, O. B., (2013), **Staging Mobilities**, London and New York: Routledge.

- Jiang, Z. ve Sun, Y., (2022), “Exploring the Spatial Image of Traditional Villages from the Tourists’ Hand-Drawn Sketches”, **Sustainability**, C.14, S.10, Makale No: 5977.
- Jutla, R. S., (2000), “Visual Image of the City: Tourists' versus Residents' Perception of Simla, a Hill Station in Northern India”, **Tourism Geographies**, C.2, S.4, s.404-420.
- Kahvecioğlu, H. L., (1998), **Mimarlıkta İmaj: Mekânsal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model**, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Kaisto, V. ve Wells, C., (2020), “Mental Mapping as a Method for Studying Borders and Bordering in Young People’s Territorial Identifications”, **Journal of Borderlands Studies**, C.36, S.2, s.259–279.
- Kan Kılıç, D., Doğan, F. ve Duarte, E., (2020), “Nonvisual Aspects of Spatial Knowledge: Wayfinding Behavior of Blind Persons in Lisbon”. **PsyCh Journal**, C.9, S.6, s.769-790.
- Karadede, G., (2018), **Kente Dair Mekânsal Örgütlenmenin Sanal Mekânlar Üzerinden Değerlendirilmesi: Video Oyunları Örneği**, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Karatani, K., (1995 [2017]), **Metafor Olarak Mimari: Dil, Sayı, Para** (Çev. Yıldırım B.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Karimi-Azeri, A. R., Bagheri, S. M. ve Pourhasan, A., (2015), “Recognition of Main Elements of Cityscape (Image of City) Through Kevin Lynch's Approach: Pool of Lahijan City as a Case Study of Urban Landmark”, **Cumhuriyet Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi (CFD)**, C:36, S.3, s.3909-3917.
- Kaya, A. Y. ve Akdemir, İ. O., (2020), “Kentsel Değişim-Kent İmgesi Korelasyonu: Elazığ Örneği”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.31, S.1, s.1-23.
- Kayaarası, T., (2011), **Yeni Türk Sinemasında İstanbul Kent İmgeleri**, İstanbul: T.C. İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Keleş, R., (2021), **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kemp, E., Childers, C. Y. ve Williams, K. H., (2012), “Place Branding: Creating Self-brand Connections and Brand Advocacy”. **Journal of Product & Brand Management**, C.21, S.7, s.508-515.
- Kersten, L., (2022), “A New Mark of the Cognitive? Predictive Processing and Extended Cognition”. **Synthese**, C.200, S.4, Makale No: 281.
- Kırcı, N., (2018), “Mimarlıkta Deja Vu”, **Journal of Art and Design**, C.6, S.1, s.29-38.
- King, A. C., Stokols, D., Talen, D., Brassington, G. S. ve Killingsworth, R., (2002), “Theoretical Approaches to the Promotion of Physical Activity Forging a

- Transdisciplinary Paradigm”, **American Journal of Preventive Medicine**, C.23, S.2 Supplement 1, s.15–25.
- Kitchen, T. ve Schneider, R. H., (2007), **Crime Prevention and the Built Environment**, USA and Canada: Routledge.
- Kitchin, R. M., (1994), “Cognitive maps: What are they and why study them?”, **Journal of Environmental Psychology**, C.14, S.1, s.1–19.
- Kleniewski, N. ve Thomas, A. R., (2019), **Cities, Change, and Conflict A Political Economy of Urban Life**, New York and London: Routledge.
- Knox, P. ve Pinch, S., (2010), **Urban Social Geography An Introduction**, Edinburgh: Pearson.
- Koca, C., (2010), **Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu**, İstanbul.
- Koutsoklenis, A. ve Papadopoulos, K., (2011), “Auditory Cues Used for Wayfinding in Urban Environments by Individuals with Visual Impairments”, **Journal of Visual Impairment & Blindness**, C.105, S.10, s.703-714.
- Koutsoklenis, A. ve Papadopoulos, K., (2011a), “Olfactory Cues Used for Wayfinding in Urban Environments by Individuals with Visual Impairments”, **Journal of Visual Impairment & Blindness**, C.105, S.10, s.692-702.
- Koutsoklenis, A. ve Papadopoulos, K., (2014), “Haptic Cues Used for Outdoor Wayfinding by Individuals with Visual Impairments”, **Journal of Visual Impairment & Blindness**, C.108, S.1, s.43-53.
- Kurt, B., (2019), **Bartın’ın Kent İmajının Oluşumunda Bartın Irmağı’nın Yeri**, Bartın: T.C. Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kurt, Z., (2010), **Eskişehir Kent Merkezinde Yaya Mekânlarının Kentsel Tasarım Açısından İrdelenmesi**, Bartın: Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kusumawati, A., Rahayu, K. S. ve Putra, E. W., (2022), “Antecedents Customer Decision to Visit Yogyakarta as Special Regions in Indonesia”, **Cogent Business and Management**, C.9, S.1, s.1–12.
- Laaksonen, P., Laaksonen, M., Borisov, P. ve Halkoaho, J., (2006), “Measuring Image of a City: A Qualitative Approach with Case Example”, **Place Branding and Public Diplomacy**, C.2, S.3, s.210–219.
- Landau, B. ve Jackendoff, R., (1993), “‘What’ and ‘Where’ Language and Spatial in Spatial Cognition”, **Behavioral and Brain Sciences**, C.16, S.2. s.217-265.
- Larice, M. ve Macdonald, E., (2013), “Editors’ Introduction”, **The Urban Design Reader** (Editor: Larice M. ve Macdonald E.), London and New York: Routledge, s.126-127.

- Lees, L., (2002), "Rematerializing Geography: The 'New' Urban Geography", **Progress in Human Geography**, C.26, S.1, s.101–112.
- Lefebvre H., (1970 [2019]), **Kentsel Devrim** (Çev. Sezer S.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Liapis, A., Yannakakis, G. ve Togelius, J., (2014), "Computational game creativity". **5th International Conference on Computational Creativity (ICCC) 2014**, Ljubljana, Slovenia.
- Lucarelli, A. ve Berg, P. O., (2011), "City Branding: A State-of-the-art Review of the Research Domain", **Journal of Place Management and Development**, C.4, S.1, s.9-27.
- Lucas, R., (2016), **Research Methods for Architecture**. London: Laurence King Publishing.
- Lynch, K., (1960 [2019]), **Kent İmgesi** (Çev. Başaran İ.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mark, D. M., Freksa, C., Hirtle, S. C., Lloyd, R. ve Tversky, B., (1999), "Cognitive Models of Geographical Space", **International Journal of Geographical Information Science**, C.13, S.8, s.747-774.
- Marshall, S., (2012), "Science, Pseudo-science and Urban Design", **Urban Design International**, C.17, S.4, s.257–271.
- Matthews, M. H., (1980), "The Mental Maps of Children: Images of Coventry's City Centre", **Geography**, C.65, S.3, s.169–179.
- McGuigan, J., (2006), **Modernity and Postmodern Culture**, Berkshire: Open University Press.
- McLain, R., Poe, M., Biedenweg, K., Cerveny, L., Besser, D. ve Blahna, D., (2013), "Making Sense of Human Ecology Mapping: An Overview of Approaches to Integrating Socio-Spatial Data into Environmental Planning", **Human Ecology An Interdisciplinary Journal**, C.41, S.5, s.651–665.
- Meral, F. E. ve Çelen Öztürk, A., (2023), "Kent'in İmgelenebilirliğinde Kamusal Alanda Yer Alan Heykellerin Etkisi: Eskişehir Örneği", **Sanat&Tasarım Dergisi**, C.13, S.1, s.308-325.
- Migayrou, F., (2012), "La Tendenza: Historical Backlash", **La Tendenza Italian Architectures 1965-1985** (Centre Pompidou), Paris: Direction de la Communication et des Partenariats, s.10.
- Milgram, S., (1970), "The Experience of Living in Cities", **Science**, C.167, S.3924, s.1461-1468.
- Moralı, M., (2013), "Dipnot", **Sosyal Adalet ve Şehir** (Çev. Moralı M.), İstanbul: Metis Yayınları. s.30.

- Morello, E. ve Ratti, C., (2009), "A Digital Image of the City: 3D Isovists in Lynch's Urban Analysis", **Environment and Planning B: Planning and Design**, C.36, S.5, s.837–853.
- Moudon, A. V., (1992), "A Catholic Approach to Organizing What Urban Designers Should Know", **Journal of Planning Literature**, C.6, S.4, s.331–349.
- Moughtin, C., Cuesta, R., Sarris, C. ve Signoretta, P., (1999), **Urban Design: Method and Techniques**, Oxford: Architectural Press.
- Moughtin, C., Oc, T. ve Tiesdell, S., (1999), **Urban Design: Ornament and Decoration**, Oxford: Architectural Press.
- Nasar, J. L., (1990), "The Evaluative Image of the City", **Journal of the American Planning Association**, C.56, S.1, s.41-53.
- Nazlı, A., (2012), "'Öteki Beden': Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik", **Sosyoloji Dergisi**, S.27, s.17-32.
- Nesbitt, K., (1996), "Introduction", **Theorizing a New Agenda for Architecture: An Anthology of Architectural Theory 1965-1995** (Editor: Nesbitt K.), New York: Princeton Architectural Press, s.16-72.
- Neuman, W. L., (2006 [2014]), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar 1. Cilt** (Çev. Özge S.), Ankara: Yayınodası Yayıncılık.
- Niman, E. M. ve Wejang, H. E. A., (2023), "Students' Spatial Thinking Toward the School Environment in Indonesia", **Interdisciplinary Journal of Education Research**, C.5, s.61-71.
- Norberg-Schulz, C., (1976), **Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture**, New York: Rizzoli.
- Nuhn, E., Hamburger, K. ve Timpf, S., (2023), "Urban Sound Mapping for Wayfinding – A Theoretical Approach and an Empirical Study", **AGILE: GIScience Series**, C.4, Makale No: 9.
- O'Rourke, K., (2013), **Walking and Mapping: Artists as Cartographers**, Cambridge-London: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Obaydat, H., (2017), **Istanbul as a Tourist Destination Urban Image(S) in Popular Arab Culture**, İstanbul: The Republic of Turkey Bahçeşehir University The Graduate School of Natural and Applied Sciences (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Offenhuber, D., (2017), **Waste is Information - Infrastructure Legibility and Governance**, Cambridge, Massachusetts & London, England: The MIT Press.
- Öğçe, H., (2020), **Kent İmgesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği**, Düzce: T.C. Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Öz M., (2018), "İhsan Oktay Anar'da Postmodern Bir Tercih Olarak Dilin, Yazım Kurallarına Aykırı Kullanımı", **Humanitas**, C.6, S.12, s.204-214.

- Özalp A., (2009), **Homo Politicusun Ontolojisi**, Çorum: Hititkitap Yayınevi.
- Özbudak, Ö., (2018), **Kütahya'nın Kent İmgesi Bağlamında İncelenmesi**, İstanbul: T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Özgüler Yılmaz, S., (2013), **İmgeler Üzerinden Kent Okuması Divanyolu Caddesi Örneği**, İstanbul: T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Özkazanç, S. ve Esentürk, T., (2020), "Sanal Gerçeklik Oyunlarındaki Mekân Algısı: PUBG Oyunu Örneği", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.18, TBMM 100. Yıl Özel Sayısı, s.308-320.
- Pacione, M., (1990), "Urban Liveability: A Review", **Urban Geography**, C.11, S.1, s.1-30.
- Pacquement, A., (2012), "Foreword", **La Tendenza Italian Architectures 1965 -1985** (Centre Pompidou), Paris: Direction de la Communication et des Partenariats, s.9.
- Pardela, Ł., Lis, A., Zalewska, K. ve Iwankowski, P., (2022), "How Vegetation Impacts Preference, Mystery and Danger in Fortifications and Parks in Urban Areas", **Landscape and Urban Planning**, C.228, Makale No: 104558.
- Park, D. C., Radford, J. P. ve Vickers, M. H., (1998), "Disability Studies in Human Geography", **Progress in Human Geography**, C.22, S.2, s.208-233.
- Passini, R., Rainville, C., Marchand, N. ve Joannette, Y., (1998), "Wayfinding and Dementia: Some Research Findings and a New Look at Design", **Journal of Architectural and Planning Research**, C.15, S.2, s.133-151.
- Patel, J., (2023), "Assessing Applicability of Kevin Lynch's Framework of The Image of the City in the Case of the Walled City of Jaipur", **World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Urban and Civil Engineering**, C.17, S.3, s.146-154.
- Paulos, E. ve Goodman, E., (2004), "The Familiar Stranger: Anxiety, Comfort, and Play in Public Places", **Proceedings of the 2004 Conference on Human Factors in Computing Systems - CHI '04**. s.223-230.
- Pearce, P. L. ve Fagence, M., (1996), "The Legacy of Kevin Lynch Research Implications", **Annals of Tourism Research**, C.23, S.3, s.576-598.
- Pearce, P. L., (2011), **Tourist Behaviour and the Contemporary World**, Great Britain: Channel View Publications.
- Pike, S., (2011), **Destination Marketing Organisations**, New York: Routledge.
- Pile, S., (1996), **The Body and the City: Psychoanalysis, Space and Subjectivity**, London and New York: Routledge.

- Porteous, J. D. ve Mastin, J. F., (1985), "Soundscape", **Journal of Architectural and Planning Research**, C.2, S.3, s.169-186.
- Porteous, J. D., (1985), "Smellscape", **Progress in Physical Geography**, C.9, S.3, s.356-378.
- Porteous, J. D., (1996), **Environmental Aesthetics Ideas, Politics And Planning**, London: Routledge.
- Punter, J., (2007), "Developing Urban Design as Public Policy: Best Practice Principles for Design Review and Development Management", **Journal of Urban Design**, C.12, S.2, s.167-202.
- Rapoport, A., (1977), **Human Aspects of Urban Form Towards a Man—Environment Approach to Urban Form and Design**, Oxford: Pergamon Press.
- Raubal, M. ve Winter, S., (2002), "Enriching Wayfinding Instructions with Local Landmarks", **Geographic Information Science. GIScience 2002. Lecture Notes in Computer Science** (Editor Egenhofer M. J. ve Mark D. M.), Berlin, Heidelberg: Springer, s.243-259.
- Reckwitz, A., (2012 [2017]), **The Invention of Creativity Modern Society and the Culture of New** (Çev. Black S.), Cambridge and Malden: Polity Press.
- Reghukumar, A., (2019), "Sense and Sensitivity in Architecture – The Use of Five Senses in Space making", **International Research Journal of Architecture and Planning-IRJAP**, Vol. 4(3), pp.97-101.
- Reynolds, N., (2007), **Geographies of Writing: Inhabiting Places and Encountering Difference**, Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Rıza, M., Doratlı, N. ve Fırlı, M., (2012), "City Branding and Identity". **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, C.35, s.293-300.
- Richards, G. ve Wilson, J., (2004), "The Impact of Cultural Events on City Image: Rotterdam, Cultural Capital of Europe 2001", **Urban Studies**, C.41, S.10, s.1931-1951.
- Rodaway, P., (2002), **Sensuous Geographies: Body, Sense and Place**, London. Routledge.
- Rohani, N. S. ve Kim, I., (2023), "Urban Design Analysis of New York City's Virtual Model - The Case of Tom Clancy's the Division", **Architecture and Planning Journal (APJ)**, C.28, S.3, Makale No: 37.
- Rossi, A., (1984), **The Architecture of the City**, New York: The MIT Press.
- Rossmo, D. K., (2000), **Geographic Profiling**, Boca Raton: CDC Press.
- Rustamlı, C. ve Balyemez, S., (2018), "Tarihi İpek Yolunun Bakü İçerişehir'de Bıraktığı Eserlerin Kent İmajındaki Yeri", **ATA Planlama ve Tasarım Dergisi**, C.2, S.2, s.59-79.

- Saban Ökesli, D. ve Gürçınar, Y., (2012), “An Investigation of Urban Image And Identity Findings from Adana”, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.21, S.1, s.37-52.
- Sağgöz, A. ve Al, S., (2013), “Kent İçinde Bir Yapı, Yapı İçinde Bir Kent”. **Sanat Tarihi Dergisi**, C.XXII, S.2, s.91-109.
- Šakaja, L., (2020), “The non-visual Image of the City: How Blind and Visually Impaired White Cane Users Conceptualize Urban Space”, **Social & Cultural Geography**, C.21, S.6, s.862-886.
- Saleses, P., Schechtner, K. ve Hidalgo, C. A., (2013), “The Collaborative Image of The City: Mapping the Inequality of Urban Perception”, **PLoS ONE**, C.8, S.7, Makale No: e68400.
- Sanders, D., (1993), “Behavioral conventions and archaeology: methods for the analysis of ancient architecture”, **Domestic Architecture and the Use of Space An Interdisciplinary Cross-Cultural Study** (Editor: Kent S.), Cambridge: Cambridge University Press. s.43-72.
- Sarı, K., (2008), **Kentsel Dış Mekân Tasarımına Kullanıcı Merkezli Bir Yaklaşım**, Isparta: T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Seamon, D., (1979 [2015]), **A Geography of the Lifeworld: Movement, Rest and Encounter**, New York: Routledge.
- Sepe, M., (2013), **Planning and Place in the City: Mapping Place Identity**, London and New York: Routledge.
- Seymour L., (2017), **An Analysis of Roland Barthes’s The Death of the Author**, Oxon and New York: Routledge.
- Smardon, R. C., (1988), “Perception and Aesthetics of the Urban Environment Review of the Role of Vegetation”, **Landscape and Urban Planning**, C.15, S.1-2, s.85-106.
- Smith, A., (2005), “Reimagining the City: The Value of Sport Initiatives”, **Annals of Tourism Research**, C.32, S.1, s.217-236.
- Smith, A., (2005a), “Conceptualizing City Image Change: The ‘Re-Imaging’ of Barcelona”, **Tourism Geographies**, C.7, S.4, s.398-423.
- Soja, E. W., (1989 [2015]), **Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi** (Çev. Çetin Y.), İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sorrows, M. E. ve Hirtle, S. C., (1999), “The Nature of Landmarks for Real and Electronic Spaces”, **Spatial Information Theory. Cognitive and Computational Foundations of Geographic Information Science** (Editor Freksa C. ve Mark D. M.), Berlin Heidelberg: Springer-Verlag, s.37-50.

- Southworth, M., (1969), "The Sonic Environment of Cities", **Environment and Behavior**, C.1, S.1, s.49-70.
- Sönmez, A. O., (2008), **Ankara Alışveriş Merkezleri Biçimlendirme Yaklaşımlarının Görsel Etki Değerlendirmesi**, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Stevens, Q., (2006), "The Shape of Urban Experience: A Reevaluation of Lynch's Five Elements", **Environment and Planning B: Planning and Design**, C.33, S.6, s.803-823.
- Stevens, Q., (2007), **The Ludic City Exploring the Potential of Public Spaces**, London and New York: Routledge.
- Stylidis, D., Biran, A., Sit, J. ve Szivas, E. M., (2014), "Residents' support for tourism development: The role of residents' place image and perceived tourism impacts", **Tourism Management**, C.45. s.260-274.
- Su, N., Li, W. ve Qiu, W., (2023), "Measuring the Associations between Eye-level Urban Design Quality and On-street Crime Density around New York Subway Entrances", **Habitat International**, C.131, Makale No: 102728.
- Şahin Körmeçli, P. ve Seçkin Gündoğan, G., (2022), "Çankırı Kentsel Sit Alanında Kent İmgelerinin Değerlendirilmesi", **Kent Akademisi Dergisi**, C.15, S.1, s.298-316.
- Şat, N. ve Göver, T., (2017), "Engelliler için Belediyelerin Erişebilirlik Sorumlulukları: Çorum Engel Haritası Projesi", **Hittit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.10, S.1, s.521-541.
- Şendil, G. N., (2017), **Kent Kimliği: Safranbolu Örneği**, Bursa: T.C. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Şenyiğit, Ö. ve Atay, G., (2021), "Evaluation of Urban Images: The Case of Adana", **Sakarya University Journal of Science**, C.25, S.2, s.530-546.
- Şerbetçi, Z., (2018), "City Imagery through Films Shot in Bursa: Between 1900-2012", **International Journal of Geography and Geography Education**, S.38, s.266-278.
- Şişman, Y., (2012), "Özrürlük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, C.7, S.28, s.69-85.
- Takeuchi, Y. ve Perlin, K., (2012), "ClayVision: The (elastic) Image of the City", **Conference Proceedings - The 30th ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, CHI 2012**, s.2411-2420.
- Tokmak, P. T., (2015), **Çevresel İmgelerin Kent Kimliğine Etkisi: Müftü Deresi - Kurtuluş Meydanı Aksı Örneği (Mersin)**, Mersin: Toros Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- Tong, Y. ve Bode, N. W. F., (2022), “The Principles of Pedestrian Route Choice”, **Journal of the Royal Society Interface**, C.19, S.189, Makale No: 20220061.
- Tonkiss, F., (2005), **Space, the City and Social Theory: Social Relations and Urban Forms**, Cambridge: Polity Press.
- Topçu, M., Aköz Çevrimli, B. ve Geyikli, H. B., (2021), “Syntactic Legibility of Image Elements: Eskişehir Case”, **Megaron**, C.16, S.4, s.644-658.
- Torun, A., (2021), “Batık Kentin Hatırası: Yusufeli’nin Kent Kimliğindeki Değişimler”, **Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.2, s.56-80.
- Townsend, A. M., (2000), “Life in the Real-Time City: Mobile Telephones and Urban Metabolism”, **Journal of Urban Technology**, C.7, S.2, s.85-104.
- Tura, S. F., (2021), **Freud’dan Lacan’a Psikanaliz**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Tweed, C. ve Sutherland, M., (2007), “Built Cultural Heritage and Sustainable Urban Development”, **Landscape and Urban Planning**, C.83, S.1, s.62-69.
- Uluganlıgil, B., (2020), **Kahramanmaraş Kentsel Sit Alanının Mekânsal Kimlik Açısından Değerlendirilmesi**, Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Ünal, A., (2010), **Türk Çocuk Edebiyatında Engellilerin Temsili (1969–2009)**, İstanbul: Boğaziçi University, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Van der Voordt, T. J. M. ve Van Wegen, H. B. R., (2005), **Architecture in Use: An Introduction to the Programming, Design and Evaluation of Buildings** (Translator: Payman A.), United Kingdom: Architectural Press.
- Varnacı Uzun, F. ve Altaş, A., (2018), “Aksaray Üniversitesi Öğrencilerinin Aksaray Kent Merkezindeki Yeme-İçme Mekânları Algısı”, **Coğrafi Bilimler Dergisi**, C.16, S.1, s.121-134.
- Vertesi, J., (2008), “Mind the Gap: The London Underground Map and Users’ Representations of Urban Space”, **Social Studies of Science**, C.38, S.1, s.7-33.
- Walmesley, D. J. ve Jenkins, J., (1992), “Tourism Cognitive Mapping of Unfamiliar Environments”, **Annals of Tourism Research**, C.19, S.2, s.268–286.
- Walz, S. P., (2010), **Toward a Ludic Architecture The Space of Play and Game**. Pittsburgh: ETC Press.
- Wang, T. ve Dong, Z., (2023), “Research on the Image of University Campus Environment from the Perspective of Image Theory and Data Analysis Taking Hubei University of Technology (HBUT) as an Example”, **Proceedings of the 2022 3rd International Conference on Big Data and Social Sciences (ICBDSS 2022)** (Eds. Guan, G., Qu, B. ve Zhou, D.), Dordrecht Netherlands: Atlantis Press, 438-452.

- Welch-Devine M. ve Campbell L. M., (2010), "Sorting Out Roles and Defining Divides: Social Sciences at the World Conservation Congress", **Conservation & Society**, C.8, S.4, s.339-348.
- Wilkinson P., (2010 [2018]), **Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Mimarlık Fikri** (Çev. Atmaca V.), İstanbul: Bkz Yayıncılık (Domingo).
- Wilson, C. ve Groth, P., (2003), **Everyday America: Cultural Landscape Studies After J. B. Jackson**. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press.
- Wirth-Nesher, H., (1996 [2003]), **City Codes: Reading the Modern Urban Novel**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Witmer, B. G., Bailey, J. H. ve Knerr, B. W., (1996), "Virtual spaces and real world places: transfer of route knowledge". **International Journal of Human-Computer Studies**, C.45, S.4, s.413-428.
- Yıldırım, Y. ve Arefi, M., (2022), "Sense of Place and Sound: Revisiting from Multidisciplinary Outlook", **Sustainability**, C.14, S.18, Makale No: 11508.
- Yıldız Kuyrukçu, E. ve Çınar, R., (2023), "Tarihsici Kent Giriş Kapılarının' Algısal Değerlendirilmesi", **Journal of Human Sciences**, C.20, S.1, s.80-98.
- Yılmaz Z., (2015), "Roma Siyasal Düşüncesi", **Batıda Siyasal Düşünceler** (Editor Ağaogulları M. A.), İstanbul: İletişim Yayıncılık, s.164-195.
- Yolalan, N. S. ve Çelen Öztürk, A., (2021), "Kolektif Bellek Mekânı Olarak Meydanların Zihin Haritaları Üzerinden Analizi: Ankara Kızılay Meydanı", **Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi**, C.2, S.2, s.1-15.
- Zeycan, D., (2017), **2000 Sonrası Türk Sinemasında İstanbul İmgeleri: İstanbul Hatırası: Köprüyü Geçmek, Anlat İstanbul ve Hayat Var**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Zhang, S., Zhang, K., Zhang, M. ve Liu, X., (2022), "Evaluation of the Visually Impaired Experience of the Sound Environment in Urban Spaces", **Frontiers in Psychology**, C.12, Makale No: 731693.
- Zhou, Y., Dai, P., Zhao, Z., Hao, C. ve Wen, Y., (2022), "The Influence of Urban Green Space Soundscape on the Changes of Citizens' Emotion: A Case Study of Beijing Urban Parks", **Forests**, C.13, S.11, Makale No: 1928.
- Zimring, C., Joseph, A., Nicoll, G. L. ve Tsepas, S., (2005), "Influences of Building Design and Site Design on Physical Activity", **American Journal of Preventive Medicine**, C.28, S.2 Supplement 2, s.186-193.
- Zou, X. ve Zhou, Y., (2023), "Spatial Cognition of the Visually Impaired: A Case Study in a Familiar Environment", **International Journal of Environmental Research and Public Health**, C.20, S.3, Makale No: 1753.

Kurum Yayınları, Tüzel Kaynaklar ve İnternet Kaynakları

- 3392 Sayılı Yasa, (1987), **Resmi Gazete**, Tarih: 04.07.1987 Sayı: 19507.
- 3644 Sayılı Yasa, (1990), **Resmi Gazete**, Tarih: 09.05.1990 Sayı: 20523.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (2004 [2023]), **Resmi Gazete**, Tarih: 23.07.2004, Sayı: 25531.
- 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu, (2005 [2023]), **Resmi Gazete**, Tarih: 31.03.2005 Sayı: 25772 (Mükerrer).
- 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Yasa, (2005 [2022]), **Resmi Gazete**, Tarih: 07.07.2005 Sayı: 25868.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu, (2005 [2023]), **Resmi Gazete**, Tarih: 13.07.2005, Sayı: 25874.
- 5747 Sayılı Yasa, (2008), **Resmi Gazete**, Tarih: 06.03.2008, Sayı: 26824, Mükerrer.
- 6321 Sayılı Yasa, (1954), **Resmi Gazete**, Tarih: 10.03.1954, Sayı: 8654.
- 6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (2012 [2023]), **Resmi Gazete**, Tarih: 06.12.2012, Sayı: 28489.
- 7033 Sayılı Yasa, (1957), **Resmi Gazete**, Tarih: 27.06.1957, Sayı: 9644.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, (2009), **Resmi Gazete**, 14.07.2009, Sayı 27288.
- eskisehir.bel.tr, (2023), <https://www.eskisehir.bel.tr/baskan-biyografi> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- eskisehir.bel.tr, (2023a), **Ödüller**, https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=2 (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- eskisehir.bel.tr, (2023b), **Stratejik Plan**, https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=26 (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- eskisehir.bel.tr, (2023c), **Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=25 (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- eskisehir.bel.tr, (2023d), **Faaliyet Raporları**, https://www.eskisehir.bel.tr/sayfalar.php?sayfalar_id=24 (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Otobüsle Toplu Taşımacılık Esaslarına Dair Yönetmelik, (T.Y.), <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/63099> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Zihinsel Engelli Gündüz Yaşam Merkezi Yönergesi, (T.Y.), <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/137558> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Görev de Çalışma Yönergesi, (T.Y.), <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/60376> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Sosyal Yardım Yönetmeliği, (T.Y.), <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/170135> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2006), **Eskişehir 2010 Stratejik Plan**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2010.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2009), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2010 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2010.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2010), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2011 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2011.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2010a), **İstatistiklerle Eskişehir 2009**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2011), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan 2015**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2015.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2011a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2012 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2012.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2011b), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2011 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2011.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2011c), **İstatistiklerle Eskişehir 2010**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2012), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2013 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2013.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2012a), **İstatistiklerle Eskişehir 2011**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2013), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2014 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2014.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2013a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2013 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2013.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2014), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2015 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2015.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2015), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan 2019**, http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2019.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2015a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2016 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2016.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2015b), **İstatistiklerle Eskişehir 2013**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2016), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2017 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2017-2.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2016a), **İstatistiklerle Eskişehir 2014**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2016b), **İstatistiklerle Eskişehir 2015**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2017), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2018 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2018.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2017a), **İstatistiklerle Eskişehir 2012**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2017b), **İstatistiklerle Eskişehir 2016**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2018), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2019 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2019.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2018a), **İstatistiklerle Eskişehir 2017**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2019), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2020 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2020.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2019a), **İstatistiklerle Eskişehir 2018**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2020), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2021 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2021.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2020a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2020 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2020.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2020b), **İstatistiklerle Eskişehir 2019**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2021), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2022 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2022.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2021a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2021 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2021.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2021b), **İstatistiklerle Eskişehir 2020**, Eskişehir: Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2022), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2023 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2023.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2022a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2022 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2022.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (2023), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Plan 2020-2024 (Güncellenmiş Versiyon)**, http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/stratejik_plan/2020G.pdf (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (T.Y.), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2007 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2007.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (T.Y.a), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2008 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2008.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (T.Y.b), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2009 Yılı Performans Programı**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/performans_programi/2009.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (T.Y.c), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2007 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2007.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, (T.Y.d), **Eskişehir Büyükşehir Belediyesi 2008 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2008.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Kişisel Verileri Koruma Kurumu, (2018), **Kişisel Verilerin Silinmesi, Yok Edilmesi veya Anonim Hale Getirilmesi Rehberi**, Ankara: KVKK Yayınları.

- Numbeo, (2021), **Safety Index by City2021**, <https://www.numbeo.com/crime/rankings.jsp?title=2021&displayColumn=1> (Erişim Tarihi: 19.01.2022).
- Oxford Learners Dictionaries, (2023), **Handicap**. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/handicap_1?q=handicap (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2023), <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/kurumsal/kurum-hakkinda/> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- T.C. Anayasası, (1982 [2018]), <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ve T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, (2002), **Türkiye Özürlüler Araştırması**, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- T.C. Eskişehir Valiliği, (2023), **Tarihçe**, <http://www.eskisehir.gov.tr/tarihce> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2013), **Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Görme Engelliler**. Ankara. http://ismek.ist/files/ismekOrg/file/2016_hbo_program_modulleri/G%C3%B6rmeengelliler.pdf (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- TÜİK, (2000), **Özürlülük türü ve cinsiyete göre özürlü nüfus**, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- TÜİK, (2021), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2020-37210> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- Türk Dil Kurumu, (2023), **Görüm**, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Türk Dil Kurumu, (2023a), **Sakat**, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Türk Dil Kurumu, (2023b), **Özürlü**, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Türk Dil Kurumu, (2023c), **Özür**, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Türk Dil Kurumu, (2023d), **Engelli**, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- Türk Dil Kurumu, (2023e), **Engel**, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).
- World Health Organization [WHO], (1980), **International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps**, World Health Organization Geneva. http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf;jsessionid=910E5B483CD86004EDED8378753AF5A?sequence=1 (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- www.etymonline.com, (2023), **somatosensory (adj.)**, https://www.etymonline.com/word/somatosensory#etymonline_v_38404 (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

EKLER

EK-1

İşaret Ögesi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Adalet Sarayı	<i>Cumhuriyet Bulvarı'nın Trafik ve Tramvay Sesi</i>										
	Yekpare Zemin Yapısı										
	Önündeki Oval Yapı										
Tramvay Durakları	X	X	X				X	X			
Atatürk Lisesi	X	X	<i>Yoğun Trafik Sesi</i>	<i>Yoğun Trafik Sesi</i>		<i>Yoğun Trafik Sesi</i>		X	X		
			<i>Hava Boşluğu</i>			Önündeki Yüksek Merdivenler					
Odunpazarı Evleri	X	X				X					

GÖRÜMSÜZ KENT İMGESİ: ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Esnaf Sarayı	Çevresinin Yayalaştırılmış Olması	<i>Tramvay ve İnsan Sesi</i>			Kalabalık			Kalabalık			
	Tramvayın Daha Yavaş Olması	<i>Baharatçıların Çınlama Sesleri</i>		Kalabalık	Çevresinin Yayalaştırılmış Olması			<i>Dükkan Sesleri</i>	X		
	Mermerimsi Zemin Yapısı	<u>Çemen Kokusu</u>									
Taşbaşı İş Merkezi	<i>Tramvayın Makas Değiştirme Sesi</i>										
	<i>Süs Havuzunun Su Sesi</i>										
	Mermerimsi Zemin Yapısı										
Büyükşehir Belediye Binası	<i>Tramvayın Makas Değiştirme Sesi</i>		Çevresinin Yayalaştırılmış Olması	<i>Hava Boşluğu</i>	Kalabalık	X	Belediye Tramvay Duracağı	<i>Yoğun Olmayan Trafik ve Tramvay Sesi</i>	<i>Süs Havuzunun Su Sesi</i>		X

	<i>Süs Havuzunun Su Sesi</i>										
	Mermerimsi Zemin Yapısı		<i>Hava Boşluğu</i>		<i>Çevresinin Yayalaştırılmış Olması</i>			<i>Hava Boşluğu</i>			
Reşadiye Camii	<i>Tramvayın Makas Değiştirme Sesi</i>										
	<i>Süs Havuzunun Su Sesi</i>					X					
	Mermerimsi Zemin Yapısı										
İsmet İnönü Tramvay Duracağı		<i>Soldan Gelen Trafik Sesi</i>						<i>Genç İnsan Sesi</i>	X		
								<i>Sokak Müziği Sesi</i>			

GÖRÜMSÜZ KENT İMGESİ: ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Bağlar Tramvay Durağı		<i>Önden Gelen Yoğun Trafik Sesi</i>									
Anadolu Üniversitesi Tramvay Durağı		<i>Sağdan Gelen Trafik Sesi</i>			<i>İnsan Sesi</i>						
					<i>Trafik Sesi</i>						
Hava Müzesi Tramvay Durağı		<i>Hava Boşluğu</i>									
		<i>Sessizlik</i>									
		<i>Uzaktan Gelen Trafik Sesi</i>									
Eczacılık Tramvay Durağı		<i>Arkadan Gelen Çevre Yolu Sesi</i>									
		<i>İki Taraftan Gelen Trafik Sesleri</i>									

Uluönder Tramvay Durağı		<i>Arkadan Gelen Çevre Yolu Sesi</i>									
		<i>Otobüs Duraklarından Gelen İnsan Sesi</i>									
Çarşı Tramvay Durağı		<i>İnsan Sesi</i>	Zeminin Asfalt Olmaması					X	X		
		<i>Baharatçılarn Çınlama Sesleri</i>									
		<i>Baharat Kokusu</i>									
Ticaret Merkezi		X									
ESPAK		<i>Hava Boşluğu</i>			X	X		X	<i>Yumruk Atma Makinesinden Gelen Sesler</i>		
		<i>Canlı Müzik Sesi</i>									
		<i>Tramvay ve Kavşak Sesi</i>									

GÖRÜMSÜZ KENT İMGESİ: ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

		<u>Kahve Kokusu</u>									
Kanathı AVM		X		X							X
Alaaddin Parkı		X	X						X		
Büyük Otel		X									
Eski Otogar		<i>Trafik Sesi</i>						X			
		<u>Ahşap Kokusu</u>									
		<u>Porsuk Kokusu</u>									
Merkez Ziraat Bankası		<i>Önündeki Sesli Trafik Işıkları</i>									
Valilik		<i>Önündeki Demir Korkuluklar</i>		<i>Hava Boşluğu</i>		X		<i>Yoğun Olmayan Trafik ve Tramvay Sesi</i>			
								<i>Hava Boşluğu</i>			

EKLER

Odunpazarı Modern Müze			X	X							
SSK Hastanesi			X								
Kurtuluş Kuruyemiş			İnsanların Akış Yönü	X	X			<u>Kuruyemiş Kokusu</u>	<u>Kuruyemiş Kokusu</u>		<u>Kuruyemiş Kokusu</u>
			<u>Kuruyemiş Kokusu</u>								
			İsmet İnönü Tramvay Durağı								
			Çevresinin Yayalaştırılmış Olması								<i>Tramvay Sesi</i>
Köprübaşı'ndaki Tavukçu			<u>Tavuk Kokusu</u>								
			İnsanların Akış Yönü								
			Yolun Darlığı								
			<i>Trafik ve Tramvay Sesi</i>								

GÖRÜMSÜZ KENT İMGESİ: ESKİŞEHİR'DE GÖRME ENGELLİLERİN KENT İMGESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

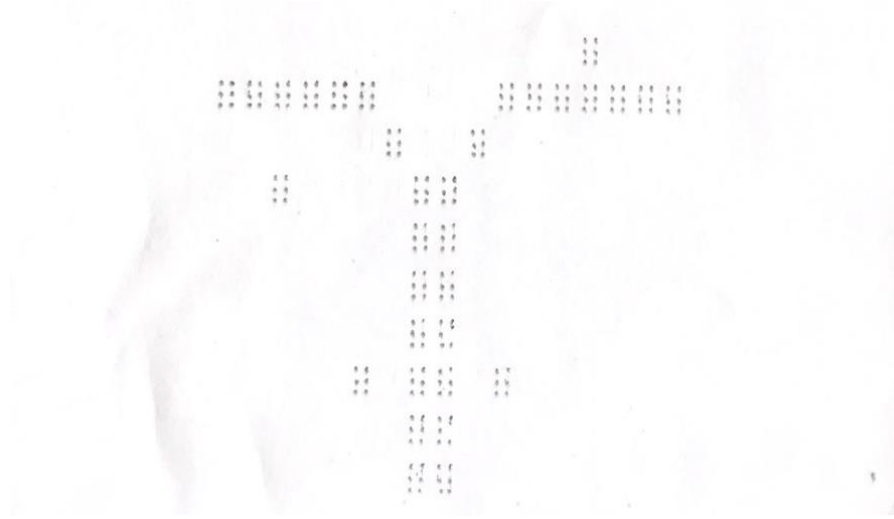
Eti Arkeoloji Müzesi				<u>Çiçek Kokusu</u>							
				<i>Müzik Sesi</i>							
Kebapname (Atatürk Bulvarı)				<u>Kebap Kokusu</u>							
Starbucks (Atatürk Bulvarı)				<u>Kahve Kokusu</u>							
Dede Korkut Parkı				<i>Çocuk Sesleri</i>							
Bal Mumu Müzesi				X							
Cam Müzesi				X							
Özdilek AVM					X						
Yediler Parkı						<i>Su Sesi</i>					
						Ahşap Zemin Yapısı					

EKLER

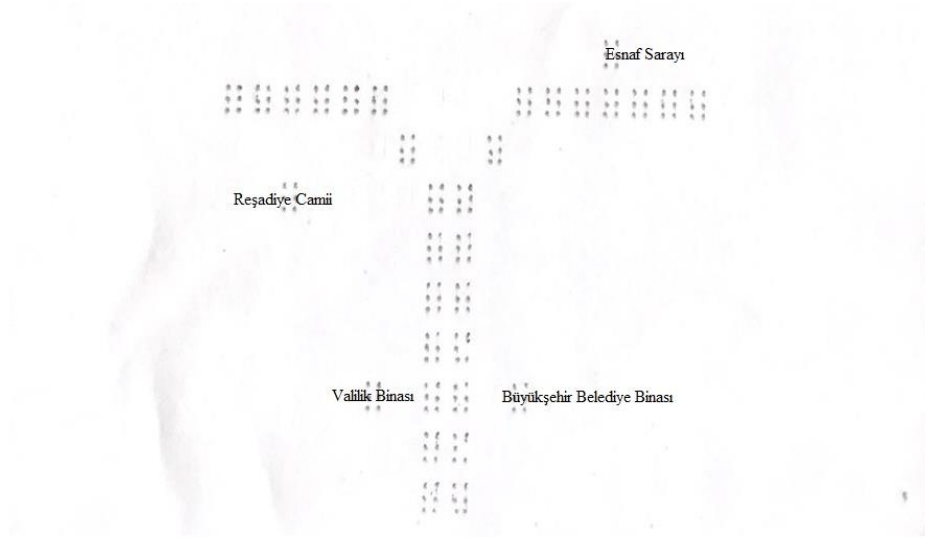
İl Sağlık Müdürlüğü Binası						X		X			
GÖRSEM Adalar Şubesi							X		X	X	
Adalardaki Köprüler								Engelli Rampaları	Engelli Rampaları	Engelli Rampaları	
TCDD Eskişehir Yüksek Hızlı Tren Garı								X			
Sazova Parkı									X		
Eski Eti Fabrikası									X		
ESGAZ									X		
TEDAŞ										X	
Evinin Girişindeki Çöp Konteynırı										<i>Yapısı</i>	
										<i>Kokusu</i>	
ESMAR											X

Yazar tarafından hazırlanmıştır. İtalik gösterilen belirteçler işitsel, kalın puntuyla gösterilen belirteçler somatosensorik ve altı çizili gösterilen belirteçler kokusaldır.

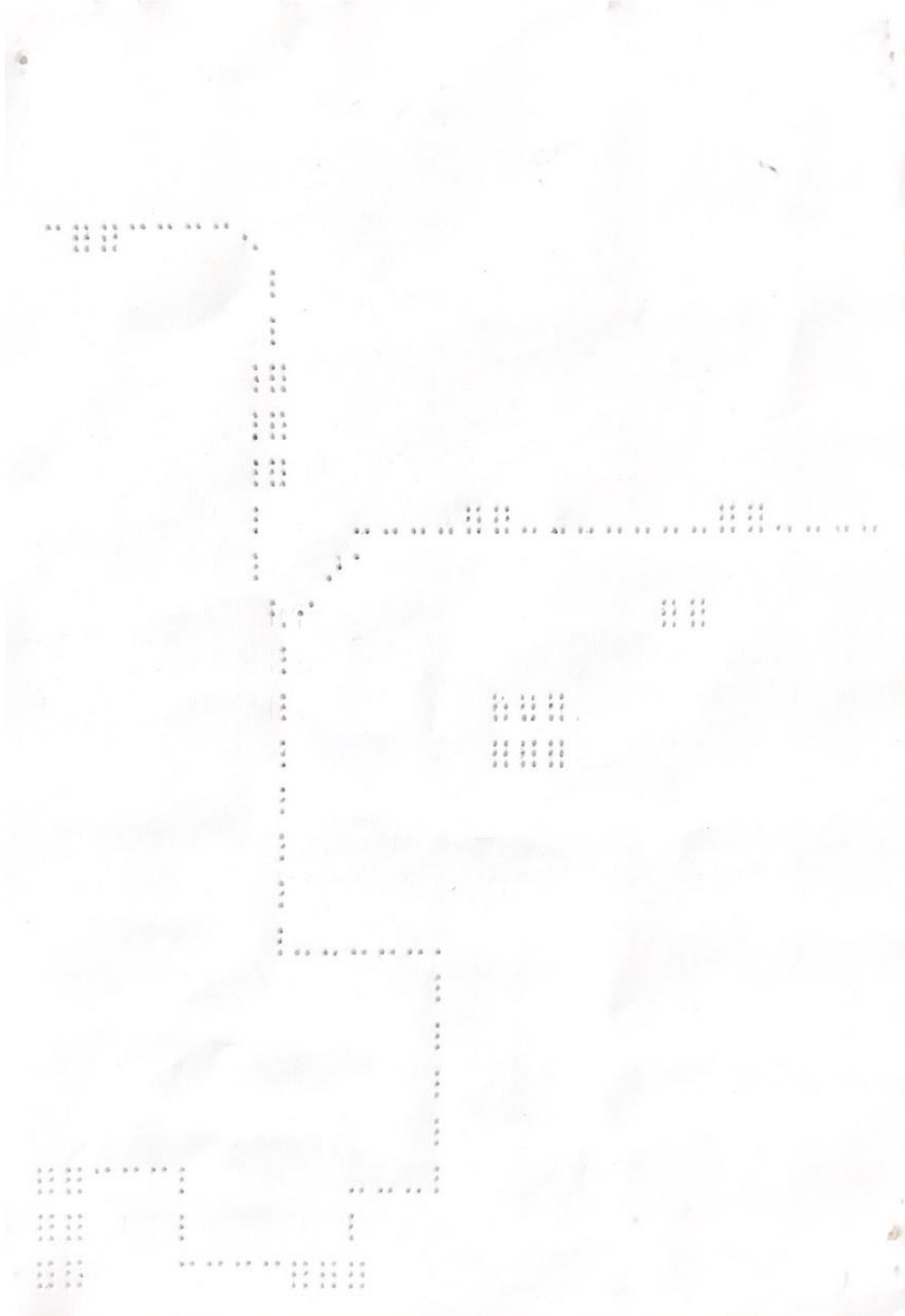
EK-2
K1-ESKİZ ÇİZİMİ

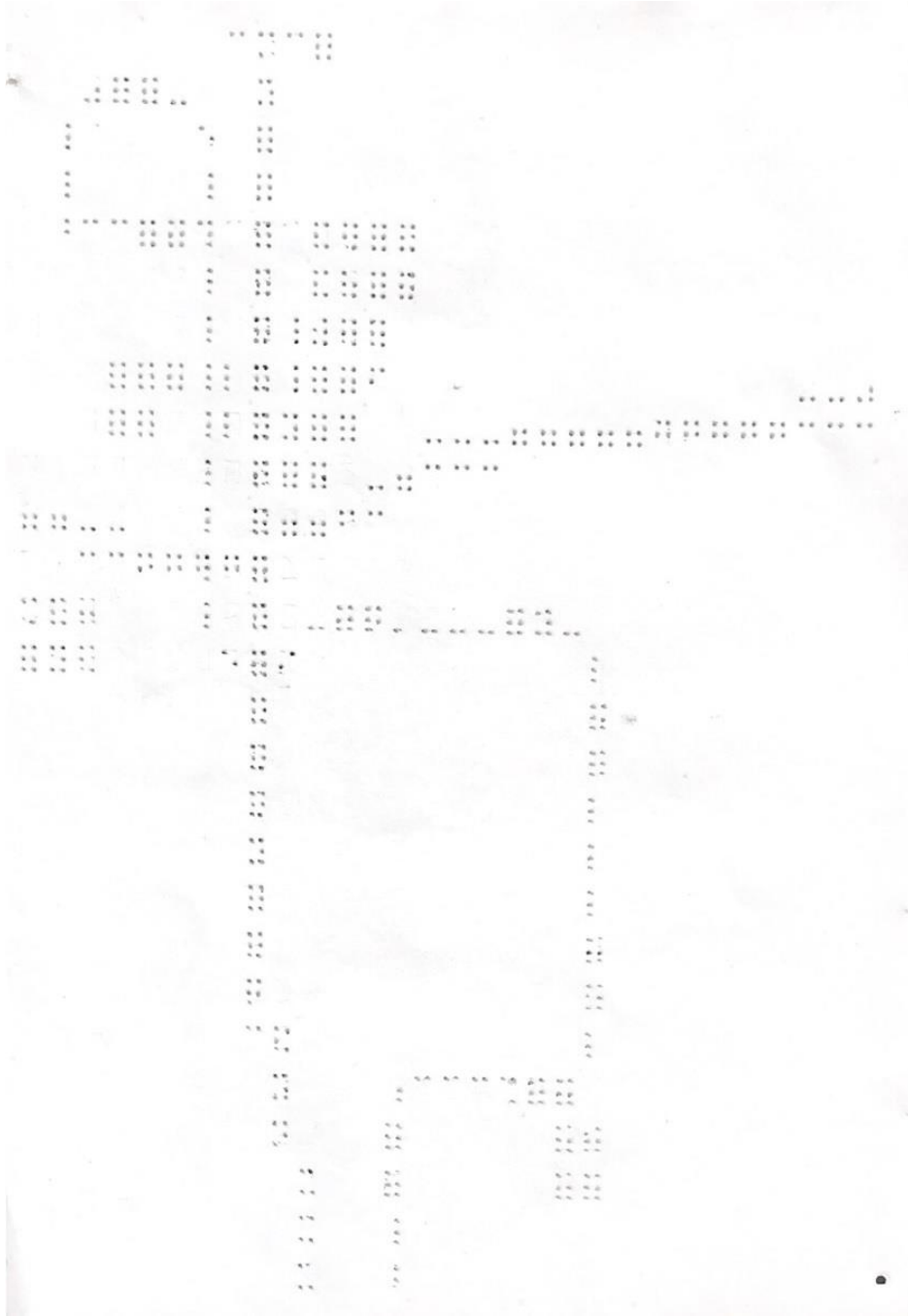
K1-ESKİZ ÇİZİMİ (YAZAR TARAFINDAN İŞARETLİ)

K2-ESKİZ ÇİZİMİ (1. KISIM)

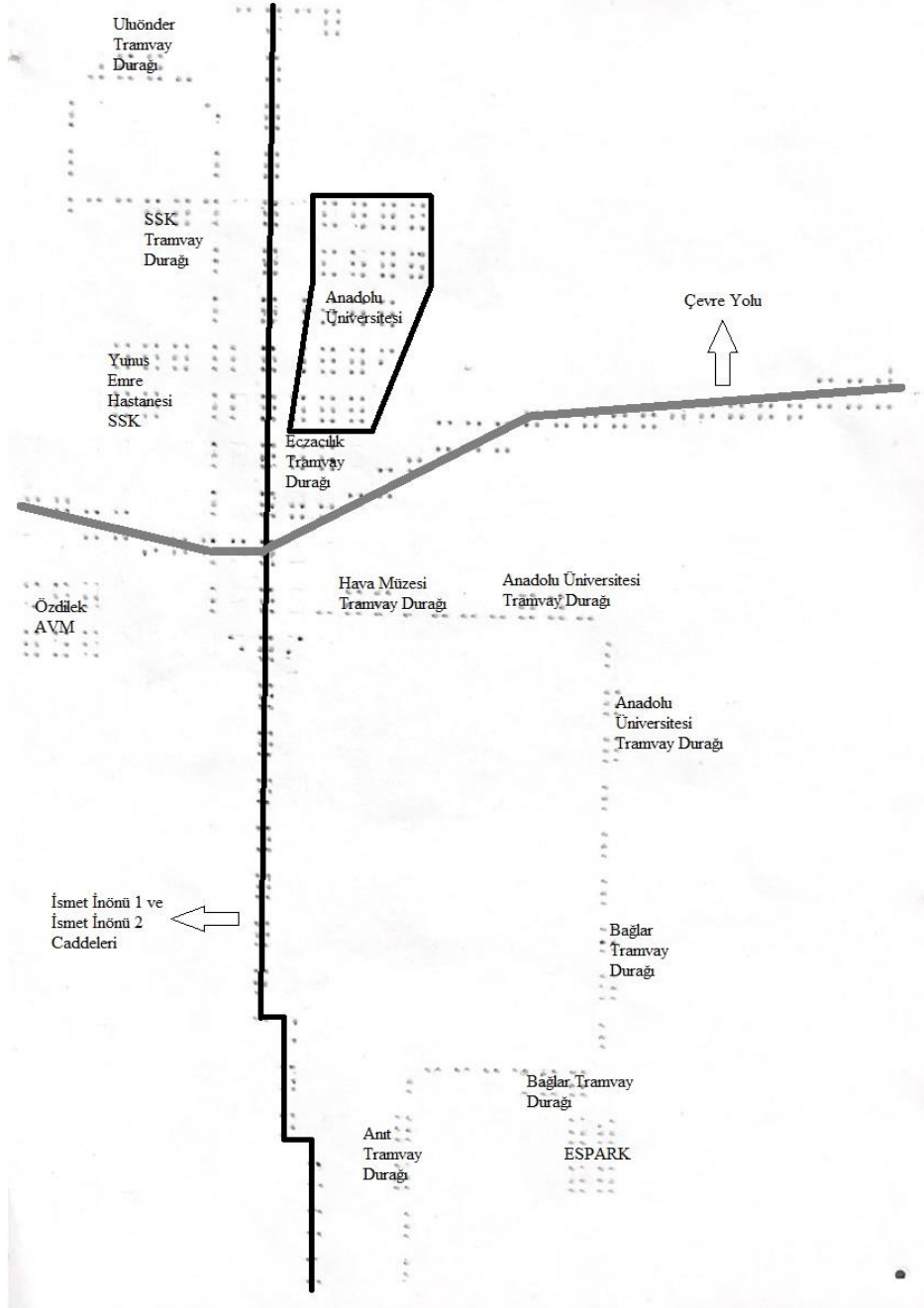

K2-ESKİZ ÇİZİMİ (2. KISIM)

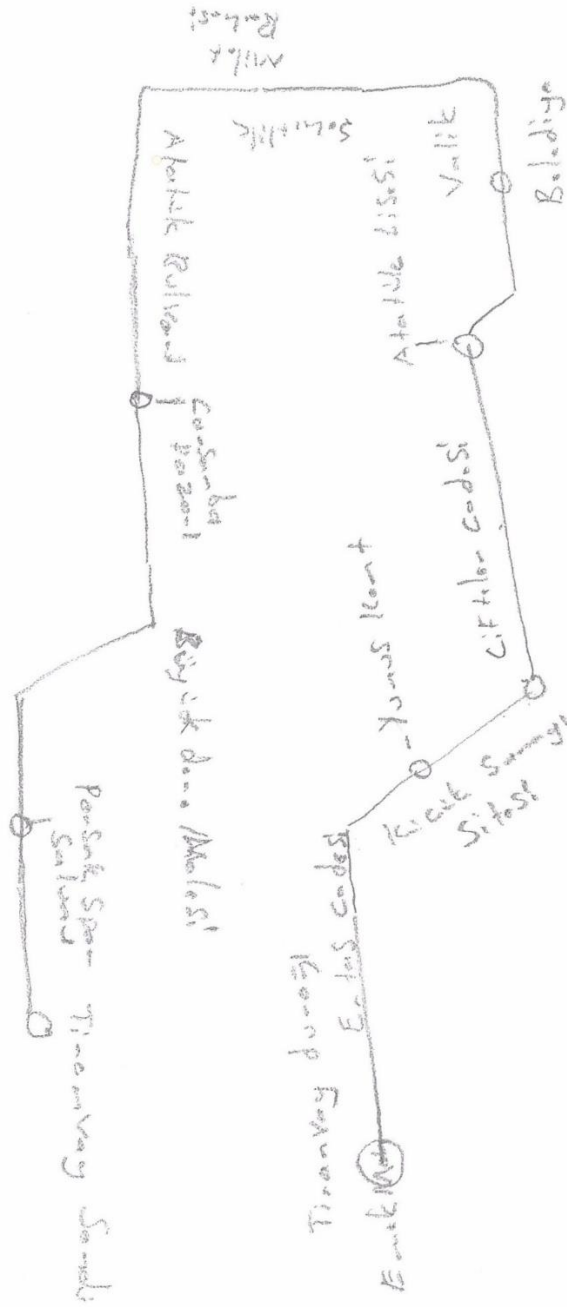

K2-ESKİZ ÇİZİMİ (1. KISIM) (YAZAR TARAFINDAN İŞARETLİ)

K2-ESKİZ ÇİZİMİ (2. KISIM) (YAZAR TARAFINDAN İŞARETLİ)

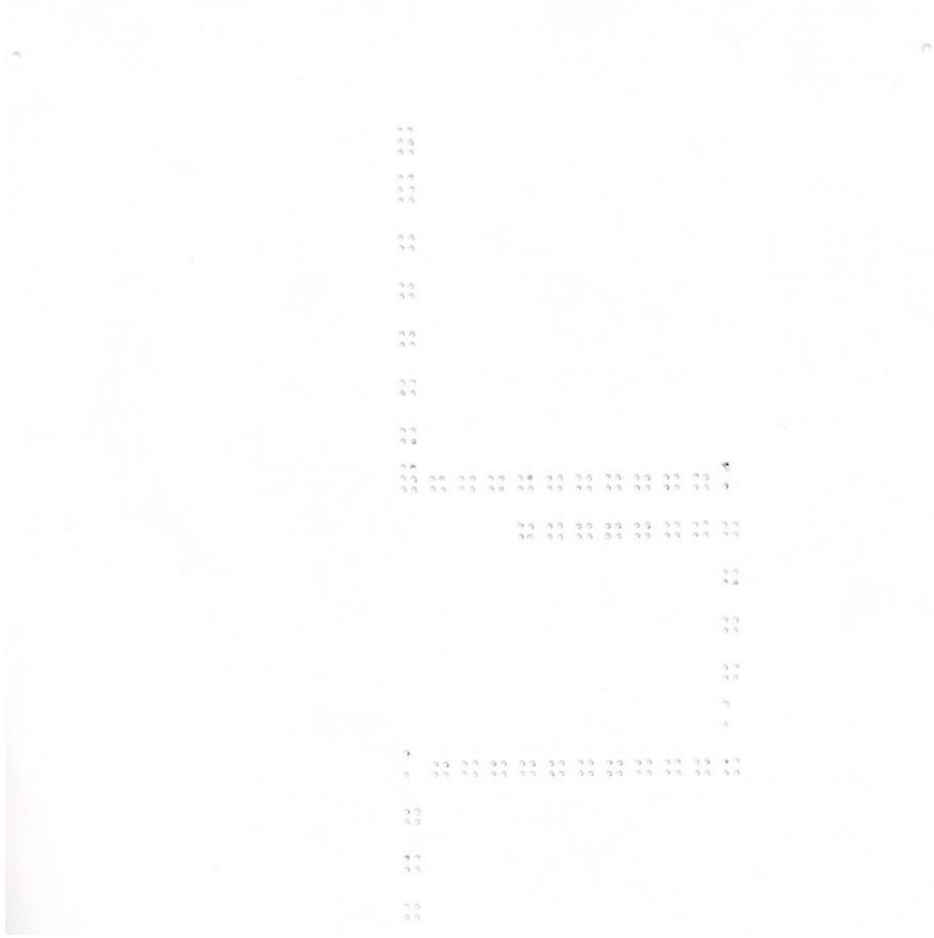

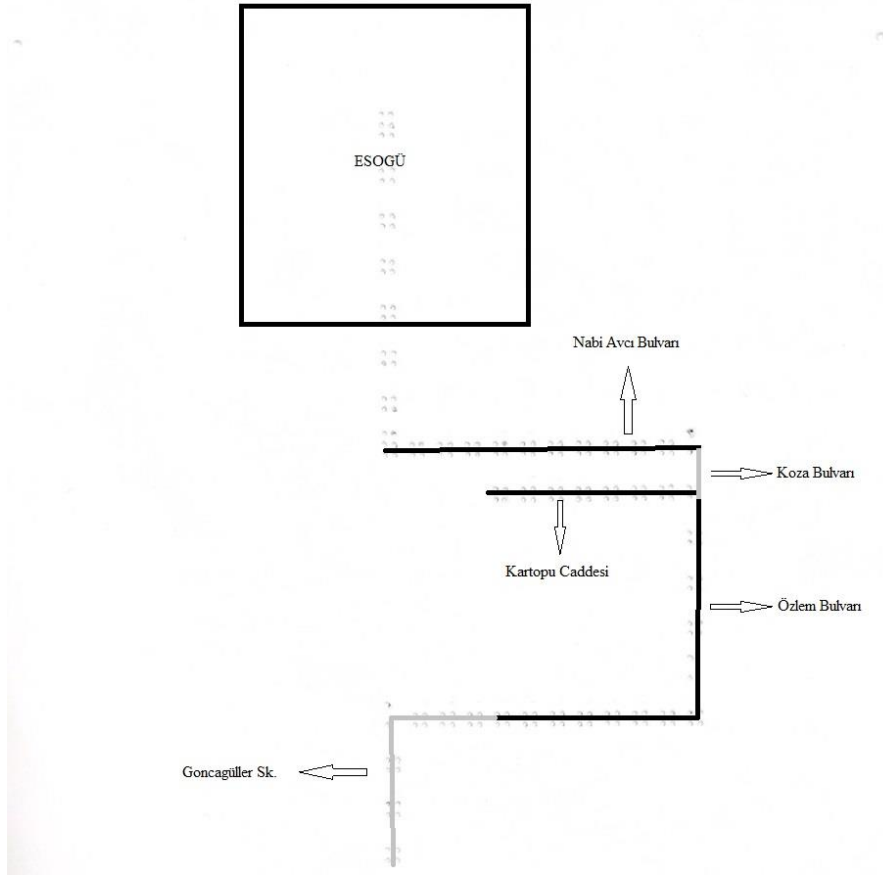
K6-ESKİZ ÇİZİMİ

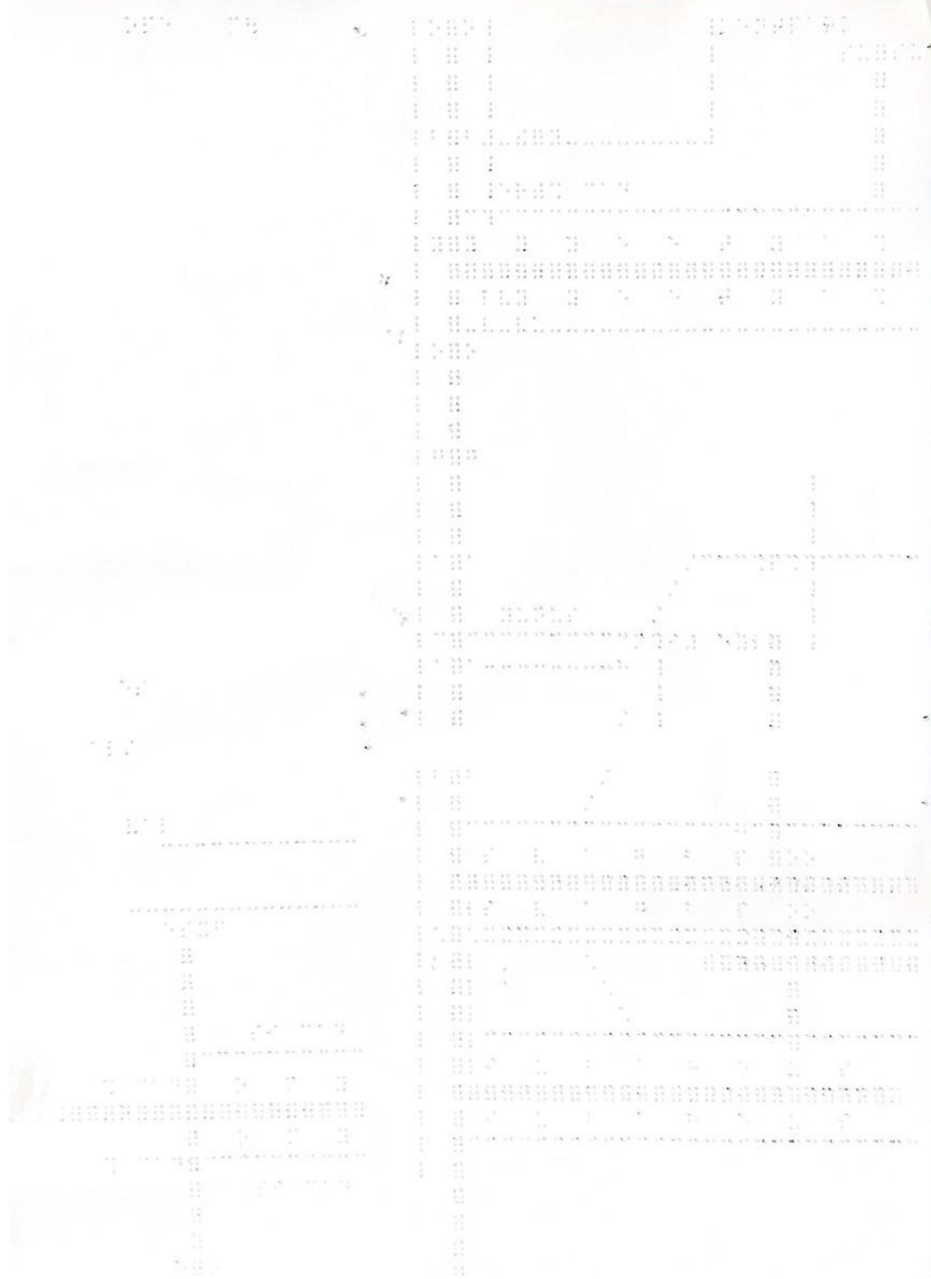
Kuzey

K7-ESKİZ ÇİZİMİ

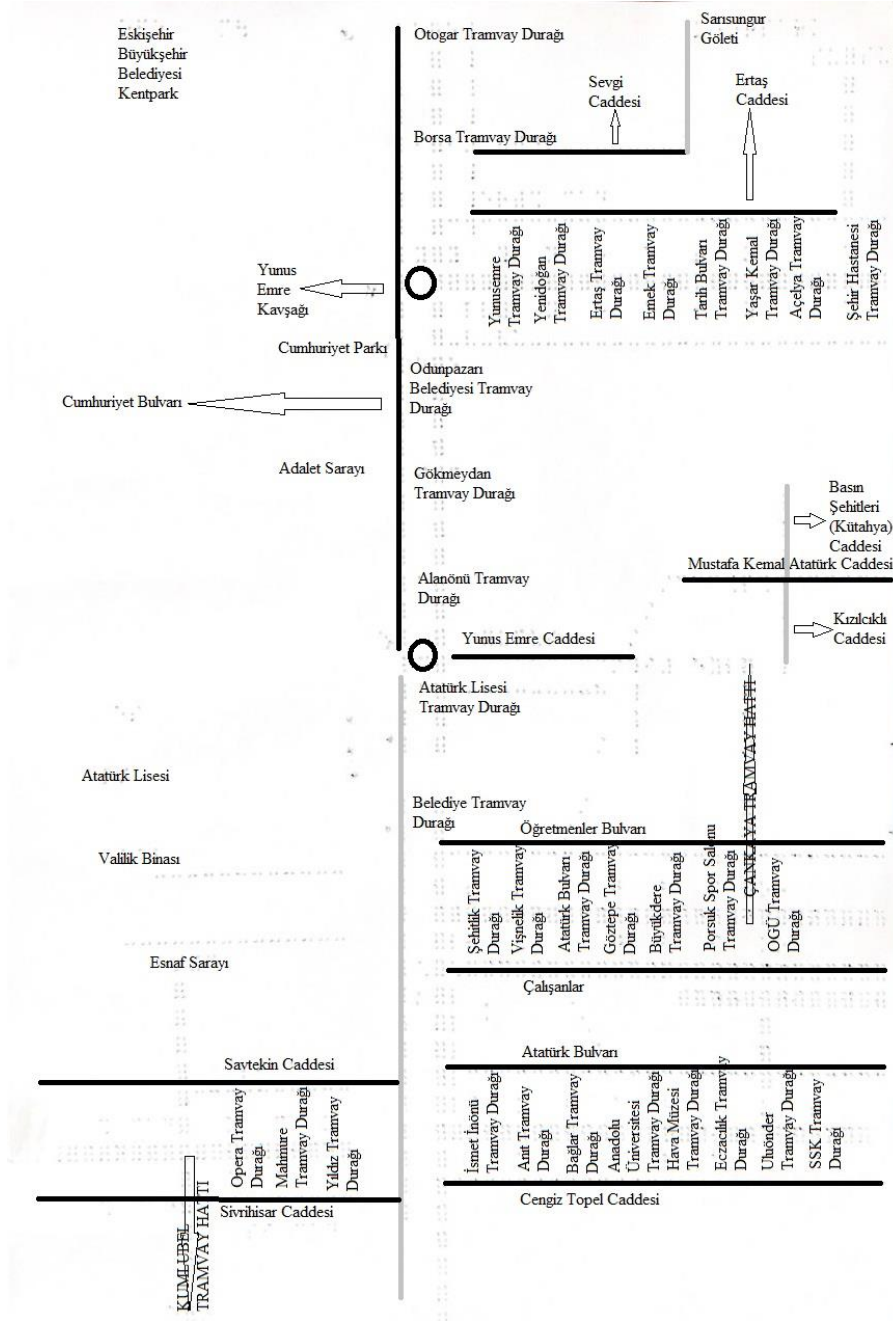
K7-ESKİZ ÇİZİMİ (YAZAR TARAFINDAN İŞARETLİ)

K8-ESKİZ ÇİZİMİ

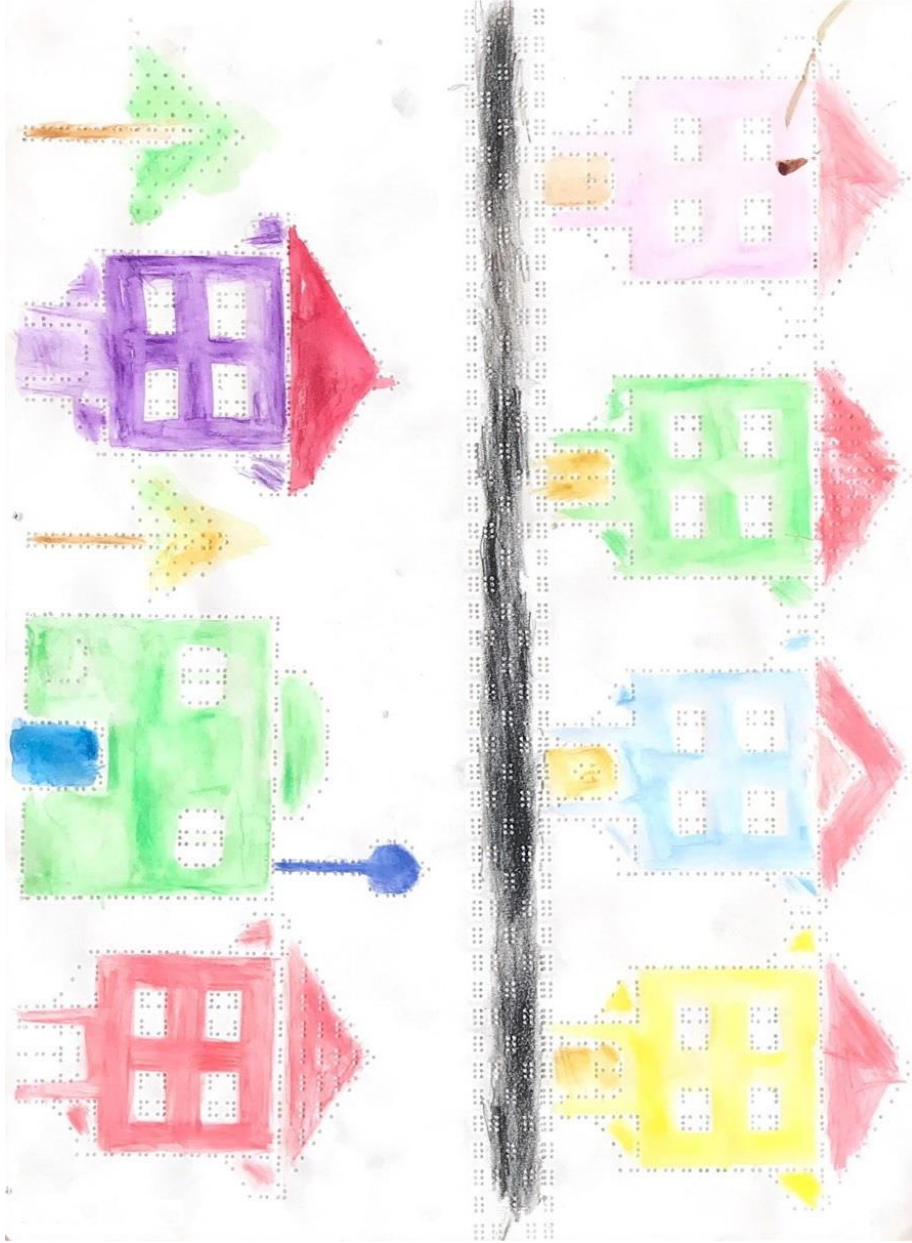

K8'in eskiz çiziminde 6 nokta şeklindeki yani daha kalın olan çizgiler tramvay yollarını, 2 ya da 3 nokta şeklinde yani daha ince olan çizgiler kara yollarını ifade etmektedir.

K8-ESKİZ ÇİZİMİ (YAZAR TARAFINDAN İŞARETLİ)

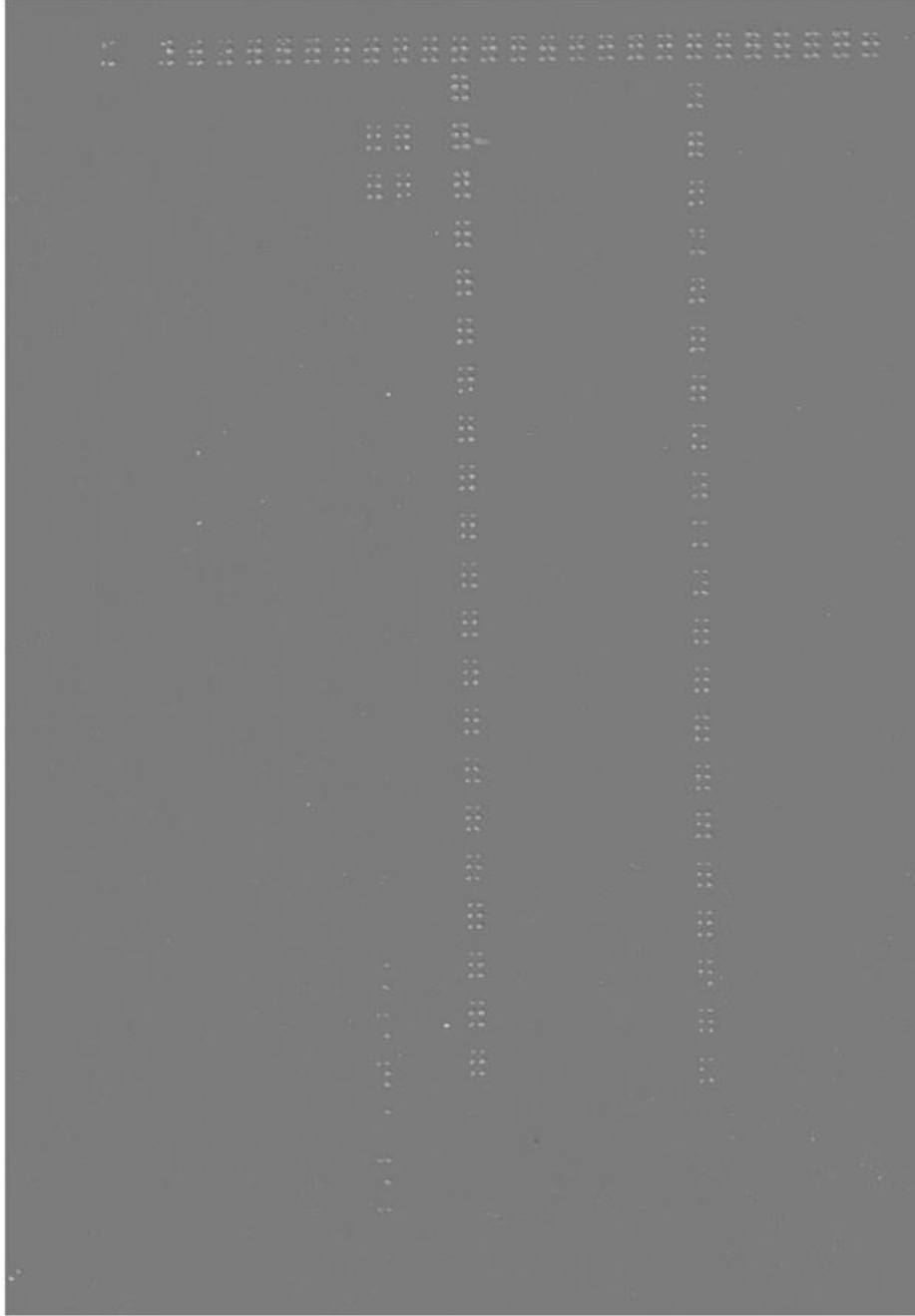

K9-ÇİZİMİ

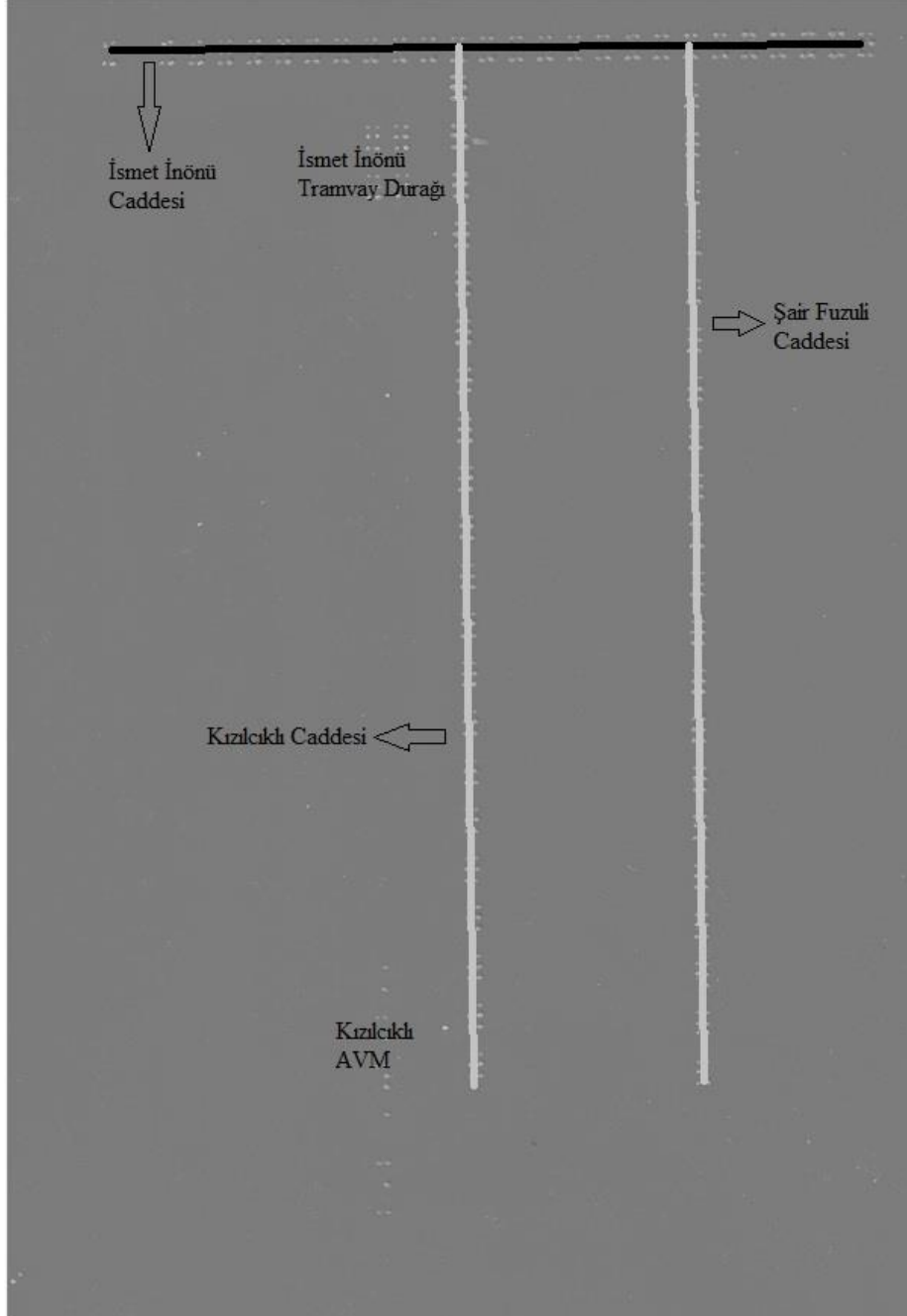

K9'dan eskiz çizilmesi istendiğinde yapmış olduğu ilk resmini takdim etmiştir. Braille tablet aracılığıyla kabartılarak ve sonrasında bu kabartmalar boyanarak oluşturulan resim; Odunpazarı Evlerini, Alaaddin Parkı'nı ve Alaaddin Camii'yi içermektedir.

K12-ESKİZ ÇİZİM

K12-ESKİZ ÇİZİM (YAZAR TARAFINDAN İŞARETLİ)

EK-3**Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları**

- 1a. İsim ve soyisminiz nedir? (Cinsiyet araştırmacı tarafından not edilecektir.)
- 1b. Yaşınız, eğitim ve engel durumunuz nedir?
2. “Eskişehir” denildiğinde aklınıza ne gelmektedir? Eskişehir sözcüğü sizin için neyi çağırır? Eskişehir’i genel olarak nasıl tanımlarsınız?
3. Eskişehir’i, bir harita çizerek gösterin. Haritayı, kenti bir yabancıya anlatıyormuşçasına, ana hatlarıyla çabuk bir anlatımla oluşturun. Doğru bir çizim olması gerekmiyor, kabaca gösterin.
- 4a. Günlük yaşantınızda sıklıkla kullandığınız yollardan birkaçını, açık ve tam olarak anlatın. Yönlerini belirtin. Gerçekten bu yolu takip ettiğinizi düşünün. Bu esnada neler duyduğunuzu veya nelerin kokusunu aldığınızı anlatın. Bu yol üzerinde nelerin sizin için önemli hale geldiğini ve bir yabancı bu rotayı kullanacak olsa sizin aldığınız kararları alabilmesi için hangi ipuçlarını kullanması gerektiğini not edin. Bunların sadece fiziksel kısmıyla ilgileniyoruz, caddelerin veya mekânların isimlerini hatırlamanız gerekmiyor.
- 4b. Bu gezintinin çeşitli noktalarına dair özel hisleriniz var mı? Bu gezi ne kadar zamanınızı alır? Nerde olduğunuzu tam olarak bilemediğiniz noktalar da içeriyor mu?
5. Zihninizdeki Eskişehir imgesinde, demir yolları mı yoksa kara yolları mı daha baskın?
6. Kentte yol bulma sürecinde, kamu binaları mı yoksa özel binalar mı daha işlevseldir?
7. Hiç kentsel mekân içerisinde kaybolma deneyiminiz oldu mu? Olduysa nasıl yolunuzu bulmuştunuz? Eğer olmadıysa nasıl yolunuzu bulurdunuz?
8. Eskişehir’in merkezi deyince aklınıza ne geliyor? Merkezdeki öğelerin hangileri sizin için en ayırt edici olanlardır? Büyük veya küçük olabilirler, en kolaylıkla tanımladığınız ve hatırladığınız hangileridir? (4. sorunun cevaplarından bazıları için 5. soru sorulacaktır.)
- 8a. _____ tanımlar mısınız? O noktaya haberiniz olmadan götürülmeniz, o noktada olduğunuzu neye dayanarak anlarsınız?
- 8b. _____ ile ilgili herhangi bir özel duygunuz var mı?
- 8c. Harita üzerinde _____ gösterebilir misiniz? Sınırlarını çizebilir misiniz?
9. Harita üzerinde kuzey yönünü gösterebilir misiniz?

10. Nerede olduğunuzu ve nereye gittiğinizi biliyor olmak size keyif veriyor mu? Tam tersi durumda rahatsız oluyor musunuz? Eskişehir'de tedirgin olmadığınız bir alan var mı?
11. Sarı çizgilerin anlamı ve işlevi sizin için nedir? Sarı çizgilerin, kentsel mekânda şart olduğunu düşünüyor musunuz?
12. İç mekânlarda mı yoksa dış mekânlarda mı hareket etmek sizin için daha kolay?
13. Hareket ederken kulaklarınızla, burnunuzla ve bastonunuzla en çok nelere dikkat kesiliyorsunuz?
14. Sizce Eskişehir, yolunuzu kolayca bulabileceğiniz ve bölümlerini kolayca tanımlayabileceğiniz bir kent mi?
- 14a. Eskişehir'in bölümleri/bölgeleri denilince aklınıza ne gelmektedir? Bu bölgeleri bölge yapan, onlara temel karakteristiğini veren nitelikleri nedir? Bu bölümlerin merkezleri denince aklınıza ne gelmektedir?
15. Mevsimlere göre kentsel alanda hareketiniz nasıl değişiyor?
16. Çevreye kolayca uyum sağlanabilecek, bildiğiniz başka kentler var mı? Neden?
17. Sizce görme engelli bir birey için kentin yaya öncelikli olmasının önemi nedir? Sizin için trafiğe kapalı alanlar mı yoksa trafiğe açık alanlar mı daha okunaklıdır? Eskişehir'in Porsuk'un etrafında yer alan kısmının trafiğe kapalı olması olumlu mudur?
18. Kentsel politikalar konusunda karar alıcı bir mevkide yer alsanız, yapmak/düzeltilmek/gerçekleştirmek istediğiniz şeyler neler olurdu?

ISBN: 978-605-136-783-5

Ankara Üniversitesi Basımevi
<http://basimevi.ankara.edu.tr>

